

M. T. B. COLLEGE, SURAT

Manuscript Library

No. ^{Ref.}
₁₉₄₄

508

Title: *Trityaoh tika*
Bambita

तृतीयाष्टक संरिता (ऋग्वेद)

508

ः	Tritiyashtaka Samhita	Title
ः	of Rgveda.	Author
ः	:	Editor
ः	Saka 1713	Year, Vols.
ः	:	Publisher
508	:	Remarks

॥ इति रतीयाष्टकसंहिताप्रारंभः ॥
॥ कौण्डिनद कव्यं करुस्तवं संपूर्णं ॥

508

सं० २५

श्रीमहागणपतये नमः ॥ हरिः ओम् ॥ प्रयः आरुः श्रिति एष्टस्य धासेरा
मातरा विविशुः सप्तवाणीः ॥ परिक्षिता पितरा संचरेते प्रसस्नाते दीर्घमायुः
प्रयक्षे ॥ दिवक्षसो धेनवो वृष्णोऽश्वदेवीरातस्थो मधुमदहन्ती ॥ क्रुत
स्यत्वा सदसि क्षेमयंतं पर्येका चरति वर्तनिंगोः ॥ आसीमरो हस्तुयमाभव
तीः पतिश्चिक्त्वा नयिविदयीणां ॥ प्रनील एष्टोऽतसस्य धासेस्ताः
अवासयत्पुरुधप्रतीकः ॥ महिताश्च मूर्जयंती रजुयंस्तभूयमानं बह
तो व हन्ति ॥ व्यंगेभिर्दिद्युतानः सधस्थः एकामिव रोदसीऽआविवेश ॥
जानंति वृष्णोऽरुषस्य रोवमुतब्रभस्य शासनेरणंति ॥ दिवोरुचः सु

रुचोरो चमानाऽइळायेषां गण्या माहिनागीः ॥ १५ ॥ उतो पितृभ्यां प्रविदानुघो
षं महो मद्भ्यामनयंत श्रूषं ॥ उक्षाहयत्र परिधानमक्तो रनुस्वंधामजरि
तुर्ववक्ष ॥ अध्वर्युभिः पंचभिः सप्तविप्राः प्रियं रक्षंते निहितं पदं वेः ॥ प्रांचो
मदंत्युक्षणेऽअजुया देवा देवानामनुहिव्रता गुः ॥ दैव्या होतारा प्रथमा
न्यंते सप्त एक्षासः स्वधयामदन्ति ॥ क्रुतं शसंतऽक्रुतमिक्तऽआदुरनुब्र
तं ब्रतपादीध्यानाः ॥ वृषायंते महेऽअर्याय पूर्वै वृष्णे चित्राय रश्मयः
सुयामाः ॥ देव होतर्मे इतरश्चिक्त्वा नमहो देवानो रदसीऽएहवक्षि ॥ ए
क्षप्रयजो इविणः सुवाचः सुकेतवः उषसो रेवद्वेषुः ॥ उतो चिदग्ने महि

सं० त०

नाष्टिः कृतं विदेनः संमहेदंशस्य ॥ इळा मग्ने पुरुदं संसनिंगोः नृश्व
तमं हवमानायसाध ॥ स्यान्तः सुतुस्तनयो विजावाग्ने साते सुमतिर्भूतसे
॥ २ ॥ अंजंति त्वामध्वरे देवयंतो वनस्पते मधुना देव्येन ॥ यद्वर्धस्तिष्ठाद
विणे हधत्ता द्वाक्षयो मातुरस्याऽउपस्थे ॥ समिद्धस्य श्रयमाणः पुर
स्ताद्ब्रह्मवन्वानोऽअजरं सुवीरं ॥ आरेऽअस्मदमतिं बाधमानऽउच्छ
यस्व महते सौमगाय ॥ उच्छयस्व वनस्पते वर्षमनृथिव्याऽअधि ॥ सु
मितीमीयमानो वर्चो धायुश्च वाहसे ॥ युवा सुवासाः परिवीतऽआ
गात्सऽउश्रया भवति जायमानः ॥ तंधीरासः कवयऽउन्नयंति स्वा

२

धोऽहमनसा देवयंतः ॥ जातो जायते सुदिनत्वेऽअङ्गो समर्थऽआविदथेव
दमानः ॥ पुनंति धीराऽअपसो मनीषा देवयो विप्रऽउदियर्त्तिवाचं ॥ ३ ॥
यान्चो नरो देवयंतो निमिष्युर्वनस्पते स्वधितिर्वातुतक्षे ॥ ते देवासः स्वर
वस्तस्थिवांसः प्रजावदस्मै दिधिषंतुरत्नं ॥ ये वृक्णा सोऽअधिक्षमि
निमिता सोयुतस्त्वचः ॥ तिनो व्यंतु वार्ये देवत्राक्षेत्रसाधसः ॥ आदित्या
रुद्रावसंवः सुनीथा द्यावा क्षामाष्टिवीऽअंतरिक्षं ॥ सजोषसोयुज
मेवंतु देवाऽऊर्ध्वं कृण्वंत ध्रुवस्य केतुं ॥ हंसाऽइव श्रेणिशोयतानाः
शुक्रावसानाः स्वरवो नऽआगुः ॥ उन्नीयमानाः कविभिः पुरस्ताद्

सं. ८.

वा देवानामपि यंति वार्थः ॥ अंगीणी वेद्युगिणा संदृष्टे च पातवतः स्वर
कः एधि वा ॥ वाद्यं द्विर्विहवे श्रोषमाणा अस्मा अवंतु एत ना ज्येषु ॥
वनस्पते शतवल्गो विरोह सहस्रवल्गु विवयं रुहे म ॥ यं त्वामपे स्वधिति
स्ते जमानः प्रणि नायमह ते सो भगाय ॥ ५ ॥ सखाय स्वावह महे देवं
मर्तो स उत ये ॥ अपा न्नपाते सुभगं सुदी तितं सुप्रहर्षि मनेह सं ॥ का
यमानो वृनात्वं यन्मातृ रजग न्नपः ॥ नत ते अग्ने प्रम चेन्निवर्तनं य
दूरे सन्निहा भवः ॥ अतिरुष्टं ववक्षि थाथै व सुमना असि ॥ प्रप्रा न्येयं
तिपर्यन्य आसते ये वा सख्ये असि श्रितः ॥ इयि वां समति स्विधः श

॥३॥

ध्वतीरति सञ्चतः ॥ अन्वीम विंद निचिरा सोऽ अदुहो सुसिं हर्मि वञ्चितं ॥ स
सुवांसमिव त्मनाग्नि मिथ्या तिरो हितं ॥ ऐ नं न यन्माते रिश्वा परावतो देवभ्यो म
थितं परि ॥ ५ ॥ तं त्वामतोऽ अगभ्यत देवभ्यो हव्य वाहन ॥ विश्वान्यद्यशोऽ अ
भिपासि मातुषत वक्रलाय विष्ठ्य ॥ तद्द्रु दंतवृ दंसना पाकाय चिच्छ दयति
॥ त्वां यदग्ने पशवः समासते समिद्ध मपि शर्वरे ॥ आजु होता स्वध्वरं शीर्या
वक्रो विषं ॥ आशु दूतमजिरं प्रलमीड्यं श्रुष्टी देवं सपर्यत ॥ त्रीणि शता त्री
सहस्राण्यग्निं त्रिंशच्च देवानवचा सपर्यत ॥ औक्षन्धेतै रस्तृण च हि
रस्माऽ आदिहोतारं न्यसादयंत ॥ ६ ॥ त्वामग्ने मनीषिणः समाजं चषणी
नां ॥ देवं मतो स इंधते समध्वरे ॥ त्वां यज्ञे धृत्विजमग्ने होतारमीळते ॥

सं०।८०

गोपाः कृतस्य दीदिह स्वेदमे॥ सद्यायस्ते द दान्ति सामधा जातिवदसे॥ सोऽग्नि
मेधते सुवीर्यं सपुष्पाति॥ सकेतुरध्वराणां अग्निदेवाभिरागमत्॥ अजानः स
प्तहोतृभिर्ह विष्मते॥ प्रहोत्रे पूर्यै वक्तो गनये भरता हृत्॥ विपांज्यातीषिवि
भ्रतेन वेधसे॥ ७॥ अग्निं वेदं तु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः॥ महेनाजायद
विणायदर्शतः॥ अग्नेयजिष्ठोऽध्वरे देवां देवयतेयज॥ होतां मद्रो विराजस्य
तिस्त्रिधः॥ सनः पावकदीदिह द्युमदस्म सुवीर्यं॥ भवा स्तोतृभ्योऽन्तमः स्व
स्तये॥ तं ता विप्रा विपुन्यवे जागृवांसः समिधते॥ हव्यवाहममर्त्यं स होतृ
भ्यः॥ ८॥ अग्निर्होता पुरोहितोऽध्वरस्य विचर्षणिः॥ सर्वदय इमं नृषक॥
सहव्यवाधममर्त्यं उक्थि क दूतश्च नो हितः॥ अग्निर्धिया समृण्वति॥ अग्नि

४

र्धिया स चेतनति केतुर्यस्तस्य पूर्वः॥ अर्थं ह्यस्य तरणि॥ अग्निं सूनुं स
नं श्रुतं सह सो जातवेदसं॥ वद्वि देवा अह्वणवत्॥ अदाभ्यः पुर एता विशा
मग्निर्मनुषीणां॥ तूष्णि रथः सदानवः॥ ९॥ सा द्वाविश्वो अक्षि युजः के
तुर्देवाना ममत्तः॥ अग्निस्तु विश्वस्तमः॥ अक्षि प्रयां सिवाह सा दाभ्यो
अभ्योति मर्त्यः॥ क्षयं पावक सोक्षिषः॥ परि विश्वानि सुधिताग्ने रथ्या
मम मक्षिः॥ विप्रा सो जातवेदसः॥ अग्ने विश्वानि वार्या वा जेषु सत्रिषा
महे॥ स्वे देवास एरिरे॥ इन्द्राग्नी आगतं सुतं गीर्भिर्न भो वरेण्यं॥ अस्य पा
तं धिये विता॥ इन्द्राग्नी जारितुः सचाय सो त्रिगाति चेतनः॥ अया पातमि

॥ १०॥

सं. त.

मिमंसुतं॥ इन्द्रमग्निं कविष्ठ दायज्ञस्य ज्ञत्वा वृणे॥ तासो मस्येहतं पतां॥ तो
शारत्रहणा हुवे सजित्वा नापराजिता॥ इन्द्राग्नीं वज्रसातमा॥ प्रवामर्चं युस्थि
नो नीथा विदो जारि नारः॥ इन्द्राग्नी इष आ वृणे॥ ११॥ इन्द्राग्नी नवतिं पुरो दा
सपत्नी रध्ननुतं॥ सा कमे केन कर्मणा॥ इन्द्राग्नी अप सव्य र्यु पत्रयं ति धीत
यः॥ ऋतव्य पथ्या इ अनु॥ इन्द्राग्नी त विषाणि वां सध स्था त्रि प्रयं सि च॥ यु
वोर सूर्ये हितं॥ इन्द्राग्नी रोच नादिवः परि वा जे षु भूष थः॥ त दं चेति प्रची
र्ये॥ १२॥ इत्यनुवाकः॥ "प्रवो देवा या ग्नये बर्हिष्ठ मर्चो म्ये॥ तम देव सि
रास नो यजिष्ठो बर्हि रास दत्त॥ ऋता वायस्य रो दसी दक्षं स चंत ऊत यः॥

॥५॥

रुविष्मंतस्तमीळते तं स निष्यंतो वसे॥ सयं ता विप्रः एषां सयु ज्ञाना मथा हिषः॥
अग्निं तं वो दुवस्य तदा ता यो वनिता मधं॥ सनुः शर्मा णि वी तये ग्निर्ये छवु शंत मा॥
यतो नः प्रुष्ण वदसु दिवि क्षिति म्योऽ अस्वा॥ दी दिवां सम पूर्ये वस्वी भिरस्य धी
तिभिः॥ ऋको णोऽ अग्नि मिंधते होतारं विरूपतिं विशां॥ उत नो ब्रह्म न्न विषऽ उ
क्थे षु देव हूत मः॥ शानः शोचाम रु द्धो ग्नै सहस्र सात मः॥ नूनो रास्व सहस्र
वत्तो कवत्पुष्टि मदसु॥ द्युमदग्ने सुवीर्यं वर्षिष्ठ मनु पक्षितं॥ १३॥ आ होता म
दो विद थान्य स्थात्स त्वा यज्वा कवित मः सवेधाः॥ विद्यु दथः सहस्र सुत्रोऽ अ
ग्निः शोचिष्ठे नः पृथिव्यां पाजोऽ अश्रत॥ अयामिते नमऽ उक्तिं जुषस्वऽ ऋता
वस्तुभ्यं चेत त सहस्वः॥ विद्वाऽ आवक्षि विदुषो निषांसि मथ्यऽ आ बर्हि रूतये

सं. त.

यजत्र॥ इवतांत उषसा वाजयंतीऽअग्नेवातस्य पथ्याऽभिरण॥ यत्सीमंजंति पूर्व्यह
विभिरावंधुरवतस्थतुदुरोणे॥ मित्रश्चतुष्यंवरुणः सहस्वाग्नेविश्वेमरुतः सुम
मर्चन्॥ यच्छेचिषासहसस्पुत्रतिष्ठाऽअभिहितः प्रथयत्स्योनृन्॥ वयंतेऽअ
घररिमाहिकाममुत्तानरस्तानमसोपसद्य॥ यजिषेनमनसायाक्षिदेवानस्त्रे
धताममनाविप्रोऽअग्ने॥ त्वदिपुत्रसहसोविपूर्वदेवस्ययंत्युतयोविवाजाः॥
त्वंदेहिसहस्रिणंरथिनोदोघेणवचसासत्यमग्ने॥ तुभ्यंदक्षकविकृतोयानी
मादेवमर्तोसोऽअध्वरेऽअकमे॥ त्वंविश्वस्यसुरथस्यबोधिसर्वतदग्नेऽअ
मृतस्वदेह॥ १४॥ विपज्जुसाधुनाशोमुचानोबाधस्वद्विषोरक्षसोऽअमी
वाः॥ सुशर्मणो बृहतःशर्मणिस्यामग्नेरहंसुहवस्यप्रणीतो॥ त्वंनोऽअस्याऽ

उषसोबुधैत्वंसूरऽउदितेबोधिगोपाः॥ जन्मेवानित्यंतनयंजुषस्वस्तोमंमेऽअ
ग्नेतन्वासुजात॥ त्वंनृचक्षावृषभानुपूर्वः कृष्णास्वग्नेऽअरुषोविभाहि॥ व
सोनेषेचपार्ष्णिचात्यहः कृध्नीनिरायऽउशिजोयविष्ठ॥ अषाह्लोऽअग्नेवृषभो
दिदीहिपुरोविश्वाःसोभगासंजिगीवान्॥ यज्ञस्यनेताप्रथमस्यपायोऽजोत
वेदो बृहतः सुप्रणीते॥ अष्टिद्रुशर्मजरितः पुरुणि देवोऽअष्टादीद्यानः सुमे
धाः॥ रथानसस्तिरभिवक्षिवाजमग्नेत्वंरोदसीनः सुमेके॥ प्रपीपयवृषभ
जिन्ववाजानग्नेत्वंरोदसीनः सुदोघे॥ देवोभिर्देवसुरुचारुचानोमानोमर्त
स्यदुर्मतिः परिष्ठात॥ इष्टामग्नेपुरुदंसंसनिंगोः॥ १५॥ स्यान्नस्तुस्तनयो
॥ १५॥ अयमग्निः सुवीर्यस्येशमहः सोभगस्य॥ रायऽद्रोस्वपत्यस्यगोम

सं० ८०

तर्होद्वज्रहथानां॥ इमं नरो मरुतः सश्वता वधं यस्मिन्नायः शोचं धामः॥ अग्नि ये स
तिष्ठत ना सुदृजो विश्वाहा शत्रुमादधुः॥ सत्वं नो रायः शिशिहिमीदो अग्ने सुवी
रस्य॥ तु विद्युन्मवर्षिष्ठस्य प्रजायतो नमी यस्य भुवि णः॥ चक्रियो विश्वाभुवना
भिसास हि श्वकिर्दे वेषादयः॥ आदेवेषु यतंत आसुवीर्य आशंसु तनुणां॥ मा
नो अग्ने मेतये मा वीरतायेरीरधः॥ मा गोताये सहस्रस्यु न्मनि देषु द्वास्या
रुधि॥ शग्धिवा जस्य सुभग प्रजायतो मे बृहतो अध्वरे॥ स राया न्यसा स जम
यो भुना तु विद्युन्मय शस्वता॥ १६॥ समिध्यमानः प्रथमानुधर्मा समुत्तु निरज्य
ने विश्ववारः॥ शोचिक्के शोष्टत निर्णिक्यावकः स यज्ञो अग्निर्यजथा यदेवान्॥
यथा यजो होत्रमग्नेष्टथिव्या यथा दिवो जात वेदश्चिक्कि चान्॥ एवानेन हविषा

9

यक्षि देवान्मनुष्यद्वं प्रविरेम मधु॥ त्रीण्या यूषितव जात वेदस्ति सः॥ आजानीरु
षसं स्तेऽग्ने॥ ताभिर्देवानां मवायाक्ष विद्वानथाभव्यजमाना यशं योः॥ अ
ग्निं सुदीतिं सुदृशं गृणतो नमस्यामस्तेऽज्जात वेदः॥ त्वां दूतमरतिं हव्यवाह
देवाऽऽकृण्वन्मृतस्य नाभिं॥ यस्तु द्वाता पूर्वोऽग्ने यजीया न्निता च सता
स्वध्या च शंभुः॥ तस्यानुधर्मप्रयजा नि कितो शानो धाऽऽध्वरं देव वीतो॥
॥ १७॥ भवानोऽग्ने सुमनाऽऽपेतो स रेव स रथे पितरे वसाधुः॥ पुरुदुह
हि क्षित योजनानां प्रतिप्रतीची दहता दरातीः॥ तपो षग्नेऽअंतराऽऽमि
त्रांतपाशं समररुषः परस्य॥ तपो वसो चिकितनोऽऽचित्तान्वितेतिष्ठ

सं. त.

तामजराऽश्रयासः॥ इधेनाग्न इच्छमानो घृतेन जुहोमि हव्यं तरे से बला
य॥ यावदीशे ब्रह्मणा वंदमानऽइमां धियं शतसेयाय देवी॥ उच्छोचिषास
हसस्पुत्रस्तुतो हृदयः शशमानेषु धेहि॥ रे वदन्ने विश्वामित्रेषु शंयो मे म
ज्जाते तन्वं १५॥ रुतेः॥ रुधिरलं सुतं तर्धनां नां सचेदग्ने भवसियत्साम स
द्वः॥ सोतुर्दुरोणे सुभगस्य रे वत्स प्राकरस्मादधिषे वपूंषि॥ १८॥ अग्निं
होतारं प्ररणे मिये पे गत्सं कविं विश्वविदममूरं॥ सनो यक्ष देवताता
यजीया नामेवाजाय वनं ते मघानि॥ प्रतेऽअग्ने हविष्मती मियुर्म्येछा
सुद्युम्नां रातिनीं च तावै॥ प्रदक्षिणि देवतातिमुराणः संरातिभिर्वसु

भिर्यज्ञमश्नेत्॥ स ते जीय सामनसा तोतऽउत शिखस्वपुस्यस्याशिहोः॥ अग्ने
रायो नतमस्य प्रभूतौ भूयामते सुष्टुतयश्च वस्वः॥ भूरीणि हि ते दधिरेऽअनीका
ने देवस्य यज्यवो जनासः॥ सऽआव ह देवतातिं याविष्ठशब्देभ्य दद्यदिव्यं य
जासि॥ यत्ता होतारम नजन्मिये धे निषादयंतो युजथाय देवाः॥ स त्वनोऽ
अग्ने विते हवो ध्यधिश्वांसि धे हि नस्तनूषु॥ १९॥ अग्निमुषसं मुञ्चिना
दधिकां व्युष्टिषु हवते वाक्किरुक्थेः॥ सुज्योतिषो नः शृण्वंतु देवाः सजोष
सोऽअध्वरं वा वशा नाः॥ अग्ने त्रीते वातिना त्रीषु धस्था तिस्रस्ते जिह्वा
ऽऽकृतजातपूर्वाः॥ तिस्रऽउते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरोऽअप्रयुष्मन्॥

सं. त.

अग्नेभूरीणितवजातवेदो देवस्वधावो मृतस्य नाम ॥ या अर्वमायामयिनां विश्वमि
चले पूर्वः संदधुः एष्टवधो ॥ अग्नेर्नेता भगः इव क्षितीनां देवीनां देवः कृतुपा
कृतावा ॥ सर्वत्र हासनयो विश्ववेदाः पर्षाद्विस्वातिदुरितागृणंतं ॥ दधिक्राम
ग्निमुषसंचदेवीं बृहस्पतिं सवितारंचदेवं ॥ अश्विना मित्रावरुणा भगंचवस
शुक्राः आदित्यौ इह हुवे ॥ २० ॥ इमं नो यज्ञममृतेषु धेही मा हव्या जातवेदो जु
षस्व ॥ स्तोकानां मग्ने मे दसोऽष्टस्य होतः प्राज्ञान प्रथमो निषद्य ॥ अष्टवंतः
पावकते स्तोकाश्चोतंति मे दसः ॥ स्वधर्मं देववीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्य ॥ तुभ्यं
स्तोका अष्टश्रुतो मे विप्राय संस्य ॥ ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ॥

९

३

तुभ्यंश्चोतंत्यग्निगोराचीवः स्तोका सोऽग्ने मे दसोऽष्टस्य ॥ कविना स्तो
कहता मां नागा हव्या जुषस्व मे पिरा ॥ ओजिष्ठं ते मध्यतो मे दस उद्धृतं प्रते
वयं देदामहे ॥ श्वोतंति ते वसो स्तोकाः अधित्वं विप्रतितां देव शो विहि ॥
॥ २१ ॥ अयं सोऽग्निर्यस्मिन्नसोममिंद्रः सुतं दधे जुहरे वा वृशानः ॥ स
हस्त्रिणं वाजमस्य न सप्तं ससवा ह्सस्त्वयसे जातवेदः ॥ अग्ने यत्ते शिवि
वर्चः एथि व्यामदोषधीषु स्वायजत्र ॥ येनांतरिक्षमुर्वीत तं यत्तेषु
समानुरणं वो न च क्ष्मा ॥ अग्ने दिवोऽसृणं प्रच्छाजिगा स्यच्छा देवाः
ऊचिषेधिष्मये ॥ यारोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठतः

सं. ८.

आपः॥ पुरीषासोऽग्नयः प्रावणेभिः सुजापसः॥ जुषंतां यज्ञमदुहो नमी
वाऽश्वो महीः॥ इक्षामग्ने॥ स्यान्नः॥ २२॥ निर्मेथितः सुधितऽआसध
स्थे युवाकवि रध्वरस्य प्रणेता॥ जूर्यस्व ग्निरजरो बनेष्वत्रादधेऽअम
तं जातवेदाः॥ अमंथिष्ठां भारता रेवदाग्निं देवश्च वा देववातः सुदक्षः॥
अग्ने विपश्य हृताभि रायेषां नो नेता भवता दनु धूम॥ दशक्षिपः पू
र्यं सीमजीजनत्सुजातमातृपुत्रियं॥ अग्निं स्तुहि देववातं देवश्च वो
योजना नाम सद्गुणी॥ निवा दधे वरऽआ एथि व्याऽइक्षायाम्पदे सुदिन
त्वेऽअक्रा॥ दृषद्व्यां मानुषऽआपयायां सरस्वत्यां रेवदग्ने दिदीहि॥

१०

इक्षामग्ने॥ स्यान्नः॥ सूनु॥ २३॥ अग्ने सहस्व एतनाऽअभिमाती रपास्य॥ दुष्ट
रस्त रन्नरातीर्वै चो धायुस्तवाहसे॥ अग्नेऽइक्षाममिध्यसे वीतिहोत्रोऽअमर्त्यः॥
जुषस्व सूनोऽअध्वर॥ अग्ने द्युम्नेन जागृवे महसः सूनवाहुत॥ एदं बर्हिः
सदो मम॥ अग्ने विश्वेभिरग्निभिर्देवैर्भिर्मह्यागिरः॥ यज्ञेषु यऽउचा
यवः॥ अग्ने दादाशुषे रायिं वीरवंतं परीणसं॥ शिशीहनेः सूनुमतः॥ २४॥
अग्ने दिवः सूनुरसि प्रचेतास्तना एथि व्याऽउत विश्ववेदाः॥ ऋध कदेवाऽ
इह यज्ञाचिकित्वाः॥ अग्निः सनोति वीर्याणि विद्वात्स नोति वाजं ममता
यभूषन्॥ सनो देवाँऽएह वऽहा पुरुक्षो॥ अग्निर्घावा एथि वी विश्वज

सं. ८

ये आभाति देवी अम ते अमरः ॥ क्षय न्वा जैः पुरुश्चंद्रो न मोक्षिः ॥ अ
ग्र इन्द्रश्च दाम्भुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोपयातं ॥ अमर्धं ता सोमपे
याय देवा ॥ अग्रे अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यं सतो साहसो जातवेदः ॥
सुधस्त्रा निमहयमान कुती ॥ २५ ॥ वैश्वानरं मनस्वान्नि निचाय्या हविषं
तो अनुषत्यं स्वर्विदं ॥ सुदानुं देवरश्चिरं वसूयवोमी सारुणं कुशिका
सो हवामहे ॥ तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वा नमुक्यं ॥
बृहस्पतिं मनुषो देवता तये विप्रं श्रोतारं मतिश्चिरं द्युद्यदं ॥ अश्विन
ऊर्ध्वं जनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगे युगे ॥ स नो अग्निः ॥ २६ ॥

सुवीर्यस्वश्चंदधातुरत्नममृतेषु जागृ विः ॥ प्रयं तुवाजास्तविषीभिरग्नयः
सुभेसं पिभुः एषतीरयुं सते ॥ बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्रवेपयंति
पर्वतां ऽ अदाभ्याः ॥ अग्निप्रियो मरुतो विश्वकृष्टयः आत्वेष्टमुग्रमवः
ईमहे वयं ॥ ते स्वा नि नोरुद्रिया वर्ष निर्जिजः सिंहान हेष कृतवः सुदान
वः ॥ २६ ॥ ब्रातं ब्रातं गणं गणं सुशस्तिभिरग्ने भीमं मरुता मा जईमहे ॥
एष दश्वा सोऽनवभरा धंसा गंतारो यज्ञं विदथे शुधीराः ॥ अग्निर
स्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं मः आसन्न ॥ अर्कस्त्रिधातू
रजसो विमानो जस्रो धर्मो हविरस्मि नाम ॥ त्रिभिः पवित्रैरपुषो ध्ये ९

सं-२-

कैहृदामृतिं योतिरनुप्रज्ञानं॥ वर्षिष्ठं रत्नमस्तस्वधासि रादिद्यावा
एशिवीपर्यपश्यत्॥ शतधारमुसमक्षीयमाणं विपश्चितं पितरं वक्त्राणां॥
मेकिं मदंतं पित्रो रूपस्थे तं ते दसीपिष्टं सत्यवाचं॥ २७॥ प्रवोवाजा अग्नि
द्यवो हविष्मंतो घृताच्या॥ देवां जिगाति सुमनुयुः॥ ईळे अग्निं विपश्चितं जि
रायज्ञस्य साधनं॥ शुचीवानं धितावानं॥ अग्ने शक्ये मते वयं यमं देवस्य
वाजिनः॥ अति देवां सितरेम॥ समिध्यमानो अध्वरे अग्निः पावक ईशः॥
शोचि केशस्तमीमहे॥ दृशुपाजा अमर्त्यो घृतनिर्णिकस्का हुतः॥ अग्नि ॥ २८॥
यज्ञस्य हव्यवाद्॥ २८॥ तं सवाधो यतस्तु च इत्याधिया यज्ञवंतः॥ आ

चक्रुर्ग्निरुतये॥ होता देवो अमर्त्यः पुरस्तादेति मायया॥ विदथानि
प्रचोदयन्॥ वाजीवाजे वाजेषु धीयते ध्वरेषु प्रणीयते॥ विप्रो यज्ञस्य
साधनः॥ धिया॥ चक्रे वरेण्यो भूतानां गर्भमादधे॥ तक्षस्य पितरं त
नां॥ त्रित्वा दधे वरेण्यं दक्षस्येका सहस्रत॥ अग्ने सुदीति मुशितं॥
॥ २९॥ अग्नियं नुरमचुरमृतस्य योगे वनुषः॥ विप्रावाजैः समिधते ऋ
जो नपातमध्वरे दीदिवं समुपघवि॥ अग्निमीळे कविक्रतुं॥ ईळे न्यो
नमस्यस्तिरस्तमां सिदर्शितः॥ समग्निरिध्यते रषा॥ रषो अग्निः समि
ध्यते भोन देववाहनः॥ तं हविष्मंत ईळते॥ रषणं त्वावयं रषं च रषणः

सं. २.

समिधीमहि॥ अग्ने दी द्यते बृहत्॥ ३०॥ अग्ने जुषस्व नो हविः पुरोकाशं जा
तवेदः॥ प्रातः सार्वधियावसो॥ पुरोका अग्ने पचतस्तुभ्यं वाघा परिष्कृतः॥
तं जुषस्व यविष्य॥ अग्ने वीहि पुरोकाशमाहुतं तिरो अह्यं॥ सहसः सनुर
स्यध्वरेहितः॥ माध्यंदिने सवने जातवेदः पुरोकाशमिह कवे जुषस्व॥ अ
ग्ने यद्भक्ष्यतव भागधेयं न प्रमिनंति विदथेषु धीराः॥ अग्ने तृतीये सवने हि
कानिषः पुरोकाशं सहसः सनवाहुतं॥ अथा देवे ब्रध्वरं विपन्यया धारुत
वंतममृतैषु जायन्ति॥ अग्ने रधान आहुतिं पुरोकाशं जातवेदः॥ जुषस्व
तिरो अह्यं॥ ३१॥ अस्तीदमधि मंथनमस्ति प्रजननं ब्रुतं॥ एतां विश्व

॥३३॥

लीमाभराग्निं मंथामधुर्वथा॥ अरण्यो निर्हितो जातवेदा गर्भ इव सुधितो
गर्भिणीषु॥ दिवे दिव ईड्यो जायते द्विर्हविष्यद्विर्मनुष्ये विरग्निः॥ उक्ता
नाया मवभराचिकित्वा सद्यः प्रवीता वृषणं जज्ञात॥ अरुषस्तपो रुश
दस्य पातु इकाया सुत्रो वयुने जनिष्ठ॥ इकाया स्वापदे वयं नाभा वशि
व्या अधि॥ जातवेदो निधीमह्यग्ने हव्याय वो हूवे॥ मंतरां ये नरः कवि
मह्यं तं प्रचेत सममृतं सुप्रतीकं॥ यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं न
रो जनयता सुशोचं॥ ३२॥ यदी मंथंति बाहुस्त्रिर्विरोचते श्वोनवा ज्यरुषो
वनेष्वा॥ चित्रो नयामं न भिनो रविरतः परिरणत्प्यश्मनस्तृणा रहन्॥

सं. ह.

जातो अग्नीरोचते चेकितानो वाजीविप्रः कविशस्तः सुरानुः ॥ यंदे वासुदेवो वि
श्वविदं हव्यवाहमदधुरधुरेषु ॥ सीदहोतः स्वर्लोके चिकित्वा न्सादयायुतं
सुहृतस्य योनौ ॥ देवावीर्देवान् विषायजास्य मे हृदयजमाने वयोधाः ॥ कृणा
तधुमं वृषणं सखायो सैधंत इते न वाजमछं ॥ अयमग्निः एतनाषादसुर्वराये
न देवा सो असहंत दस्युन् ॥ अयं ते योनिर्न खियो यतो जातो अरोचथाः ॥ तं
जाने ननु आसीदथा नो वर्धयागिरः ॥ ३३ ॥ तन्नूनपादुच्यते गर्भे आसुरोनरा
रांसो भवति यद्विजायते ॥ मातरि श्वायदमिमीत मातरि वातस्य सगो अभव
त्सरीमणिः ॥ मुनिर्मथानिर्मथितः सुनिधानिहितः कविः ॥ अग्नेस्वध्वराक

१४

उदेवां देवयुते यज ॥ अजीजनन्नु मृतं मर्त्यो सो स्रेमाणं तुरणिं वीरुजं भं ॥
दशस्वसारो अगुवः समीचीं पुमां संजातमसि संरभंत ॥ प्रसूत होता स
नकादरोचत मातुरुपस्थे यदशो ब्रह्मनि ॥ न निमिषति सुरणो दिवेदि
वेयदसुरस्य जग्राद जायत ॥ अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथमजा
ब्रह्मणो विश्वमिद्विदुः ॥ द्युम्नवद्रुह कुशिकासुररिर एक एकोदमे अ
त्र समीधिर ॥ यदद्यत्वा प्रयतियते अस्मि नोतश्चिकित्वा रणीमहि
ह ॥ ध्रुवमया ध्रुवमुता शमिषाः प्रजानन्विहं उपयाहि सोमं ॥ ३४ ॥
इति तृति या एके प्रथमोऽध्यायः ॥ ॥ हरिः ओ ३ म ॥ ॥ इच्छंति त्वा सोम्या

सं. ८.

सः सखायः सु-वंति सोमं दधति प्रयांसि ॥ तितिक्षंते अग्निं शस्तिं जना
नामिंद्रत्वं दाकश्च नहि प्रकेतः ॥ न ते दूरे परमाचिद्रत्नां स्यात् प्रया
हि हरि वो हरिभ्यां ॥ स्थिराय वृद्धे सर्वनास्तुते मायुक्ता ग्रावाणः समि
धाने अग्नौ ॥ इन्द्रः सुशिप्रो मघवातरुत्रो महाव्रातस्तु विवृमिर्क
घावान् ॥ यदुग्रो धावाधितो मर्येषुक् ॥ त्याते वषभवीर्यो नि ॥
त्वं हिष्मा व्यावयन्न व्युता न्येको रुत्रा चरसि जिघ्रमानः ॥ तव
धावा वृष्टिर्वी पर्वता सो नुव्रतायुनिमिते वतस्तुः ॥ उता भये पुरु
हूतुश्च वो भिरे को दृहू मवदो रुत्रहा सन् ॥ इ मे चिदिन्द्रो दसी

॥१५॥

॥ अपारे यत्संगृह्णा मघवन्काशिरित्ते ॥ १॥ प्रसूतः इन्द्र प्रवता हरिभ्यां
प्रतेवज्रः प्रमृणन्नेतु रात्रून् ॥ जहि प्रतीन्विः ॥ अनूचः पराचो विश्वं सत्यं क
णुहिविष्टमस्तु ॥ यस्मै धायुरदधामत्योया मक्तं चिद्रजते गेत्वं ॥ सः ॥
भद्रातः इन्द्र सुमतिर्घृताची सहस्रदाना पुरुहूतरातिः ॥ सहदानुं
पुरुहूतक्षियंतमहस्तामिंद्रसंपिणकुणारं ॥ अग्निव्रत्रं वर्द्धमा
नं पिपारुमपादमिंद्रतव सजघंथ ॥ निसामनामिषिरामिंद्रपू
मिमहीमपारांसदने ससथ्य ॥ अस्तन्माघां वषभोऽन्तरिक्षे
मर्षत्वा पस्त्वये ह प्रसूताः ॥ अलातृणा वलः इन्द्र व्रजागाः पुराहता

सं. ल. र्मेयमानोव्यार॥ सुगान्यथोऽमरुणो निरुजेगाः प्रावन्वाणीः पुरुहूतं ध
मंतीः॥ २॥ एको देवसु मती समचीः इंद्रोऽपि प्रोष्टिवीभुतद्यो॥ उ
तां तरिक्षादभिर्नः समीकः दूषारथोऽसुयुजः शूरवाजान्॥ दिनाः स
दिष्टा योनिभिर्नातिप्रो देवे दिवे ह्येष्वप्रसूताः॥ संयदानलध्वनः आदि
पु द्ध्वैर्विभोचनरुतेतत्त्वस्या॥ दिदृक्षंतः उषसो यामनुक्तो विवस्वत्या
महिचित्रमनीकं॥ विश्वे जानंति महिनायदागादिद्रस्य कर्मसु क
ता पुरुणि॥ महिज्योतिर्निहितं वृक्षणा स्वामा पृथक् चरति बिभ्र
ती गोः॥ विश्वं स्वाद्भु संभृत मुस्त्रियायां यत्सीमिंद्रोऽदधाद्भुज

१६

नाय॥ इंद्रो ह्ययामको शा अभव न्यताय शि क्षणते सखिभ्यः॥ दुर्मा
यवो दुरेवा मर्त्यो सो निषंगिणो रिपवो हं त्वा सः॥ ३॥ संघोषः शृण्वेव मैर
मित्रैर्जही न्येषु शनितपिछां॥ वृश्चै मधस्तादिरुता सहस्व जहिरक्षो म
घव न्रंधयस्व॥ उहुरक्षः सह मूलमिंद्र वृश्चा मध्यं प्रत्ययं शृणीहि॥
आकीर्ततः सल्लूकं च कथं ब्रह्म दिवेत पुषि हेति मस्य॥ स्वस्तये वाजि
क्षिश्च प्रणेतः स यन्महो रिष आ सस्ति पूर्वीः॥ रायो वंता रो वृहतः स्यामा
स्म अस्तु भग इंद्र प्रजावान्॥ आ नो भार भग मिंद्र द्युमेतं नितं दे द्यस्य
धीमहि प्र रेके॥ उर्व इव पप्रथे कामो तं माष्टणव सुयते वस्तनां॥ उमं का

अस्मे

सं. त.

मंमं दया गोक्षिरश्चैश्चंद्रवता राधसापत्रयश्च॥ स्वयं बो मति वि
स्तुभ्यं विज्ञा इंद्राय वाहः कुशिका सो अक्रन॥ आनो गोत्राद दृहि गो
पते गाः समस्तभ्यं सुनयो यंतु वाजाः दिवक्षा असिरुषभसस्य शुषो
स्तभ्यं सुमघवन्बोधि गोदाः॥ भुनं हुवे म मघवान मिंद्रमस्मिभ
रेन तं मुं वा जसा तो॥ शृण्वंत मुग्र मृतये समस्तु ध्नंतं वृत्राणि सं
जिधं तं नाना॥ ४॥ शासद्वद्रिर्दुहितुर्नस्य गादि हां क्रतुः॥ स्वदी
धितिसपर्यन्॥ पिता यत्र दुहितुः सेक मं ज सं शग्म्ये न मन सादध ॥३७॥
चे॥ ननामयेतान्बोरिक्थं मारै कूचकारुगर्भ सत्रितुर्निधानं॥

यदीमातरो जूनयंतु वद्रि मयः कृती सुहृ तोरय क्रंधन॥ अग्निर्जज्ञे जुक्ता
रेजमानो महसु त्राः अरुषस्य प्रयक्षे॥ महाना भो मद्या जात मेवां मही
प्रवृद्धयं च स्य यज्ञैः॥ अभिज्ञै त्रीरसचंत स्पृधानं महि ज्योतिस्तमसो नि
रजानन्॥ तं जानतीः प्रत्युदाय नृपासः पतिर्गवाम सवदे कुंडं॥ वीको
सतीरभिधीरा अतंदन्त्रा चाहि न्वं मनसा सुत विप्राः॥ विश्वाम विंदय
थ्या पृतस्य प्रजान न्नितान मसा विवेश॥ ५॥ विदद्यदी सुरमारु णामद्रे
महि पाथः पूर्व सध्र कूः॥ अयं न यत्सु पद्य क्षराणा मछारवं प्रथमा
जानती गात्र॥ अगच्छदु विप्रतमः सखी यन्न स दयत्सु सते गर्भमद्रिः॥

सं. ल.

सप्तानमर्योयुवमिमेवस्यन्तथाभवदंगिराः सद्योऽर्चयन्॥ सतः सतः
प्रतिमानं पुरोभक्तैश्चावेदजनिमाहन्तिमुष्णं॥ प्रणोदिवः पदवीर्गव्युरत्र
स्वस्वासरवीरमुचं निरवधात्॥ निगव्यतामनसासेदुरैकैः कृण्वानासा
ऽअमृतत्वायगतुं॥ इदं विन्नुसदनं भयैषां येन मासाऽअसिषासन्ते
न॥ संपश्यमानाऽअमदन्नाभिस्वपयः प्रलस्यरेतसो दुधानाः॥ विरोद
सीऽअतपुद्घोषऽएषां जाते निष्ठामदधुर्गोषु वीरान्॥ ६॥ सजातेभि
र्वज्रहासे दुह्यैरुदुस्रियाऽअसृजुदिद्रोऽअर्कैः॥ उरूच्यैश्चैतवुद्र
रंतीमधुस्वान् दुदुहेजेन्यागोः॥ पित्रेचिच्चकुः सदन्समस्मै महिस्वि

१८

षीमस्तुततो विहिरव्यन्॥ विष्णुश्चैतः स्तंभनेनाजनित्री आसीना ऊ
र्ध्वं रभसं विमिचन्॥ मुहीयादधिषणाग्निमश्रयधात्सद्यो रधं विश्वं
रोदस्योः॥ गिरो यस्मिन्नवध्याः समीचीर्विश्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः॥
मह्याते सुख्यं वशिष्ठाः॥ राहत्रचेनियुतो यंति पूवः॥ महिस्तोत्रम
वुआगमसुरेस्माकुं सुमघवबोधिगोपाः॥ महिस्तेत्रैपुरुश्चंद्रं वि
विदनादित्सर्विभ्यश्चुरयंसमैरत्॥ इन्द्रो न सिरजनदीद्यानः साकं
सूर्यमुषसंगतुमग्निं॥ ७॥ अपश्चिदेष विश्वोऽदमनाः प्रसुध्रिची
रसजदिश्चश्चंद्राः॥ मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्द्युभिर्हि न सं

सं. ८.

कुक्षिर्धनुर्जीः॥ अनुब्रूते वसु धिती जिहाते उभे सूर्यस्य मेहना यज्ञत्रे॥
परियत्ते मीहि मानं रजध्वे सखा य इन्द्रकाम्या ऋजिष्याः॥ पतिर्भवत्तह
सुनता नंगिरां विश्वायुर्दृषभो वयोधाः॥ आनोगहि सुखेभिः शिवे
क्षिर्मेहान्महीक्षिरूतिभिः सरण्यन्॥ तमंगिरस्व नमसा सपर्यन्तव्यं हृणा
मिसन्यसे पुराजा॥ दुहो वियाहि बहुला अदेवीः स्वश्वनो मघव स्मातये
धाः॥ मिहः पावकाः प्रतता अभव स्वस्तिनः पिएहि पारमासां॥ इन्द्रत्वं
धिरः पाहि नोरिषो मक्षरमक्षरदणुहि गो जितोनः॥ अदेदिष्टत्तुहा गो
पतिर्गो अंतः वृष्णं अरु वैर्धामक्षिर्गात्॥ प्रसूनतादिशमान ऋतेन

॥११॥

दुरश्व विश्वाः श्रवणो दपस्वाः॥ धुनं दुवेम श्रवणं तमुग्र॥ ८॥ इन्द्रसोमं सोम
पते विवेमं माध्यंदिनं सवनं चारुयत्ते॥ प्रपुश्या शिप्रमघव नृजीषिन्विमु
व्या हरीः इहमादयस्व॥ गवा शिरं मंथिनेभिर्दशुकं पिबा सोमं ररिमातेम
दाय॥ ब्रह्मरुता मारुतेनागणेन सजोषारुदैस्तपदा दृषस्व॥ ये तेषुषां
येत विषीमवर्द्धन् चैतः इन्द्रमरुतस्तः श्रोजः॥ माध्यंदिने सवने कज्रह
स्तपि वारुदेभिः सगणः सुशिप्र॥ तः इन्वस्य मधुमद्विप्रः इन्द्रस्य
शर्द्धी मरुतोयः आसन्॥ येभिर्दृत्रस्ये पितो विवेदामर्मणो मन्य
मानस्य मर्म॥ मनुष्यदिन्द्रसवनं जुषाणः पिबा सोमं शश्वते वीर्या

सं. ८

य॥ स॥ आवरुस्वरुयश्चयज्ञैः सरुष्यभिरुपोऽअर्णसिसर्भि॥ १॥ त्वमुपोय
दुवृत्तं जघुन्वौऽअयोऽइव प्रासृजः सत्तवाजो॥ नयानमिंद्रचरतावधेनव
त्रिवांसपरिदेवीरदेवं॥ यजामऽइन्नमसावृद्धमिंद्रहंते मृष्यमजरं यु
वानं॥ यस्य त्रिये मम नुर्युः त्रियस्य नरो दसी महिमानं ममाते॥ इंद्रस्य
कमुसिक्ता पुरुषि ब्रूतानि देवान मिनेति विष्टे॥ दाधार यः पृथिवीया
मुते मां जुजानु सर्वमुपसंस्तु देसाः॥ अद्रोघसुसंतव नमहि त्वं सुद्यो
यं ज्ञातोऽअपि बोहसो म॥ नद्यावऽइंद्र तव सस्तु॥ ओजो नाहो न मासाः
नार॥ दोवरंत॥ त्वंसद्योऽअपि बोजातऽइंद्र मदाय सोमं परमेव्यो मन॥

॥ २० ॥

यद्दद्यावापृथिवी आविवेशी रथा भवः पूर्व्यः कारुधायाः॥ १०॥ अहन्न
हिं परिशया नमर्ण ओजा यमानं तु विजात तव्यान्॥ न ते महि त्वमनु
भूदधुद्यो र्यदन्यया स्थिग्या इक्षामवस्थाः॥ युजो हित इंद्रवर्द्धनो
भृदुत प्रियः सुतसो मोमियेधः॥ युजे न युज मव युजियः स न्युज
स्ते वज्रमहि हस्य आवत॥ युजे नेंद्र मवसा चक्रे अर्वा जैनं सुभ्राय न
व्यसेव रसां॥ यः स्तोमे भिर्वावृधे पूर्व्ये भिर्यो मध्यमे भिरुत न्तन
भिः॥ विवेष यन्मधिषणा जुजानुस्तव पुरा पार्या दिंद्रमद्रुः॥ अहस्य
यत्र पीपरुद्यथानो नावेव यांत मुभयेरुवंते॥ आपूर्णो अस्य कुल

सं. त.

शः स्वाहा से त्ते वको शंसि सिचे विबध्यै ॥ समुप्रिया आवृत्र नमदाय प्रदक्षि
णिदक्षि सोमा स इन्द्रं ॥ नत्वा गभीरः पुरु हूत सिंधुर्न द्रयः परिषतो वरंत ॥ इ
श्वास विभ्य इषितो यदि द्रष्टुं हि चिदस्तु गव्य मूवं ॥ शुनं हूवे म ॥ अ
वतं ॥ ११ ॥ प्रपर्वताना मुशती उपस्था देश्चे इव विषिते हासमाने ॥ गा
वे व शुभ्रे मातरा रिहाणे विपाटु धुतु द्री पयसा जवते ॥ इन्द्रे पिते प्रसवं
क्षिप्तमाणे अघा समुद्रं रथ्ये वयोयः ॥ समाराणे उर्मिभिः पिबमाने अ
न्या वाम न्या मयेति शुभ्रे ॥ अष्टा सिंधु मातर तमा मया संविपा शमुर्वी
सुभगा मगन्म ॥ वत्स मि वमातरा सं रिहाणे समानं योनि मनु सं चरंती ॥

॥ २१ ॥

एनावयं पयसा पिबमाना अनु योनि देव हूतं चरंतीः ॥ नवर्त्तवे प्रसवः
सर्गतक्तः किं युर्विप्रो नद्यो जोहवीति ॥ रमध्वमेव च से सोम्या युक्ता वि
रीरुपमुहूर्तमेवैः ॥ प्रसिंधु मच्छा बृहती मनीषा वस्यारं दे कुशिकस्य सु
नुः ॥ १२ ॥ इन्द्रो अस्मा अरं दह ज्व बाहुरपाह च त्रं परिधिं नदीनां ॥ देवा
नयत्सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः ॥ प्रवाच्यं शशुधावी
र्यं तदिं स्यं दे कर्म यदा हि विवृ श्वत् ॥ विवज्जेण परिषदो जघाना युना
पो यन मिच्छमानाः ॥ एतद्वचो जरित मपि मृषा आयत्ते घोषा नुत्तराष्ट
गानि ॥ उक्थे पुकारो प्रति नो जुष स्वमानो निर्वः पुरुष नानमस्ते ॥ ओष

सं. ८

स्वसारः कारवैश्वर्योत्तयुयोवोदूरादनसारयेन॥ निष्पन्नमध्वंभवतासु
पाराअधोअक्षाःसिंधवःस्रोत्यासिः॥ आतेकारोऽष्टणवामावचंसिय
याथदूरादनसारयेन॥ नितेनंसेपीप्यानेवयोषामयीयेवकन्याशश्वचे
ते॥ १३॥ पदंगलाभरताःसुतरेयुर्गव्यननामइषितइंद्रजुतः॥ अर्षादि
हप्रसवःसर्गतक्तुआवोरुणेसुमतिंयज्ञियाना॥ अतारिपुर्भरतागव्यवः
समभक्तुविप्रःसुमतिंनदीना॥ प्रविन्ध्वमिषयंतीःसुराधाआवक्षणाः
पुणध्वंयातशीर्षं॥ उहंउर्मिःशंम्याहंवापोयोक्राणिमुंचत॥ मादुष्टता
व्येनसाध्मोश्नमारता॥ १४॥ इंद्रःपुर्षिदातिरद्वासमर्केर्विददसुर्दय

॥ २२ ॥

मानोविशत्रून्॥ ब्रह्मजस्तस्त्वावावृधानोभरिदात्रआष्टणद्रोदसीउभे॥
मुखस्यतेतविषस्यप्रजुतिमियमिवाचममतायभूषन्॥ इंद्रक्षितीनाम
सिमानुषीणा॥ विशांदेवीनामुतपर्वयावा॥ इंद्रोवृत्रमरणोच्छेदनीतिः
प्रमायिनाममिनादपणीतिः॥ अहन्व्यंसमुशधुग्वनेषाविर्धेनाअव
नोद्राम्पाणा॥ इंद्रःस्वर्षाजुनयुन्नहानिजिगायोशिग्निएतनाअक्षिष्टः॥
प्रारोचयुन्मनवेकेतुमद्रामविंदुज्योतिर्वहतेरणाय॥ इंद्रस्तुजोबर्हणा
आविवेशनुवदधानोनर्यापुरुणि॥ अचेतयुद्धियइमाजतिरेप्रेमवर्ण
मतिरक्षुक्रमासा॥ १५॥ महोमहानिपनयंस्यस्येद्रस्यकर्मसुहतापुरुणि॥

सं. ८

रुजनेनरुजिनां संविषेणमायासिर्दस्यैरभिभूत्योऽनाः॥ पुधेन्द्रोऽपद्रावरि
वश्वकारदेवेभ्यः सत्यतिश्वर्षणिजाः॥ विवस्वतः सदेने अस्य तानि विप्रोऽ
क्येभिः कवयो गणेति॥ सुत्रासाहं वरेण्यं सहोदां ससवां संस्वरपश्वदेवीना
ससानयः पृथिवी घामुते मामिदं मदं सनुधीरणासः॥ ससानासां उत स
यं ससानेन्द्रः ससानपुरुभोजसंगां॥ हिरण्ययमुत भोगं ससानहत्वीदस्य
भार्यैर्वर्णमावत्॥ इन्द्रोऽपधीरस नो दहानिवनस्पती रसनो दंत रिक्षं॥
विभेदवत्वं नु नुदे विवाचोथाभवद्मिताक्षकृतनां॥ शुनं ह॥ अष्टव
त॥ १६॥ तिष्ठाहरीरथ आयुज्यमानायाहि वायुर्न नियुतो नो अद्य॥

॥२३॥

पिवास्थो अक्षि सद्यो अस्मेः इन्द्र स्वाहारि माते मदाय॥ उपातिरापुरु
हुताय सस्तीहरीरथस्य धूर्वायुनज्मि॥ इवद्यथा संभृतं विश्वतश्चिदु
पेमं युजमावहात इन्द्रं॥ उपो नयस्वरुषणातपुष्यो ते मवत्वं रुषभस्व
धावः॥ प्रसेतामश्वा विमुचेह शोणादिवेदिवेस इरीरद्विधानाः॥ ब्रह्म
णाते ब्रह्म युजायुनज्मि हरी सखाया सधमाद आश्रु॥ स्थिरं रथं सुखमि
द्राधितिष्ठ प्रजानन्विदां उपयाहि सोमं॥ माते हरीरुषणावीत पृथ्वीनि
रीरमन्यमाना सो अयं॥ अस्यायाहि शश्वतो वयं ते रंसुतेभिः क्षणवा
मसोमैः॥ १७॥ तवायं सोम स्वमेह्यर्वाङ् शश्वत्तमं सुमना अस्थं पाहि॥

सं. ८

अस्मिन् यज्ञे बर्हिष्या निषद्या दधि श्वेमेन ठर इंदुमिंद्र॥ स्त्रीर्णते बर्हिः सुत इंद्र
सोमः क्षता धाना भक्त वेते हरिभ्यो॥ तदो कसे पुरु शा काय वृद्धे मरुत्वं तनुभ्यं
एता हवी बि॥ इमन्नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिंद्र गोभिर्मधुमेतमक्रुन्॥
तस्या गत्या सुमना क्रुश पाहि प्रजा नं निदान्यथा अनुस्वाः॥ यो आ
भजो मरुत इंद्र सोमे ये त्वामवर्धन् न भव नाणस्त॥ तन्निरुतं सजोषा वाव
शानो इमेः विबजिद्र या सोम मिंद्र॥ इंद्र पिबे स्वधया चि सुतस्या ग्रे वीषा
हि जिद्र यज्ञत्र॥ अध्वर्यो वो प्रयतं श क्रुहस्ता द्योतुर्वा यज्ञं हविषो नुष्व॥ ॥२४॥
शुनं हुवे॥ शृण्वंत॥ १८॥ इमाम् पुप्रभृतिं सातयेधाः शश्च कश्च

दूति क्षिर्पादमानः॥ सुते सुते वा वृधे वर्धने नो बुर्यः कर्म क्षिर्महद्रिः सुश्रुतो
भृत्॥ इंद्राय सोमाः प्रदिवो विदाना क्रुभुर्ये क्षिर्हृष पर्व विहायाः॥ प्रय
म्यमाना प्रतिष्ठा शाये इद्र पिब वृषधृतस्य वृष्टः॥ विवावर्धस्व तव घा
सुता सु इंद्र सोमासः प्रथमा उत मे॥ यथा विबः पूर्यो इंद्र सोमा एवापा
हि पन्यो अद्या नवीयान्॥ महो अमत्रो हजने विरपुयुं प्रशवः पत्यते
धृध्वोजः॥ नाह विव्या च वृष्टि वीचने नं य सोमा सोहयं श्रममंदन॥
महां उग्रो वारधे वीर्यो य समा च के वृषभः काव्येन॥ इंद्रो भगो वाजुदा
अस्य गावः प्रजायंते दक्षिणा अस्य पूवः॥ १९॥ प्रयस्तिंधवः प्रसवं य

सं. त.

थायं नापः समुद्रं रथ्ये कजगमुः॥ अतश्चिदिंद्रः सदसो वरीयान्यदी सो
मः पृणति दुग्धोऽंशुः॥ समुद्रेण सिंधवो यादमानाऽइंद्राय सोमं
सुषुतं भरतः॥ अंशुं दुहंति रुस्तिनो भरित्रैर्मध्वः पुनंति धारया
पुवित्रैः॥ द्वादशैव कुक्षयः सोमधानाः समी विव्याच सवना पु
रूणि॥ अन्नाय दिंद्रः प्रथमा व्यात्रा दृत्रं जघन्वाऽअदृणीत सोमं
॥ आत्स्रमाकिरुत तरिषा द्विष्मा हित्वा वसुपतिं वसूनां॥ इंद्र
यत्ते माहि नंदत्रमस्य स्मभ्यंतद्वयं प्रयधि॥ अस्मे प्रयधि मघ
वन्न जीषि न्ति इंद्रा वी विश्ववारस्य भरेः॥ अस्मे शतं शरदोजी

२५

वसेधाऽअस्मे वीरान्छभ्वतऽइंद्रा पित्र॥ शुनं हुवे म॥ अण्वंत॥ २०॥
वार्त्रहत्या यत्रा वसे एतना पात्या यच॥ इंद्रत्वा वर्त्तयामसि॥ अर्वाची
नं सुते मनऽउत चक्षुः शतक्रतो॥ इंद्रकृण्वंतु वाघतः॥ नामानितेशत
क्रतो विश्वाभिगुभिरीमहे॥ इंद्राभिमातिपात्ये॥ पुरुष्टुतस्य धाम
भिः शतेन महयामसि॥ इंद्रस्य चर्षणी धृतः॥ इंद्रं दृत्राय हंतवे पुरु
तमुपब्रुवे॥ भरैषु वा न सातये॥ २१॥ वालेषु सासहिर्भवत्वामीम
हे शतक्रतो॥ इंद्रं दृत्राय हंतवे॥ द्युम्नेषु एतना ज्येष्ठसु तेषु अवः सु
चे॥ इंद्रसाक्ष्या पिमातिषु॥ शुभिन्तमनऽउतये द्युभिन्नं पाहिजा

सं. त.

ष्टविं॥ इन्द्रसोमं शतक्रतो॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो याते जनेषु पंचसु॥ इन्द्रता
वित् आरुणे॥ अगन्तिंश्च श्रवो हृद्युमं दधिष्वदुष्टं॥ उत्तं शुष्मं तिराम
सि॥ अर्वावतो न आगद्यथो शक्रपरावतः॥ उल्लोको यस्ते अद्रिव इंद्रे हत
त आगहि॥ २२॥ अक्षित एव दीधयामनीषामस्योनवाजीषु धुरो जित्मानः॥
अक्षिप्रियाणि मर्मशसराणि कुवीरिष्णामि संदृशे सुमेधाः॥ इतो त एछज
निमा कवीनां मनो धर्तः सुहृत्स्तक्षत द्यां॥ इमा उते प्रण्योऽवर्द्धमाना म
नो वाता अधनुधर्मणि गमन्॥ त्रिष्विदिदत्र गुह्यादधाना उत्तक्षत्राय
रोदसी समं जन्॥ समात्राणिर्ममिरे ये मुरुवी अंतर्मही सम ते धाय सेधुः॥

॥ २३ ॥

आतिष्ठंतं परिविभ्वं अभ्रं छिद्यो वसानः श्वरति स्वरोचिः॥ महत्तदृष्टोऽ
असुरस्यनामा विभ्वरूपो अमृतानितस्तो॥ अस्तु पूर्वो हृषभोऽप्याया नि
मा अस्य शुरुधुः संति पूर्वः॥ दिवो न पाता विदधे स्य धीभिः क्षत्रं राजाना प्रदि
वोद धाये॥ २३॥ त्रीणि राजाना विदधे पुरुषि परिविभ्वानि भ्रष्टयः सदां सि
॥ अपश्य मत्र मनसा जगन्वाच ते गंधर्वो अपि वायु के शान्॥ तदि च स्य
हृषभस्य धेनो राजाना ममिर्ममिरे स कस्य गोः॥ अन्यद न्यदसुर्यं वसा
नानि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन्॥ तदि च स्य सवितुर्न किर्म हिरण्य
यी ममतिं यामशि श्रेत्॥ आसुष्टु तीरोदसी विभ्वमिन्वे अपीव योषा ज

सं. ल.

त्रिमात्रवत्वे॥ पुर्वे ब्रह्मस्य साधयो महोयद्देवीस्त्रिःपरिणस्याते॥ गोपा
त्रिद्वयस्य तस्यैव विरूपा विश्वे पश्यन्ति सायिनः कृतानि॥ शुनं हुवेम॥ २८
व्वंत॥ २९॥ इत्यनुवाकः॥ इन्द्रं मतिर्हृद आबुध्यमाना छापतिं स्तोमं तया
जिगाति॥ या जागृ विविदथे शस्यमानेन्द्रयत्ते जायते विद्वितस्य॥ दिवश्चि
दा पुर्व्या जायमाना विजागृ विविदथे शस्यमाना॥ भद्रा वस्राण्यर्जुना
वसाना सेयमुस्मे सनुजापि आधीः॥ यमाचिदत्र यमस्तरस्तजिद्राया
अग्रे पतदा ह्यस्मात्॥ वपूंषि जाता मिथुना सचेते तमो हना तपुषा बु
ध्मयता॥ न किरेषां निदिता मर्त्ये पुये अस्माकं पितरो गोषु योधाः॥

॥२७॥

इन्द्रं एषां हिता माहिना वानुद्गोत्राणि सस्रजे दंस नावान्॥ सखा हयत्रस
विभिर्नवगै रसिज्वा स खभिर्गा अनुमन॥ सुत्यंत दिंद्रो दशसिर्देश
ग्वैः सूर्यैर्विवेद तमसि क्षियंतं॥ २५॥ इन्द्रो मधुसंभृत मुस्त्रियायां पद
दिवे दशपवन् नमो गोः॥ गृहाहितं गुह्यं गृह्णन् सुहस्ते दधे दक्षिणे दक्षि
णावान्॥ ज्योतिर्दृष्टी ततमसो विजानन् नारे स्यामदुरिता दुभी कोइमाणि
हंसोमपाः सोमवध्युषस्त्वेन्द्र पुरुतमस्य कारोः॥ ज्योतिर्यज्ञाय रोद
सी अनुष्यादारे स्यामदुरितस्य भर्तरेः॥ भर्तृविद्वितुजतो मर्त्यस्य सु
पारा सौ वसवो बर्हणा वत॥ शुनं हुवेम॥ २८॥ २९॥ ॥

सं. २.

॥ इति तृतीया एके हितियोध्यायः ॥ हरिः ओ ३ म ॥ ॥ इन्द्रत्वाद्येषु सवयं
सुते सोमं हवामहे ॥ संपाहिमध्वो अंधसः ॥ इन्द्रं क्रतुविदं सुते सोमं हर्यं पु
रुष्टुत ॥ पिबाद्येषु स्वातातपि ॥ इन्द्रं प्रणोधि तावानं यज्ञं विश्वे भिर्देवेभिः ॥
तिरस्तवानविस्पते ॥ इन्द्रं सोमाः सुता इमे तव प्रयंतिसत्यते ॥ क्षयं चेदं
सुइंद्रवः ॥ दधिष्वा जुठरे सुते सोमं मिन्द्रवरेण्यं ॥ तव द्युक्षासः इन्द्रवः ॥ १ ॥
गिर्वणः पाहिनः सुते मध्वोर्धाराभिरज्यसे ॥ इन्द्रत्वादी तमिद्यशः ॥ अस्मि
द्युम्ना निवृत्तिन इन्द्रं सचंतु अक्षिता ॥ पीत्वा सोमस्य वाद्यधे ॥ अर्वावतो
न आगहि परावतश्चरन्न हन् ॥ इमार जुषस्व नो गिरः ॥ यदंत रापराव

॥ २८ ॥

तमर्वावतं च ह्वयसे ॥ इन्द्रं हततः आगहि ॥ २ ॥ आतूनः इन्द्रं मुद्रुगुवानः सोमं
पीतये ॥ हरिष्यां यात्यादिवः ॥ सुतो होतानः क्रतुवियं स्ति स्तिरे बहिरानुषक्
अयुज्जन्नातर इयः ॥ इमा ब्रह्म ब्रह्म वाहः क्रियंतः आबुर्हिः सीद ॥ वी
हिर्हिरपुरोवात्रां ॥ रारंधि सवनेषुणः एषु स्तोमेषु वृत्रहन् ॥ उक्थेयं विंद
गिर्वणः ॥ सुतयः सोमपा मुहं रिदंति शवसस्पति ॥ इन्द्रं वसं न मातरः ॥ ३ ॥
समंद स्वात्वं धसो राधसेतन्वा मुहे ॥ नस्तोतारं निदेकरः ॥ वयमिन्द्रत्वा
यवो हविष्मंतो जरामहे ॥ उत त्वमस्म्युर्वसो ॥ मारेऽअस्मदि मुमुचो ह
रिप्रिया र्वाङ्माहि ॥ इन्द्रं स्वधा वो मस्वेह ॥ अर्वाचंत्वा मुखे रथे वरता

सं. ल.

मिंद्रकेशिना ॥ घृतस्त्रुबर्हि रासदे ॥ ४ ॥ उपनः सुतमागहि सोममिंद्रग
वाशिरं ॥ हरिभ्यां यस्तेऽस्मयुः ॥ तमिंद्रमदमार्गहि बर्हिषां यावभिः सुतं
॥ कुविन्वस्य तृष्णावः ॥ इंद्रमिथ्या गिरो ममा छागुरिषिताऽदुतः ॥ आ वृ
ते सोमपीतये ॥ इंद्रं सोमस्य पीतये स्तोमैरिह हवामहे ॥ उक्थभिः कु
विदागमत् ॥ इंद्रं सोमाः सुताऽदुमेतां दधिष्मता कृतो ॥ जुठरे वाजिनी
व सो ॥ ५ ॥ विन्माहि त्वाधनं जुयं वजिषु दधृषं कवे ॥ अधीते सुम्नमी
महे ॥ इममिंद्रगवाशिरं यवाशिरं च नः पिब ॥ आगत्या दृषभिः सुतं
॥ तुभ्येदिंद्रस्व ओ क्ये इ सोमं चादामि पीतये ॥ एष रारं लुते हृदि ॥

२६

त्वां सुतस्य पीतये प्रत्नमिंद्रहवामहे ॥ कुशिका सो अवस्य वः ॥ ६ ॥ अया
द्युर्वोऽपवंधुरेष्ठास्तवेदनुप्रदिवः सोमपेयं ॥ प्रिया सखा या विमु
चोपबर्हिस्त्वा सिमे हव्यवा होवंहते ॥ अया हि पूर्व रति चर्षणी रां अ
यं आशिष उपनो हरिभ्यां ॥ इमा हि त्वा मृतयुस्तो मतश्चा इंद्रहवते सुख्यं
जुषाणाः ॥ आ नो युजं नमो वधं सुजोषा इंद्र देव हरिभिर्या हितयं ॥
अहं हि त्वा मतिभिर्जो हवीमि घृतप्रयाः सधुमादु मधूनां ॥ आ च त्वा
मेता दृषणा वहातो हरी सखा या सुधुरा स्वगा ॥ धानावदिंद्रः सर्वन
जुषाणः सखा सख्युः शृणव दंदनानि ॥ कुविन्मा गोपां करसुजन

सं. २.

स्य कुविद्राजीनं मघवन् जीविन् ॥ कुविन्मन्त्रविपयि वा संसृतस्य कुवि
नेव स्वो अमृतस्य शिक्षाः ॥ आलो बहंतो हरयो युजाना अर्वा गिद्रसधुमादो
वहंतु ॥ प्रयो हुतादिव क्रंजत्याताः सुसंमथा सोऽष्टभस्य मूराः ॥ इंदुपिव
दृषधृतस्य दृष्टः आयते श्येन उरुते जभार ॥ यस्य मदे च्यावयसि प्रकृष्टी
र्यस्य मदे अपगोत्राववर्थ ॥ शुनं हवेम ॥ शुण्वंत ॥ ७ ॥ अयं ते अस्तुर्य
तः सोम आहरि सिः सुतः ॥ जुषाण इंद्र हरि सिर्न आगह्यातिषु हरित रथ ॥
हृयं जुषसं च यः सूर्यं हयं नरोचयः ॥ विदोश्चि वि त्वा न्हयं श्ववर्धस
इंद्र विश्वा अग्नि श्रियः ॥ घामिंद्रो हरि धाय संष्टि वी हरि वर्प सं ॥ अधा

॥३०॥

रयं हरितो श्रीरभोजनं ययोरंत हरि श्वरत् ॥ जज्ञो नो हरितो दृषा विश्वमाभा
तिरोचनं ॥ हयं श्वो हरितं धत्त आयुध मानव ज्ञो द्रो हरि ॥ इंद्रो हयं तमर्जुनं
वज्रं शुक्रे रभी दत्तं ॥ अपा दृणा द्रि रभिरद्रि सिः सुतमु द्रा हरि सि राजत ॥
॥८॥ आमुं दै रिंद्र हरि सि र्पा हि मयूर रोम सिः ॥ मा त्वा केचि न्निय मन्वि न्न
पाशि नोति धन्वे वतां इ हि ॥ वृत्र खा दो वलं रुजः पुं द्रमो अपा मजः ॥ स्थाता रां
रथस्य हयो रसि स्वर इंद्रो दृ ह्वा चि दा रुजः ॥ गुं श्री रां उदधी रि वक्तुं पु
ष्प सि गा इव ॥ प्रसु गो पाय वसंधेन वो यथा द्रु दं कु ज्या इवा शत ॥ आन
स्तु जं रयिं क्षरां शं न प्रति जानते ॥ दृक्षं पुं कं क लं मं की व धनु हीं द्रं संपार

सं. तः

ॐ नमः सु॥ स्वयं रिद्र स्वराक सिस्मदिष्टिः स्वयं शस्तरः॥ सवाद्यधानो
जसा पुरुषुत भवानः सुभवस्तमः॥ ६॥ युध्मस्यते वृषभस्य स्वराज उग्र
स्य युनः स्वविरस्य घञेः॥ अजूर्यतो वज्रिणो वीर्या ३णीद्र श्रुतस्य महता
महानि॥ महो असिमहिष वृष्यैभिर्धनस्य दुग्धसहमानो अन्यान्॥ ए
को विश्वस्य भुवनस्य राजा स यो धया चक्षुष्या च जनान्॥ प्रमात्राभी
रिरिचैरोचमानः प्रदेवेभिर्विश्वतो अप्रतीतः॥ प्रमज्मना दिव इन्द्रः पृथि
व्याः प्रोरो मृहो अंतरिक्षा दृजीषी॥ उरुंगभीरं ननुषाभ्युग्रं विश्वव्य
चसंभवतं मतीनां॥ इन्द्रं सोमसः प्रदिविसुता सः समुद्रं न स्रवत आ

॥३१॥

विशंति॥ यं सोममिन्द्र पृथिवी द्या वागर्ध्वेन माता बिभृतस्साया॥ तं ते
हि चेंति तमुते मजं सध्वं यवो वृषभपातवाड॥ १०॥ मरुत्वा इन्द्र वृषभो
रणा युपिवा सोममनुष्वधं मदीय॥ आसिंचस्व जुठरे मध्वं कुर्मि त्वेरांति जा
प्रदिवः सुतानां॥ सुजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहा शूरवि
दान्॥ जुहि शंरुप मधो नुद स्वाथा भयं वणुहि विश्वतो नः॥ उत्तम
तुभिर्ऋतुपाः पाहि सोममिन्द्र देवेभिः सखिभिः सुतं नः॥ यो आभजो
मरुतो येत्वा न्वहन् वृत्रमदधुस्तुभ्यमोजः॥ येत्वा हि हत्ये मघव नव
द्वेये शो बरे हरि वो ये गविषो॥ येत्वा नूनमनुमदंति विप्राः पिबेद्रसो

सं. ८

मंसगणो मरुद्भिः॥ मरुत्वं तदृषभं वा एधानं मरुत्वारि दिव्यं शाखमिंद्रं॥
विश्वासाह मरुत्वं नूतना यो ग्रं स हो दामि हतं हुवेम॥ ११॥ सद्यो ह जाते
दृषभः कनीनः प्रभर्तुमावदं धंसः सुतस्य॥ साधोः पिव प्रतिकामं यथाते
रसाशिरः प्रथमं सोम्यस्य॥ यज्जायथास्तदहरस्य कामेशोः पीयूषमपि
बोगिरिष्ठां॥ तं ते माता पारियोषाजनित्री महः पितुर्दम आसिंचदग्ने॥ उ
पस्थाय मातरमं न मे दृतिगममपश्यदक्षि सोममूधः॥ पुयावयन्नच
रुद्रसो अन्त्यामहानि चक्रे पुरुधप्रतीकः॥ उग्रस्तुराषाळभिर्भूयो जा
यथावशं त्वंचक्र एषः॥ त्वष्टारमिंद्रो जनुषाभिर्भूया मुष्या सोममपि

॥३२॥

वञ्चमेषु॥ शुनं हुवेम॥ शृण्वंत॥ १२॥ शंसा मुहामिंद्रं यस्मिन् विश्वा आ
वृष्टयः सोमपाः काममव्यन॥ यंसु क्रतुं धिषणे विश्वतुष्टं घुनं रुद्राणां जनु
यंत देवाः॥ यं नुनकिः एतना सुस्वराजं हितातरति न तमं हरिष्ठां॥ इ न तमः
सर्वभिर्यो ह श्रुषेः ए॥ युज्या अमिना दायुर्दस्योः॥ सुहावा एत्सुतुरणि
नीर्वीच्यानुशीरो दसी मेहनावान्॥ भगोनकारे हव्यो मतीनां पितेव चारुः
सुहवो वयोधाः॥ धृता दिवो रजससृष्टुध्वो रथो नवायुर्वसुभिर्नियुत्वान्॥
धृपावस्ता जनिता सूर्यस्य विभक्ता भागं धिषणे ववाजं॥ शुनं हु॥ शृण्व
त॥ १३॥ इंद्रः स्वाहा पिवतु यस्य सोम आगत्यातु मोरुषभो मरुत्वान्॥

सं. ८.

ओहम-वाः एण ता मे निर-नैरास्य हविस्तु-च५ः काम-म-याः॥ आते सपूर्य
जुवसे युन-मिययोर-नु-प्रदिवः-भुष्टि-मावः॥ इह-लो-धेयु-हं-रयः-सु-मि-प्र-पि
बाल-१-स्य-सु-पु-त-स्य-चा-रोः॥ गो-नि-मि-मि-सि-क्षुं-द-धि-रे-सु-पा-र-मि-दं-ज्यै-ष्या-यु-धा
य-से-ए-णा-नाः॥ मं-दानः-सो-मं-पा-वि-वाः॥ जी-वि-स-म-स-म-भ्यं-पु-रु-धा-गा-इ-ष
प्य॥ इ-मं-का-मं-मं-द-या-गो-सि-र-भै-श्रु-द-व-ता-रा-ध-सा-पु-त्र-य-श्रु॥ स्व-यं-वो-म
ति-सि-स्तु-भ्यं-वि-प्रा-इ-द्रो-यु-वा-हः-कु-शि-का-सो-अ-क्र-न॥ भु-नं-हुं॥ शृ-ण्वं-तं॥
॥१५॥ च-र्षु-णी-ध-तं-म-ध-वा-न-मु-क्थ्यं१ मि-दं-गि-रो-र-ह-ती-र-भ्यं-न-प-त॥ वा-रु
धा-नं-पे-रु-ह-ति-सु-रु-क्ति-सि-र-म-त्यं-न-र-मा-णं-दि-वे-दि-वे॥ श-त-क्र-तु-म-र्ण-वं-श॥

॥३३॥

कि-नं-न-रं-गि-रो-मु-इ-द्र-मु-प-यं-ति-वि-श्व-तः॥ वा-ज-स-नि-पु-र्नि-दं-तू-र्णि-मु-चु-रं-धाम
सा-च-म-सि-वा-चं-सु-वि-दं॥ आ-कुर-व-सो-ज-रि-ता-प-न-स्य-ते-ने-ह-सु-स्तु-भ-इ-द्रो-दु
व-स्य-ति॥ वि-व-स्व-तः-स-द-नु-आ-हि-पि-त्रि-ये-स-त्रा-सा-ह-म-सि-मा-ति-ह-नं-सु-हि॥
नृ-णा-मु-त्वा-न-तं-मं-गि-र्नि-दु-क्थ्यं-रु-भि-प्र-वी-र-म-च-ता-सु-वा-धः॥ सं-स-ह-से-पु-रु
मा-यो-जि-हा-ते-न-मो-अ-स्य-प्र-दि-व-ए-क-ई-शो॥ पू-व-र-स्य-त्रि-ष्वि-धो-म-त्यं-पु-रु-रु
व-स्त-नि-ष्ट-शि-वा-वि-भ-र्ति॥ इ-द्रो-यु-धा-व-ओ-ष-धी-रु-ता-पो-रु-यि-र-क्षं-ति-जी-र-यो
व-नो-त्रि॥१५॥ तु-भ्यं-ब्र-ह्मा-णि-गि-रं-इ-द्र-तु-भ्यं-स-त्रा-द-धि-रे-ह-रि-वो-जु-ष-स्व॥ बो
ध्या-इ-पि-र-व-सो-न-त-न-स्य-स-खे-व-सो-ज-रि-त-भ्यो-व-यो-धाः॥ इ-द्र-म-रु-त्वं-इ-ह-पा

सं. ८.

मायनृणां॥ दिवेदिवेसुदृशीरिंदुतुभ्यं वधैतुत्वा सोमपेयायधच्छो॥१८॥
इंद्रोपर्वतावहृतारथेन वामीरिष आवहंतं सुवीरः॥ वीतं हव्या न्यध्वरेषु दे
ववर्धैथांगीर्षिरिक्त्या मदेता॥ तिष्ठा सुकं मघवन्मापराणाः सोमस्यनुत्वा
सुषुतस्य यक्षि॥ पितुर्न पुत्रः सिचुमारभेत इंद्रः स्वादिष्ठया गिरा शचीवः॥
शंसा वाध्वर्यो प्रतिमे गृणीही द्रायुवाहः वणवावुनुष्टं॥ एदं बर्हिर्यजमा
नस्य सीदाथा वाभ्रदु क्यमिंद्राय शस्तं॥ जायेदस्तं मघवन्स्येदु योजि
स्तदित्वा पुक्ता हरयो वहंतु॥ यदा कुदा च सुनवांसो मम गिरिष्ठा दुतो ध
न्वा सच॥ परायाहि मघवन्ना च याही द्रभ्रातरुभु यत्रा ते अर्थं॥ यत्रार

॥३५॥

यस्य बृहतो निधानं विमोचनं वाजिनो रासं भस्य॥१९॥ अपाः सोममस्त
मिंद्रप्रयाहि कल्याणीर्जाया सुरणं गृहते॥ यत्रारथस्य बृहतो निधानं वि
मोचनं वाजिनो दक्षिणावत॥ इमे भोजा अंगिरसो विरूपाद्रिवसुत्रासो
असुरस्यवीराः॥ विश्वामित्रा यददतो मघानि सहस्रसावे प्रतिरंत आ
युः॥ रूपं रूपं मघवा बोधवीति मायाः क्षण्वानस्तु चं परिस्वा॥ त्रिर्यदि
वः परिमुहूर्तमा गास्वेर्मत्रैरन्तुपा क्रतावा॥ मुहोऽक्रविदे वजा देवजुतो
स्तभ्रासिंधुमर्णवं चक्षाः॥ विश्वामित्रो यदवहत्सु दासमप्रियायतेकु
शिकेभिरिंद्रः॥ हंसा इव वणुथु श्लोकमद्रि सिर्मदंतो गीर्षिरध्वरेषु ते

सं. त.

सन्वा॥ देवेभिर्विप्राऽरुषयो न च क्षसो विपिबध्वंकुशिकाः सोम्यं मधु॥ २०॥
उपप्रेतकुशिकाश्चेतयध्वमश्वं राये प्रमुचता सुदासः॥ राजा वृत्रं जयन्
त्प्रागपारुदगथा यजाते वरऽप्रापे धिव्याः॥ यऽदमेरोदसीऽनुभेऽश्व
हमिंद्रमनुष्टवं॥ विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्मे दं भारतं जनैः॥ विश्वामित्रा
ऽअरासतु ब्रह्मे द्रायवज्रिणे॥ करदिनः सुराधसः॥ किंते रुण्वति
कीकटेषु गावो नाशिरंदुहे न तपंति घर्मैः॥ आनो भरप्रमगंदस्य
वेदो नैवाशा रवं मघवन्नंधयानः॥ ससर्परी रमति बाधमाना बृ
हन्मिमाय जमदग्निहता॥ आस्त्यस्य दुहिता ततानुः श्रवो देवे घ्नन्त

३५

मनुयै॥ २१॥ ससर्परी रभरत्तय मेभ्यो धिः श्रवः पांचजन्या सुवृष्टिषु॥
सापक्ष्या नव्यमायुर्दधोना यो मे पलस्ति जमदग्नि यो ददुः॥ स्त्रिंशो
गावो भवतां वीरक्षो मे पावि बर्हिमायुगं विशारि॥ इंद्रः पातल्ये ददतां
शरीतो ररिष्टने मे अग्निनः सच स्व॥ बलं धे हित नृषु नो बलमिंद्रानु
कुत्सु नः॥ बलं तो काय तनं याय जीवसे त्वं हि बलदा असि॥ अग्नि
व्ययस्व त्वदिरस्य सारमो जो धे हि स्पंदने शिंशपायां॥ अक्षवी को वी
कितवी कयस्व मायामा दुस्माद वजीहि पो नः॥ अयमस्मान् वनस्पति
र्मा च हा मा चरी रिषत्॥ स्वस्या गृहेभ्य आवसाऽआविमोचनात्॥ २२॥

सं. त.

इंद्रोति निर्वहृत्तामि नो अद्य याष्टु शाभिर्मघवन्धरति न्व॥ यो नो देष्टु धरुः
सस्यदीष्टु यमुदिष्टु स्तमुप्राणो जहातु॥ पुरंभुं चिदितपति शिं बलं चिदित
श्रुति॥ उखा चिदिंद्रु येषती प्रयस्ता फेनमस्यति॥ नसाय कस्य चिकिते ज
ना सो लो धनं यंति पशुमन्यमानाः॥ नावा जिनं वा जिनो हासयंति न गदं भे
पुरो अश्वा नयंति॥ इमं इंद्र भरतस्य पुत्रा अपि पितुं चिकितुर्न प्रपितुं॥
हि चं त्यश्च मरणं न नित्यं ज्या वा जं परिणयं सा जो॥ २३॥ इमं महे विदुष्या
यश्च पं शं च त्वत्तु ईश्या य प्रजं भुः॥ शृणोतु नो दम्ये क्षिरनीकैः शृणो
त्वा निदिष्टै रजसः॥ महि महे दिवे अर्चा एधि यै कामो म इच्छं चरति

॥३७॥

प्रजानन॥ ययो हि स्तोमे विदथे षु देवाः संपर्यवो मादयेते सचायोः॥ युवो
ऋते रोदसी सत्यमस्तु महे षु णः सुविता य प्रभृतं॥ इदं दिवे नमो अग्ने एधि
ये संपर्यो मि प्रयसाया मिरत्नं॥ उतो हि वां पुष्याः आ वि विद्रुक्ता वरी रोद
सी सत्यवाचः॥ नरश्चि द्वा स मिथे श्वर सा तो व वं दिरे एधि विवे विदनाः॥
को अद्वा वेदु क इह प्रवो च देवाः अछाप थ्या इका समेति॥ ददं श्र एषा मव
मा सदां सि परे षु या पुष्टे षु वृते षु॥ २४॥ कु विर्न च क्षा अभिषी म च ए क
तस्य यो ना विधत्ते म दंती॥ नाना च काते सदनं यथा वेः समाने न कृतु
ना सं वि दाने॥ समा न्या वि युते दूरेऽ अंते ध्रुवे पदे तं स तु जी ग रू के॥

सं. त.

उत स्वसारा पुवती भवती आदुशु वाते मिथुना निनाम ॥ वि. वेदे ते जनिमा सं
विविक्तो महो देवा न्निभन्ती न व्यथेते ॥ एजं द्रुवं पत्यते विश्वमेकं चरस्पत
त्रिविषुणं विज्ञाते ॥ सनापुराण मध्ये म्याराम् हः पितुर्जनि तुर्जो मितनः ॥
देवा सो यत्र पन्नितार एवैरु रो पथि व्युते तस्फुरंतः ॥ इमं स्तोमं रोदसी प्र
ब्रवी म्यदुदराः शृणवन् नग्नि जिज्ञाः ॥ मित्रः संम्राजो वरुणो युवान आदि
त्यासः कवयः पश्यन्ताः ॥ २५ ॥ हिरण्यपाणिः सविता सुतिष्ठः सिरा
दिवो विदधे पत्यमानः ॥ देवेषु च सवितः श्लोकुमश्रेयसं दस्मभ्यमासुव
सर्वताति ॥ सुवस्सुपाणिः स्ववोः कृतावी देवस्वष्टा वसंतानि नो धातु ॥

॥३८॥

क्षपण्वंत ऋभवो मादयध्व मूर्ध्व ग्रावाणो अध्वरमतष्ट ॥ विद्युद्रथाम
रुतं ऋषिमंतो दिवो मर्या कृतजाता अयासः ॥ सरस्वती शृणवन् युज्ञिया
सोधातारयिं सुहवीरंतुरासः ॥ विष्णुं स्तोमासः पुरुदस्म मुर्का भगस्येव का
रिणो यामनिमन् ॥ उरुक्रमः ककु होयस्य पूर्वर्न मर्धं तियुवत योजनि
त्रीः ॥ इंद्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उभे आपत्रो रोदसी महिषा ॥ पुंरुद
रो ह्यत्र हाधुषुषेणः संग्रभ्यान् आभराभरिपुश्वः ॥ २६ ॥ नासत्यामपि
तराबंधुषुषेण सजात्यमन्धिनो आरुनाम ॥ पुवं हि स्तेररिष्टिदोनोरयीणा
द्यत्रं रसे ये अकवैरदध्या ॥ मरुत्तदः कवयः आरुनाम यददेवा भवथुवि
श्वइंद्र ॥ सारं ऋभुभिः पुरुहंत प्रियेभिरिमां धियं सातयेत क्षतानः ॥

सं. ८

अयं मानो अदिति र्यु सिया सो दध्या नि वरुण स्य व्रतानि ॥ यु यो तनो अनप
स्या नि गंतोः प्रजा वा न्नः पशु मां अस्तु गा तुः ॥ देवानां दूतः पुरु ध प्र स्रु तो ना
गा न्नो वो च तु सर्व ता ता ॥ शृणो तु नः पृथिवी द्यौ रु ता पः सूर्यो न क्षत्रै र्वे रंत
रि क्षं ॥ शृण्वं तु नो र्षणः पर्व ता सो ध्रु व क्षे मा स इळ या म दंतः ॥ आ दि
त्ये नो अदितिः शृणो तु य छं तु नो मरुतः शर्म भु द्रं ॥ सदा सु गः पितु मां
अस्तु पंथा म ध्वा दे वा ओष धीः संपि ए त्त ॥ भगो मे अग्ने सु ख्ये न म ध्या
उ द्वा यो अश्या स दनं पुरु क्षोः ॥ स्वद स्व ह व्या समि वो दि दी ह्य स्म द्य ॥
मि मी हि श्र वां सि ॥ विश्वां अग्ने ए त्सु तां जे षि श च न हा विश्वा सु म ना दी

॥३९॥

दि ही नः ॥ २७ ॥ उष सः पूर्वा अध्र य ह्यु पु र्म ह द्वि ज ॥ जे अक्षरं पु दे गोः ॥
व्रं ता दे वा ना सु पु नु प्र भू ष म ह दे वा ना म सु र स्व मे कं ॥ मो ष णो अत्र जु ह
रं त दे वा मा पर्वे अग्ने पितरः पद ज्ञाः ॥ पुरा ण्योः स ध्र नोः के तु रंत र्म ह दे
वा ना ॥ वि मे पुरु त्रा प त यं ति का माः श म्य छा दी द्ये पू र्या णि ॥ समि द्धे
अग्ना वृ त मि द दे म म ह दे ॥ स मा नो रा ज्ञा वि ष तः पुरु त्रा श ये श या सु प्र
पु तो व ना नु ॥ अ न्या व त्सं भ र ति क्षे ति मा ता म ह ॥ आ क्षि स्त्वा स्व प रा अ
नु र त्स द्यो ज्ञा ता सु त रु णी षं तः ॥ अंत र्व तीः सु व ते अ प्र वी ता म ह ॥ २८ ॥ रा
पुः पुर स्ता द ध नु दि मा ता बं ध न श्व र ति क त्स एकः ॥ मि त्र स्य ता वरु ण स्य व्र

तानिमुह॥ हिमाताहोताविदयेषुसंम्राकंचयंचरतिशेतिबुध्नः॥ प्ररण्या
 निरण्मवाचोभरतेमह॥ श्वरस्यवयुध्यातोअंतमस्यप्रतीचीनंददृशेवि
 श्वमायत॥ अंतर्मतिश्वरतिनिष्पिधुंगोर्म॥ निवेवेतिपलितोदूतःआस्व
 तर्महोश्वरतिरोचनेन॥ वपुषिबिभ्रदक्षिनोविचष्टेमह॥ विष्णुर्गोपाःप
 र्मंपातिपाथःप्रियाधामान्यमतादधानः॥ अग्निष्टाविश्वाभुवनानिवे
 दमुह॥ २९॥ नानाचक्रातेयुम्याइवपुषितयोरन्यद्रोचतेसुष्ठमन्यत॥
 श्यावीचयदरुषीचस्वसारौमह॥ मातायत्रदुहिताचधेनूस्वर्दुधेधा ॥४०॥
 पयैतेसमीची॥ ऋतस्यतेसदसीकेअंतर्मह॥ अन्यस्यावृत्सरिहती

च

मिमायुकयाभुवानिदधेधेनुरूधः॥ ऋतस्यसापयसापिचुतेजामह॥
 पद्यावस्तेपुरुषावपुष्पध्वीतस्थेयविरेरिहाणा॥ ऋतस्यसमृविचरा
 मिविहान्मुह॥ पुदेइवनिहितेदुस्मेअंतस्तयोरन्यद्रुह्यमाविरन्यत॥
 सध्रीचीनापुथ्याइसाविषूचीमह॥ ३०॥ आधेनवोधुनयंतामशिन्धीः
 स्वर्दुध्याःशश्याअप्रदुग्धाः॥ नव्यानन्यायुवतयोभवन्तीर्मह॥ यद
 न्यासुष्टभोरोरवीतिसोअन्यस्मिन्पुथेनिदधातिरेतः॥ सहिष्णवावा
 त्सभागःसराजामह॥ वीरस्यनुस्वभ्योजनासःप्रनुवोचामविदुरस्यदे
 वाः॥ षोडशयुक्ताःपंचपंचावहन्तिमह॥ देवस्सष्टासविताविश्वरूपःपु

सं. त.

पोषप्रजाः पुरुधा जज्ञान ॥ इमा च विश्वानुवनान्यस्य महः ॥ महासमेरञ्च
म्बासमीची उभेते अस्य वसुना न्ये ॥ अण्वेवीरोवीदमानो वसन्ति महः ॥
इमा च नः पृथिवी विश्वधाया उपक्षेति हितमित्रो नयता ॥ पुरः सद्यः शर्म
सद्यो नवीरामहः ॥ निबिध्वरीस्तु ओषधीरुतापोरायंत इन्द्र पृथिवी वि
भर्ति ॥ सखायस्ते वासुभाजस्य मम हे देवानामसुरस्वमेव ॥ ३९ ॥ ॥
इति तृतीयाष्टके तृतीयोऽध्यायः ॥ हरिः ओ ३९ ॥ नतामिनंति मायिनो
नधीरा वृता देवानां प्रथुमा ध्रुवाणि ॥ नरोदसी अद्रुहा वेद्याभिर्न पर्वता
निनिर्गमेते स्तिवांसः ॥ वज्रा रां एको अचरन्निभस्य तं वर्षिषु मुपगाव

॥४९॥

आयुः ॥ त्रिषोमहीरुपरस्तस्युरत्या गुहा द्वे निहिते दर्शयेता ॥ त्रिपाज
स्यो रेषो विश्वरूप उत श्रुधा पुरुध प्रजावान् ॥ अनीकः पत्यते माहि
ना वं सरेतो धारेषुभः शश्वतीनां ॥ अनीक आसां पदवीर बोध्यादित्या
नाम देवा रुनाम ॥ आपश्चिदस्मा अरमंत देवीः पृथुग्रजंतीः परिषीम
हंत न ॥ त्रीषु धस्या सिंधवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमाता विदयेषु संजा
त ॥ कृतावरी योषणा स्तिषो अथा स्त्रिरादिवो विदये पत्यमानाः ॥ त्रिरा
दिवः सवितर्वा योणि दिवे दिव आसु वृत्रिर्नो अद्रुः ॥ त्रिधातुराय आसु
रा वसन्ति भग्नान् धिषणे सातयेधाः ॥ त्रिरादिवः सविता सोषवीति

सं. तः

राजा नामित्रावरुणासुपाणी॥ आपश्चिदस्य रोदसीचिदुर्वी रत्नं सिद्धं तु स
विभुः सुवाय॥ त्रिरुत्तमादूणशोरोचनानि त्रयो रातं स्य सुरस्यदीराः॥ क्रुता
वानिषिरादूकभासुस्त्रिरादिवोविदथे संतु देवाः॥ १॥ प्रमेविविक्ताः अवि
दमनीषां धेनुं चरंती प्रयुतामगोपां॥ सुधश्चिद्यादुदुहे भरिधासरिं
दुस्तदतिः पतिता रो अस्याः॥ इंदुः सुपुषारपणा सुहस्तादिवो न प्रीताः
शशपे दुदुहे॥ विश्वेयदस्यारण्यं तदेवाः प्रवोत्रवसवः सुम्रमर्या॥ या
जामयो वृष इच्छंति शक्तिं नमस्यंतीर्जानते गर्भं मस्मिन्॥ अछापुत्रं धे
नवो वावशा नामहश्चरंति विभ्रतं वपुषि॥ अछाविवस्मिरोदसी सुमे

॥४२॥

केयाव्यो पुज्ञानो अध्वरे मनीषा॥ इमा उते मनवे भरि वारा ऊर्ध्वा भवंति द
शीतायजत्राः॥ याते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषु च्यत उरुची॥ तयेह
विश्वो अवंसे यजत्रा नासा दयपायया चामध्वनि॥ याते अग्ने पर्वतस्येव
धारा सश्चंती पीपय देवचित्रा॥ तामस्मभ्यं प्रमतिं जातवेदो वसो रास्व
सुमतिं विश्वजन्म्या॥ २॥ धेनुः प्रुत्तस्य काम्यं दुहानोतः पुत्रश्चरति दक्षि
णायाः॥ आद्योतुनिं वहति शुभ्रया मोष सुस्तोमो अश्विनावजीगः॥ सु
युग्मं हति प्रतिवा मतेनोर्ध्वा भवंति पितरं वमेधाः॥ जरं थामस्मादि
पुणेर्मनीषां युवोरवश्च सुमा यात मर्वाक्॥ सुयुगिरश्चैः सुरतारयेन

सं. तृ०

दस्त्राविमंशुतुं श्लोकमद्रेः॥ किं संगवां प्रत्यवर्तिगमिष्ठाद्विप्रासो अश्विना
पुराजाः॥ आसन्नेथा मागतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो अश्विना हवन्ते॥ इमा हि वां
गोर्कजी कामधूनि प्रमित्रा सो नददुरु स्वा अग्रे॥ तिरः पुरु चिदश्विनारजास्या
गूषो वां मघवाना जनेषु॥ एहया तं पृथिभिर्देव्याने देस्त्रा विमेवा निधयो मध
ना॥३॥ पुराणमोकः सरव्यं शिवं वां युवोर्नराद्विणां जङ्गावां॥ पुनः कृण्वानाः
सख्या शिवानि मध्यामदेम सह न समानाः॥ अश्विना वायुना युवं सुरक्षानि
युद्धिश्च सजोषसा युवाना॥ ना सत्यातिरो अहं जुषाणा सामं पिवत मुनि
धा सुदान्॥ अश्विना परिवामिषः पुरुचीरी युगर्भिर्न्यतमाना अमध्राः॥ र

४३

य

थो हवामत ता अद्रिजतः परिद्यावा एधि वीया तिसदाः॥ अश्विना मधुषु तं मोयुवा
कुः सामस्तपा तमागतं दुरोणे॥ रथो हवा भूरिवैर्षः करिक्लृता वतो निष्कृतमा
गमिषः॥४॥ मित्रो जना न्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार एधि वीमुतया॥ मित्रः
बृहरी निमिषा मिचि मित्राय दव्यं एत वज्जु होत॥ प्रम मित्रमते अस्तु प्रय
स्वान्यस्त आदित्य शिक्षति व्रतेन॥ न हन्यते न जीतेत्यो तो नैनमहो अस्तोत्यंतिता
न दूरात॥ अनुमी वा सरव्या मरतो मित जवो यरिभृन्ता एधिव्याः॥ आदित्य
स्य व्रतमुपक्षिप्यं तो वयं मित्रस्य सुमतो स्याम॥ अयं मित्रो न मस्यः सुशो वाराजा
सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः॥ तस्य वयं सुमतो यज्ञि यस्या पिभद्रे सोम न सस्याम॥

सं. ८.

महां आदित्यो नमसोऽप्युपायत यज्ञनो गणते सुशोचः॥ तस्मा एतस्य नमाय
जुष्टमग्नौ मित्राय हविर्गजुहोत॥ ५॥ मित्रस्य चर्षणी॥ २॥ तोवो देवस्य मानसि॥
पुंश्चित्रश्रवस्तमं॥ अभियो महि नारिवं मित्रो बभूव स प्रथाः॥ अभिश्रवो मिः
एधि वी॥ मित्राय पंचये मिरे जना अभिष्टि शवसे॥ स देवानिश्वा न्वि नर्ति॥ मि
त्रो देवेषा युषु जना यवुक्त बर्हिषे॥ इष इष्ट व्रता श्रवः॥ ६॥ इहे हवो मनसा बंधु
तान रशु शिजो जगु रभितानि वै दसा॥ या मिर्माया मिः प्रति जूति वर्षसः सो ध
न्य नायु सियं भाग मा नृश॥ या मिः शची मिश्रवसुसा अपिं शत यया धियाणा
मरिणी तु च मेणः॥ ये नृहरी मनसा निरत क्षत ते न देय त्वमभवः समानं श॥ ३

४४

द्रव्य सुख्य मभवः समानं शुर्म नोर्न पातो अप सौ दध विरे॥ सौध न्वना
सो अमृत त्वमे विरे विष्टी शमी सिः सुवतः सुख्यया॥ इंद्रेण यो य सु
रथं सुते स चीः अथो व शानां भवथा सह मित्रया॥ नवः प्रति मे सुह
तानि वा घतः सौध न्वना रुभ वो वी यो नि च॥ इंद्रे रुभु सिर्वा ज व द्विः
समुक्षितं सुतं सो मुमा व प स्वा ग भ रस्योः॥ धिये वितो मघ वं दा शुषो ग
हे सौध न्वने सिः सुह म स्वा न सिः॥ इंद्रे रुभु मा वा ज वा न्म स्वेह नो सिं
सर्व ने श च्या पुरु षु त॥ इमानि तु भ्यं स्व स रा गिये मिरे व्रता देवानां मनु
ष्य धर्म सिः॥ इंद्रे रुभु सिर्वा जि सिर्वा ज य नि ह स्तो मं ज रि तु रूप

सं. त.

वाहियुजिये॥ शतं के ते निरिबिरे निरायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य हो
मनि॥७॥ उषो वाजेन वाजिनि प्रचेतास्तो मे नृष स्वर्णतो मघोनि॥ पुरा
णी देवि युवतिः पुरंधिरनुव्रतं चरसि विश्ववारे॥ उषो देव्यमर्त्या विभ्रा
हि चंद्ररथा सुनताईरयंती॥ आत्मीव हंतु सुयमा सो अश्वा हिरण्यवर्णा
एथु पाजसोये॥ उषः प्रतीची भुवनानि विश्वोर्ध्वो तिष्ठस्य प्रतस्य केतुः॥
सुमानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या वरस्व॥ अवस्य मे वचि
चुती मघो नृषा पाति स्वसरस्य पत्नी॥ स्वर्जनेंती सुभागी सुदेसा ओ
तादिवः पप्रथ आरथि व्याः॥ अछा वो देवी मुष संविभाती प्रवो भरध्वं

॥४५॥

नमसा सुहृत्ति॥ ऊर्ध्वं मधुधा दिविपातो अश्रेत्परो च नारु रुचेरुष संद
कु॥ कृता वशी दिवो अर्कै रबो ध्या रेवती रोदसी चित्रमस्थान॥ आयुती
मग्न उष संविभाती वाममेषिद्रविणं निक्षिप्तमाणः॥ कृतस्य बुध उषसा मि
षण्य नृषा मही रोदसी आविवेश॥ मही मित्रस्य वरुणस्य माया चंद्रे व
भानुं विदधे पुरुत्रा॥८॥ इमा उवो भूमयो मन्यमाना युवावते ननु ज्याः
अभ्रवन्॥ केशी द्वादशवर्णा यशो वा येन स्मासि नं भरथुः सखिभ्यः॥
अयमुवां पुरुतमोरयी पन्थश्च तममवसे जोहवीति॥ सुतोषा विद्राव
रणा मरुद्भिर्दिवा एथि व्याः॥ अस्मे तदिद्राव रणा वसुष्या

स

सं-८

दत्तेरयिर्मरुतः सर्ववीरः॥ अस्मान्बहूनीः सरणे रवंतु स्मान् सो नाभार
ती दक्षिणाक्षिः॥ बृहस्पते जुषस्व नो हव्यानि विश्वदेव्य॥ रास्वरत्नानि
दाशुषे॥ भुवि मूर्धैर्हस्पति मध्वरेषु नमस्यत॥ अनाम्यो ज्ञः आचक्षे॥
॥ ९॥ बृषभं चर्षणीनां विश्वरूपमदाभ्यं॥ बृहस्पतिं वरेण्यं॥ इयं तेषु
षनाद्येण सुष्टुतिर्देव नव्यसी॥ अस्मान्निस्तुभ्यं शस्यते॥ तां जुषुस्व गि
रं मम वाजयंती मवाधियं॥ बध्नुयुरिव योषणां॥ यो विश्वाक्षि विपश्य
ति भुवना संवृष्यति॥ स नः पूषा विता भुवत्॥ तस्मै वितुर्वरेण्यं भर्गो
देवस्य धीमहि॥ धियो यो नः प्रचोदयात्॥ १०॥ देवस्य सवितुर्वयं वाज

॥ ५६ ॥

यंतः पुरंध्या॥ भगस्य गतिमीमहे॥ देवं नरः सविता इं विप्रायुज्ञैर्बुध
क्तिभिः॥ नमस्येति ध्रुयेषिताः॥ सोमो जिगति गतु विदेवा नामेति नि
ष्ठुतं॥ ऋतस्य योनिमासदं॥ सोमो अस्मभ्यं द्विपदे चतुष्पदे च पुरुषे॥
अनुमीवा इषं स्वरत्नं॥ अस्माकमायुर्वैर्धयं नृक्षिमातीः सहमानः॥ सो
मः सुधस्तुमासदत्॥ आनो मित्रावरुणाद्यं ते र्गव्यंति मुक्षतं॥ मध्वा
रजांसि सुकृत्॥ उरुशंसान मोरधाम द्वादशस्य राजथः॥ दक्षिणाक्षिः
भुवि व्रता॥ गृणाना जमदग्निना यो नो हतस्य सीदतं॥ पाते सोमं म
तारुधा॥ ११॥ इति तृतीयमंडकं॥ त्वां ह्यग्ने सदमि स म न्य वो देवा

सं. त. सो देवमरतिं न्येरिर इति कृत्वा न्येरिरे ॥ अमर्त्यं यत्नतमर्त्येष्वा देवमा देवं जन
तप्रचेतसं विश्वमा देवं जनतप्रचेतसं ॥ स भ्रातरं वरुणमग्नेऽआ वदस्व
देवाऽऽग्रा सुप्रतीयज्ञवनसं ज्येष्ठं यज्ञवनसं ॥ कृतावीनमादित्यं चर्ष
णीधतुं राजानं चर्षणीधतं ॥ सखे सखायमभ्या वदस्वाभुं नच कं रथ्ये
वरुणा स्मभ्यं दस्म रं ध्या ॥ अग्ने मन्त्री कं वरुणे सचा विदो मरुत्सु विश्वमा
नुषु ॥ तोकाय तु जेभुभु चानुरां कं ध्यस्मभ्यं दस्म रां कं धि ॥ त्वं नोऽअग्ने
वरुणस्य विदो देवस्य हे को वया सिसीष्ठाः ॥ यजिष्ठो वदितमः शोभु
चानो विश्वादिषां सिप्रमुमुग्ध्यस्मत् ॥ स त्वं नोऽअग्ने वमो भवोतीने

७

दिष्ठोऽअस्याऽऽवसो व्युहौ ॥ अवयध्वनो वरुणं रराणो वीहि मन्त्री
कंसुहवो नऽएधि ॥ १२ ॥ अस्य अग्रा सुप्रगस्य संदग्देवस्य चित्रतमा
मर्त्येषु ॥ शुविघृतं नत समध्यायाः स्याही देवस्य मं हने वधे नोः ॥
त्रिरस्य ता परमा संतिसुत्या स्याही देवस्य जनिमान्यग्नेः ॥ अनृतेऽ
अंतः परिवीतऽआगा शुविः शुक्रोऽअर्यो रोरुचा नः ॥ सदृतो वि
श्वेदभिवदिसन्नाहोता हिरण्यरथोरं सुजिह्वः ॥ रोहिदश्वो वपुष्यो
विभावा सदारणकपितृमती वसंसत् ॥ सचेतयन्मनुषो यज्ञबधुः
प्रतं मत्थारानयानयंति ॥ स होतस्य दुर्यो सुसाधन्देवो मर्त्य

सं. ८.

स्यसधनिलमाप॥ सत्तनोऽग्निर्नयतु प्रजान् न चारुतं देवभक्तं
यदस्य॥ धियायद्विभ्वेऽमताऽअकण्वन्द्योषिताजनितासत्य
मुक्षत॥ १३॥ सजायत प्रथमः पत्न्या सुमहो बुधे रजसोऽस्य योनौ
॥ अपादन्ती षागुहमानोऽमंता यो युवानो वषभस्य नीले॥ प्रश
द्वेऽमार्तं प्रथमं विपुन्याऽस्तस्य यो न वषभस्य नीले॥ स्याहे
युवावपुष्यो विष्मावा सुसप्रिया सो जनयंतु वषो॥ अस्माकमेत
पितरो मनुष्याऽशुभिप्रसेदुः कृतमाशुषाणाः॥ अत्रमंत्रजाः सु
दुषावप्रेऽमंतरुदुस्माऽमजनुषसो हुवानाः॥ ते मर्मजतददवा ४८

सोऽअद्रितदेष्टामुन्येऽअसितो विवोचन्॥ पञ्चयंत्रा सोऽअसि
कारमर्चन्विदंतज्योतिश्चक्षुषंतधीसिः॥ ते गव्यनामनसा द
धमुध्यंगायमानं परिषंतुमदिं॥ दृक्कं नरो वचसा देव्येन
ब्रजंगो मंतमुशिजो विवव्रुः॥ १४॥ ते मन्वत प्रथुमना मधे
नेस्त्रिः सुसमातुः परमाणि विंदन्॥ तज्जानुतीरुष्यन्तुषत
व्राऽआविर्बुवदरुणीर्यवासागोः॥ नेशान्मोदुधितरोचन
द्यौरुद्व्याऽनुषसो भानुरती॥ आसुर्यो बहू नस्त्रिष्टु दज्याऽ

ऋतुमर्तेषु रजिनाचपश्यन् ॥ आदित्यश्चातुर्व्यानाय रयन्नादिद्वे
 धारयंत्युसक्तं ॥ विश्वे विश्वासु दुयासु देवामित्रधिये वरुणस्य मे
 स्तु ॥ अन्धो बोचय शुभ्रचानमग्निं होतारं विश्वस्तरसंयजिष्ठं ॥ शु
 व्यधोऽनृणन्गनामंधोनस्तं परिषित्तुं शोः ॥ विश्वेषामदिति
 र्युलियानां विश्वेषामतिथिर्मनुषाणां ॥ अग्निर्देवानामवऽआच
 णानः सुमकीको सवतु जातवदाः ॥ १५ ॥ यो मर्त्येषु मृतऽसुता
 वा देवा देवेष्वरतिर्निधायि ॥ होतार्यजिष्ठो मरुशुचध्वे हव्ये
 रग्निर्मनुषऽइत्यध्वे ॥ इह त्वं स्तनो स ह सो नोऽअद्य जातो जा

४९

तांऽउभयांऽऽमृतरग्ने ॥ दूतऽइयसे युयुजानऽऽषऽऽजुमुक्ता नृषणऽशुक्रा
 ऋ ॥ अस्या वधस्तु रोहिता घृतस्तुऽऽतस्य मन्धे मनसा जविष्ठा ॥ अंतरी
 यसेऽऽरुषा युजानो युष्मांश्च देवान्बिराऽआचमर्तान् ॥ अर्यमणं वरुणं मि
 त्रमेषामिंद्रा विष्णुं मरुतोऽऽश्विनोत ॥ स्वध्वोऽअग्ने सुरथऽसुराधाऽ
 एतु वरुसु हविषे जनाय ॥ गोमांऽअग्ने विमांऽऽश्वीयज्ञो न वत्सखा सद
 मिदं प्रमुष्य ॥ इळा वांऽएषोऽऽसुरप्रजावा न्दीर्घीरयिऽएधुबुधऽसमा
 वान् ॥ १६ ॥ युस्तऽदुभं जुभरत्सिधिदानो मूढो न वाततपलेत्वाया ॥ भुव
 स्तस्य स्वतवांऽपायुरग्ने विश्वस्मात्सीमघायतऽऽरुष्य ॥ यस्तं भरादनि

सं-८

पतेचिदन्नेदिशिषमंद्रमतिथिमुदीरत॥आदेवयुग्मिनर्धतेदुरेण
तस्मिन्नुयिधुवोअस्तुदास्वान्॥यस्त्वाद्योषायरुषसिप्रशंसोस्त्रियंका
स्त्वावृणवतेहविष्मान्॥अश्वोनस्वेदमआहेप्यावांतमंहसःपीपरोदा
शंसं॥यस्तुभ्यमग्नेअमतायदाशद्वस्त्वेवृणवतेयतस्तुक्॥नसरा
याशशमानोवियोषुनेनमंहःपरिवरदद्यायो॥यस्तुत्वमग्नेअध्वरं
जुष्टोषोदेवोमर्त्तस्यसुधितंरराणः॥प्रीतेदसुद्रोत्रासायविष्वा
सामयस्यविधुतोवृधासः॥१७॥चित्तिमचित्तिचिनवृद्धिविद्वानृषे
ववीताहृतिनाचमर्त्तान्॥रायेचनःस्वपत्यायदेवदितिचरास्वादि

॥५०॥

तिमुरुष्य॥कुविंशशासुःकवयोदध्यानिधारयंतोदुर्यास्वायोः॥अतस्त्वेह
र्याःअग्नःएतान्पुद्भिःपत्येरदुताःअर्यःएवैः॥त्वमग्नेवाद्यतेसुप्रणी
तिःसुतसोमायविधुतेयविष्वा॥रत्नंभरशामानायद्येषेष्टथुश्चंद्र
मवसेचर्षणिप्राः॥अधोहयद्वयमग्नेत्वायापुद्भिर्हस्तेभिश्चक्रेमात
नृभिः॥रथंनक्रंतोःअपसाभुरिजोःकृतंयैमुःसुधुःआशुषाणाः॥
अधोमातुरुषसःसप्तविप्राजायेमहिप्रथमावेपसो नृन॥दिनस्यु
त्राःअंगिरसोभवेमादिरुजेमधुनिनंभुचंतः॥१८॥अधायधानःपि
तरुःपरासःप्रतोसोःअग्नःकृतमाशुषाणाः॥भुचीदयंदीधितिमु

सं. ८.

कथं शासः क्षामो भिंदंतोऽऽरुणीरपवन् ॥ सुकर्माणः सुरुचो देवयंतो यो नंदे
वाजनिमाधमेतः ॥ शुचंतोऽऽग्निं वदधंतः इन्द्रमूर्वेगव्यं परिषदंतोऽऽग्निं
॥ आयूथे वक्षुमतिपुत्रोऽऽरय देवानां यज्जे निमांत्युग्र ॥ मर्त्यानां चिदु
वशीरकप्रन्धे चिदयः उपरस्यायोः ॥ अकमेतैस्वपसोऽऽभ्रमः कुल
मवस्रञ्चुषसो विभाती ॥ अन्नं नमुग्निं पुरुधा सुश्र्वं इं देवस्युमर्मज
तश्वाहवक्षुः ॥ एतातेऽऽग्निः उचयानि वेधो वोचामकवये ताजुष
स्व ॥ उछो च स्वकणुहिवस्य सोमो महो रायः पुरुवारप्रयं धि ॥ ११ ॥
आवो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजुं रोदस्योः ॥ अग्निं पुरातन ५९

यितोरचित्तादिरण्यरूपमवसेकणुध्वं ॥ अयं यो निश्चक्रमायं वयं ते जायेव
पत्य उशती सुवासाः ॥ अर्वाचीनः परिवीतो निषीदे मा उते स्वपाकप्रतीची ॥
आश्वत्ते अदपितायुमन्मन् चक्षसे सुमकी कायवेधः ॥ देवाय शस्तिम
मर्ताय शंसुग्रावे वसोतामधुषुयमीवे ॥ त्वंचिन्तः शम्या अग्ने अस्या के
तस्य बोध्यत चिस्वाधी ॥ कदा ते उक्था सधुमाया नि कदा भवंति सख्या गृह
ते ॥ कथा हतद्वरेणायत्त्वमग्ने कथा दिवे गर्हसे कं न जागः ॥ कथा मित्रायमी
दुषे पथिये ब्रवः कदर्ये मे कदगाय ॥ २० ॥ कदिह्या सुरधसानो अग्ने
कदा ताय प्रतवसे शुभये ॥ परिज्मते नासत्यायुक्षे ब्रवः कदने रुद्राय न

सं. ८० ॥ कुथामुहेपुष्टिरायपुष्टेकद्रुद्रायसुमर्यायहविर्दे॥ कद्विस्ववदुसगायायरे
तोब्रवः कद्विस्ववदुसगायायरे॥ कुथामुहेपुष्टिरायपुष्टेकद्रुद्रायसुमर्यायहविर्दे॥ कद्विस्ववदुसगायायरे
मानः॥ प्रतिब्रवोदितयैतुरायसाधोदिवो जातवेदश्चिकित्वा॥ क्रुतेनक्रुते
नियतमीब्रजगोशमासचामधुमस्यकर्म॥ कृत्वा सुतीरुताधासि
नेषाजामयेणपयसापीपाय॥ क्रुतेनहिष्मावृषभश्चिदुक्तः पुमांश्चिदुक्तः
यसापुष्टेन॥ अस्यदमानोअचरदयोधोवृषाश्चिदुक्तः पुमांश्चिदुक्तः
क्रुतेनाद्रिंयसन्निदंतः समंगिरसो नवंतुगोभिः॥ शुनेतरः परिषदनुषा
समाविः स्वरतवज्जाते अग्नौ॥ क्रुतेनदेवीरमता अमता अग्नौ भिरापो

५२

मधुमद्विरगे॥ वाजीनसर्गेषु प्रस्तुभानः प्रसदमित्स्ववितवेदधन्यः॥ माकस्यय
संसदुमिदुरोगामावेरास्यप्रमिनतो मापे॥ माक्यातु रग्नेऽअनृजोऽर्कणं
वेमोसख्युर्दसंरिपोर्भुजेम॥ रक्षाणोऽअग्नेतव रक्षणेभीरारक्षाणः
सुमखप्रीणानः॥ प्रतिष्फुरविरुजवीडं होजुहिरक्षो महिचिदा वृथा
नं॥ एभिर्भवसुमनाऽअग्नेऽअर्के रिमान्स्पृशामन्मभिः शूरवाजान्॥
उत ब्रह्माण्यगिरो जुषस्व संतेशस्ति देव वाताजरेत॥ एता विश्वा विदु
षेतुष्यं वेधो नीथान्यग्ने निष्यावचांसि॥ निवचना कवयेकाव्याचरा
सिषंमतिभिर्विप्रऽउक्तेः॥ २२॥ कृणुष्वपाजुः प्रसितिं न दृष्ट्वीयाहि

सं. ल. ७

राजेवामवौऽदनेन॥ तृष्णीमनुप्रसितिंद्रणानोस्तासि विध्यरक्षसस्तपिष्ठेः॥ तव
भ्रमासऽआशुयापतंत्यनुस्पराधृषतोशोशुचानः॥ तप्रेथग्नेजुक्तापतंगानसं
दितोविस्त्रुविष्वगुल्काः॥ प्रतिस्पृशोविस्त्रुजतर्णितमोभवापायुर्विशोऽअ
स्याऽअदेव्यः॥ योनोदूरेऽअघशंसोयोऽअत्यग्नेमाकिष्टेव्यधिरादधर्षित
॥ उदग्नेतिष्ठप्रत्यातनुष्वन्यमित्राऽअषतातिग्महेते॥ योनोऽअरातिसं
मिधानचुकेनीचातंधस्यतुसंनशुषं॥ ऊर्ध्वोभवप्रतिविध्याध्यास्मदावि
ष्टुष्टुष्टुदेव्यान्यग्ने॥ अवस्थिरातनुहियातुज्जनांजामिमजामिप्रमृणीहि
रात्रून्॥ २३॥ सतेजानातिसुमतिर्याविष्टयऽईवतेब्रह्मणेगातुमैरत्न॥ वि

५३

श्राव्यस्मैषुदिनातिरुयोद्युम्नान्ययोविदुरोअक्षिद्यौत्॥ सेदग्नेअस्तु
सुभगाःषुदानुर्यस्वानित्येनहविषायउक्थैः॥ विप्रीषतिस्वआयुषि
दुरोणेविश्वेदस्मैषुदिनासासदिरिः॥ अर्चामितेसुमतिंचोष्युर्वक्सं
तेवावाताजरतामियंगीः॥ स्वश्वास्वासुरथामर्जयेमास्मेक्षत्राणिधा
रयेरनुद्यन्॥ इहत्वाभर्याचरेदुपुत्संदोषावस्तर्दिदिवांसुमनुद्यन्॥
कीळंतस्वासुमनसःसपेमाक्षिद्युम्नातस्त्रिवांसोजनानां॥ यस्वास्व
श्वःसुहिरुष्योअग्नउपयातिवसुमतारथेन॥ तस्यत्राताभंवसितस्य
सखायस्तआतिथ्यमानुषगजुजोषत्॥ २४॥ महोरुजातिबुधुताव

सं. ८.

चोत्तिस्तन्नापितुर्गोतमादन्विषाय॥ त्वेनोअस्यवचसश्चिकिद्धुहोतय
विषसुक्तोदमनाः॥ अस्वेन्नजस्तुरणयः सुशोवाः अतंदासोहकाअ
श्रमिषाः॥ तेषायवः सध्वं चोत्तिषद्यानेतवनः पाल्वमर॥ येषायवो
मामतेयंतेअग्नेपर्यंतोअंधं दुरितादरक्षन्॥ ररक्षतासुवर्तविभ्व
वेदादिस्तंतुइद्विपवोनाहदेभुः॥ त्वयावयंसध्वं येषुस्वातास्तवप्रणी
सश्यामुवाजीन्॥ उभाशंसासदयसस्यतातेनुष्णयावणुस्यरुयाणा
अयातेअग्नेसुमिधोविधेमुप्रतिस्तोमंशस्यमानंभाय॥ दहाश
सौरक्षसः पात्यः॥ स्मादुहोतिदोमित्रमहोअवधात्॥ २५॥ ॥ ॥ ॥

॥५५॥

॥ इतिरतिवाष्टकेचतुर्थोऽध्यायः॥ हरिंओ३म्॥ वैश्वानुरायमीहूवे
सुजोषाः कुथादोशमागयेहूद्राः॥ अनेनेहूद्रतावक्षथेनोपस्तभोय
दुप्रमिन्नरोधः॥ मानिंदतयउमामह्यं एतिंदेवोददोमर्षीयसुधावीन्
॥ पाकायुगसोअमृतोविचेतावैश्वानुरो नतमोयुद्धोऽग्निः॥ साम
द्विबर्हमहितिगमष्टिः सहस्ररेतावपुभस्तुविष्मान्॥ पुदंनगोरप
गहं विविहानग्निर्मह्यंप्रेदुवोचन्मनीषां॥ प्रतांऽग्निर्वैभसतिगम
जंभुस्तविष्टेनशोचिषायः सुराधाः॥ प्रयेमिनंतिवरुणस्यधामप्रि
यामित्रस्यचेततोध्रुवाणि॥ अध्वातरुनयोषणोमृतः पतिरपोन

सं. त.

जनयो दूरे वाः ॥ पापा सुः संतो अन्ता असुखा इदं पुदम जनता गभीरं ॥ १ ॥
इदं मे अग्ने कियते पावका मि न ते गुरुं भारं नमः ॥ २ ॥ इह दूधा यध्वता
गभीरं पुदं पुषं प्रयसा सुत धातु ॥ तमिन्ने वसमना समानमसि कृत्वा
पुनती धीतिरश्याः ॥ सुसस्य चर्म न धि चारुह श्रेयै रूपः आरुपितुं ज
बोह ॥ प्रवा च्चं वसुः किं मे अस्य गुहा हितमुपनिनिर्वदंति ॥ यदुस्रि वा
णामपुवारि वृत्र न्याति ध्रियं रूपो अग्रं पुदं वेः ॥ इदमु स्य महि महा मनी कुं
यदुस्रि वा सचत पुर्वं गौः ॥ कृतस्य पुदे अधि दी घानं गुहार धुय द्रुय
द्विवेद ॥ अर्धं दुतानः पित्रोः स चासामनुत गुह्यं चारुह श्रेः ॥ मातुष्यदेप

॥ ५५ ॥

रमे अतिष द्वेष्टः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा ॥ ३ ॥ ॥ २ ॥ कृतं वोचे नमसा
एष्यमानस्तवा शसा जातवेदो यदीदं ॥ त्वमस्य क्षयसि यदुविन्ध्वं द्विवि
दुद्रविणं यत्प्रियं ॥ किं नो अस्य द्वविणं कद्दुरत्वं विनो वोचो जातवेदश्चि
कित्वा न ॥ गुहाध्वनः परमेय नो अस्य रेकु पुदं न निदाना अगम ॥ कामुर्वादा
वुपुना कद्दु वाममछा गमे मरुध्वो नवानं ॥ कदा नो देवी रमते स्य पत्नीः स
रोवर्णे नतत न नृपासः ॥ अनिरेण वचसा फुल्लवे न प्रतीत्ये न ह्यधुना तपा
सः ॥ अधा ते अग्ने किमिहा वदेत्यना युधास आसता सचंता ॥ अस्य श्रि
ये समिधा नस्य वृष्टो वसोरनी कुंदम आरु रोच ॥ हश दसानः पुदृशी क

सं-८०

रूपः क्षितिर्नराया पुरुवारो अयोत ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वं ऊष्णो अध्वरस्य होतरमेव
तिष्ठदेवता ता यजीयान् ॥ त्वं हि विश्वं सभ्यसि मन्मथं प्रवेधसं श्रितिरसि मनी
षां ॥ असूरो होतान्यसा दिविश्च ॥ मिर्मद्रो विरथेषु प्रचेताः ॥ ऊर्ध्वं भानुं सवित
वा श्रेते ते वधुमंस्तभायुदुपया ॥ यता सुजृणिरातिनीघृता चीप्रदक्षिणद्व
वताति मुराणः ॥ उदुस्वरुर्न वृजाना क्रः पृश्वा अनक्ति सुधितः सुमेवः ॥ स्त्री
र्णवर्हिषिसमिधाने अगता ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो अस्थात ॥ पर्यग्निः प
शुपान होतान्निविष्ट्यति प्रदिव उराणः ॥ परित्मना मितदुरेति होतान्नि
र्मद्रो मधुवचा क्रुतावा ॥ द्रव्यस्य वा जिनो न शोका भयंते विश्वा भुवना यद

५६

भाट् ॥ ४ ॥ भुद्राते अग्ने स्वनीक सुदृग्घोरस्य सुतो विष्णुणस्य चारुः ॥ नयत्तेशो
विस्तमसावरं तु नध्वस्मानस्तन्वीरेप आधुः ॥ नयस्य सातुर्जनितो रवारि
नमातुरापितरुर्न चिदिष्टो ॥ अधामिन्नो न सुधितः पावको ॥ मिर्द्दीदायुमा
नुषीषु विक्षु ॥ द्विर्यपंचनीजनं संवसानाः स्वसारो अग्निमानुषीषु विक्षु ॥
उषुर्बुधं मथुर्यो ॥ न दंतं शुक्रं स्वासं परभुं नतिग्मे ॥ तवत्ये अग्ने हरितो घृ
तुस्त्रारो हितास क्रुज्वं वस्वचः ॥ अरुषा सोरुषण क्रुजु मुष्का आदेवताति
मदंतदुस्माः ॥ ये ह्येतै सह माना अयासस्तेषा सो अग्ने अर्चयुश्चरंति ॥
येना सो न दुवसना सो अर्थं तु विष्णुण सो मारुतं न शर्द्धः ॥ अकाशिव्रह्मस

सं. त.

मिधानुभूयं शंसात्सु क्यं यतते व्याः ॥ होतारमग्निं मनुषो निवेदु नं मुख्यं ते
उशितः शंसमायोः ॥ ५ ॥ अयमिह प्रथमो ध्यायि ध्यातुं सिर्हता यतिषो अध्व
रेष्वी इः ॥ यमन्नवानो भृगवो विरुह्युर्वनेषु चित्रं विश्वं विशो विशो ॥ अग्ने
कुदाते आनुषग्भुवे देवस्य चेतनं ॥ अधाहिलो जगत्पिरे मर्त्तो सो विश्वी
इः ॥ क्रुतावानं विचेतसं पश्यं तो द्यामि वस्तुभिः ॥ विश्वेषामध्वराणां हस्य
त्तारुंदमेदमे ॥ आशुंदुतं विवस्वतो विश्वायश्चर्षणीरुति ॥ आजेश्वः कुतु
मायवो भृगवानो विशो विशो ॥ तमी होतारमानुषकृत्स्नं संनिवेदिरे ॥
रुण्वणवृकशोचिषं यतिषं सुतधामभिः ॥ ६ ॥ इतेश्चतीषु मातृषु व

॥ ५७ ॥

नू आवीत मभितं ॥ चित्रं संतं गुहाहितं सुवेदं कूचिदर्थिनं ॥ ससस्ययद्वियुता
सस्मिन्नेधन्नुतस्य धाम नृणयंत देवाः ॥ मरुतं अग्निर्नमसा एतह व्योवे र
ध्वराय स दमिह तावा ॥ वेरध्वरस्य दुस्यानि विद्वानुभे अंतारोदसी संचि
क्त्वान् ॥ दुतः ईयसे प्रदिव उराणो विदुष्टो दिव आरोधनानि ॥ ह्रस्वतः
ए मरुशतः पुरोभाश्चरिध्वश्चिर्वपुषामिदेकं ॥ यदप्रवीता दधते ह
गर्भे सुद्यश्चि ज्ञातो भवसीदुदूतः ॥ सुद्यो जातस्य ददृशानुमो जायदस्य
वातो अनुवाति शोचिः ॥ एणं तित्ति गामतु संपुं जिह्वां स्थिरा चिदनाद
यते चिजं तैः ॥ तृषु यदना तृषुणा ववक्षत तृषु दूतं तं गुते यदो अग्निः ॥

सं. त. वातस्य मे निःसंचते निज्ज्वलन्नाभुनवाजयते हि न्वेऽअर्वा ॥ ७ ॥ इतं वो विश्ववेदसं
 हव्यवाहममर्त्यं ॥ यजिष्ठं मंजसे गिरा ॥ सहिवेदावसुधितिं मे हौऽआरोधन
 दिवः ॥ सदेवाऽएह वक्षति ॥ सर्वदेवऽआनमं देवाऽकृतायुते दमे ॥ दाति
 प्रियाणि विदसु ॥ स होता से दुद्रत्यं चिकित्वाऽअंतरीयते ॥ विदोऽआरो
 धनं दिवः ॥ ते स्यामयेऽअग्नये ददाभुर्हव्यं दातिभिः ॥ यऽइं पुष्टं तऽइं धु
 ते ॥ ते रायाते सुवीर्यैः स सवां सो विष्टं विरे ॥ येऽअग्नादधिरे दुवः ॥ अस्मे
 रायो दिव दिव सं वरंतु पुरुस्पृहः ॥ अस्मे वाजासऽईरता ॥ सविप्रश्चर्षणी
 नां रावसा मानुषाणां ॥ अतिक्षिप्रे व विध्यति ॥ ८ ॥ अग्ने मृधमहोऽअसि ५८

य इमा देवयुं जनं ॥ इयेथ बर्हि रासदं ॥ समानुषीषु दूळ भो विश्व प्रावी
 रमर्त्यः ॥ दूतो विश्वेषां भुवत् ॥ स सधूपरिणीयते होता मं द्रो दि विष्टिषु ॥
 उत पोता निषीदति ॥ उत ग्रा अग्निरध्वर उतो गृहपतिर्दमे ॥ उत ब्रह्मा नि
 षीदति ॥ वेष्टि ह्यध्वरीयतामुपवत्ता जनानो ॥ हव्या च मानुषाणां ॥ वेष्टी
 दस्य दुत्यां ॥ यस्य जुजोषोऽअध्वरं ॥ हव्यं मर्त्यस्य वो हवे ॥ अस्माकं जोष्य
 ध्वरमस्माकं युक्षमं गिरः ॥ अस्माकं शृणु धीरवः ॥ परिते दूळ भोरथो
 स्माऽअश्नातु विश्वतः ॥ ये न रक्षसि ददाभुषः ॥ ९ ॥ अग्ने तमद्याभ्वनस्तो
 मेः कतुं न मृदं ह दि स्पृहं ॥ क्रुध्या मातुऽओहै ॥ अधात्यग्ने कतो भू इ

सं. ८६

स्य दक्षस्य साधोः ॥ रथीः कृतस्य दहतो बभूव ॥ एभिर्नोऽश्वैर्नवानोऽश्ववैः
स्वर्णज्योतिः ॥ अग्ने विश्वेभिः सुमनाऽअनीकैः ॥ आभिष्टुऽअघ्नीभिर्गुणतो
ग्ने दात्रोम ॥ प्रतो दिवानस्तनयंति शुभ्राः ॥ तव स्वादिष्टाग्ने संदृष्टि रिदाचिदङ्गः
इदाचिदङ्कोः ॥ श्रियेह क्मोनरो चतऽउपाके ॥ घृतं न पूतं तनूररेपाः शुचिदि
रप्यं ॥ तत्ते ह क्मोनरो चत स्वधावः ॥ कृतं चिद्विष्मा सने मिद्वेषाग्नेऽइ नो वि
मर्त्तीत् ॥ इष्ट्या यजमाना दत्तावः ॥ शिवानः सख्या संतु भ्रात्राग्ने देवेषु यु
ष्म ॥ सानो नाभिः स दने सस्मिन् धन ॥ १० ॥ इत्यनुवाकः ॥ भद्रं तेऽअग्ने
सहसिन्ननीकमुपाकऽआरोचते सूर्यस्य ॥ रुद्रो ददद्रानक्तपाचि

५०

दरुक्षितं दृश आरूपे अंनं ॥ विषास्यग्ने गणते मनीषां खं वेपसा तु विजातस्तवा
नः ॥ विश्वेभिर्यद्वायनः शुक्रदेवेस्तनोरास्वसुमहो भूरिमन्म ॥ त्वदग्ने काव्यात्
न्मनीषास्त्वदुक्था जायते राध्यानि ॥ त्वदेति द्वविणं वीरये राड् आधियेदाशुष
मर्त्याय ॥ त्वद्वा जीवा जं भरो विहाया अभिष्टुऽजायते सत्यमुष्मः ॥ त्वद्रयिदे
व जूतो मयो भुस्वदाशुर्जुवां अग्ने अर्वा ॥ त्वामग्ने प्रथमं देवयंतो देवं मता अ
मृतमद्रजिद्वं ॥ देषो युतमा विवासंति धीभिर्देमूनसंग्रहपतिममूरं ॥ आरे अ
स्मदमतिमारे अंह आरे विश्वात् दुर्मतिं यन्निपासि ॥ दोषा शिवः सहसः सूनो
अग्ने यं देव आचि त्स च स स्वस्ति ॥ ११ ॥ यस्यामग्ने न धेते युतसु कनिस्त

सं. त.

अनेनैव नवसस्त्रिं नहन् ॥ ससुद्युमैरभ्यस्तु प्रसक्षत्तवक्रास्त्राजातवेद
श्रिक्रिस्तान् ॥ इधमेयस्ते जभरछ श्रमाणोमहोअग्ने अनीकुमासपर्यन् ॥
सइधानः प्रतिदोषामुषासंपुष्यन्नयिं सच ते जन्नमित्रान् ॥ अग्निरीशो हतः
क्षत्रियस्याग्निर्वीजस्य परमस्य रायः ॥ दधाति रत्नं विधत्ते यविषो व्यानुषड्
मसीयस्वधावान् ॥ यच्चिदिते पुरुषा जायविषाचितिभिश्च ब्रुमाकच्चिद
गः ॥ बुधीष्वस्मोऽदिते रनागा न्येनांसि शिश्रोविष्वगग्ने ॥ महश्चिदग्ने
एनसो अग्नीकं कुर्वद्देवाना मुतमसीनां ॥ माते सखायः सदमिदिषामयच्छा
तो कायुतनयाय शंयोः ॥ यथाहृत्य दसवो गौर्येचि। सदिषिताममुं चतायज

॥६०॥

त्राः ॥ एवोष्वस्मै मुं चतायं हः प्रतार्यगे प्रतरेन आयुः ॥ ६२ ॥ प्रत्यग्निरुषसा मप्र
मव्यदिभातीनां सुमनारत्नधेयं ॥ वातमग्निना सुकृतो दुरोणमुत्सृज्योतिषा
देव एति ॥ इध्वं भानुं सविता देवो अश्रे द्रुसं दविध्व हविषो न सत्वा अनुवृत्तं व
ह्मो यंति मित्रो यत्सूर्ये दिव्यारोहयंति ॥ यं सीम ह्वं तमसे विष्टं च ध्रुवक्षे
मा अनवस्यं तो अर्थं ॥ तं सूर्ये हरितः सप्तयुद्धीः स्य शं विभ्रस्य जगतो वहंति ॥
वहिष्ठे सिर्विहरन्यासितं तु मव्ययं न सितं देव वस्मा ॥ दविध्व तो रुश्मयः सूर्य
स्य च मेवावाधुस्तमो अश्वं तः ॥ अनायतो अतिबहुः कुथाय यं दुःता
नो वयघतेन ॥ कया याति स्वधया को ददरी दिवस्कुंभः समतः पाति नाकं ॥ ६३ ॥

संतः प्रत्यग्निरुषसो जातवेदा अत्यदेवो रोचमाना महोभिः॥ आनासस्यो हगाया
 रथेनेमं युजमुपनीयातमं॥ ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्वे ज्योतिर्विश्वस्मै भुव
 नाय हुषन्॥ आग्राघावा एथिवी अंतरिक्षं विसृयोरश्मिभिरश्वे कितानः॥
 आवहंत्य रुणी ज्योतिषा गा मही चित्रारश्मिभिरश्वे किताना॥ प्रबोधयंती सु
 विताय देव्युषा ईयते सुयुजारथेन॥ आवो वहिष्ठा इह ते वहंतुरथा अश्वास
 उषसो युष्मै॥ इमे हि वां मधुपेया य सोमा अस्मि न्यज्ञेष्पणा मादयेथो॥ अ
 नायतो॥ कया याति॥ १५॥ अग्निर्होतानो अध्वरेवाजी स न्यारिणीयते॥
 देवो देवेषु प्रजियः॥ परित्रि विष्टा ध्वरं यात्य ग्रीरथीरिव॥ आदेवेषु प्रयो

॥६१॥

दधत्॥ परिवाजपतिः कुविरग्निर्हव्या न्यक्रमीत्॥ धेदेद्रत्नानि दाभुषे॥ अ
 यं यः संजयेत पुरो देववाते समिध्यते॥ द्युमां अमित्रदंशनः॥ अस्य घावी
 उ ईवतो गेरी शीतमस्यः॥ तिग्मजं भस्ये मी ह्नुषः॥ १६॥ तमर्वतं नसान
 सिमरुषं नदिवः शिशुं॥ मर्मज्यं ते दिवे दिवे॥ बोधयन्मा हरिष्यां कुमा
 रः साहदेव्यः॥ अष्टान हूत उदरं॥ उत त्याय जता हरी कुमारः साहदेव्यात्॥
 प्रयता सुघ आददे॥ एष वां देवा वश्विना कुमारः साहदेव्यः॥ दीर्घा युरसु सो
 मकः॥ तं युवं देवा वश्विना कुमारं साहदेव्यं॥ दीर्घा युषं ह्यणोतन॥ १७॥ आ
 सस्यो यातुं मघवां न जीषीद्रवं॥ त्वस्य हरय उपनः॥ तस्मा इदं धः सुपुमा

सं-ल-

सुदक्षप्रिहाभिपित्तंकरते गणानः अवस्य भुराध्वनो नो ते स्मिन्नो अद्य सर्व
ने मुदधये ॥ शंसा लुक्कमुशने ववेधा श्विकितुषे असुर्याय मन्म ॥ कुविर्न नि
प्यविदथा त्रिसाधु नृषाय से कं बिपियानो अवीत ॥ दिव इत्या जीतन सप्त
काहन द्वाचि च कुर्वयुना गणतः ॥ स्वर्ग्यदेदि सुदशी कमर्के मह्योतीरु
रुचुर्य इवस्तोः ॥ अंधात मो सिदु धितानि वक्षे नभ्य श्वकारु न त मो अति
ह्ये ॥ ववक्ष इंदो अमित मजी च १ भे आपत्रो रोदसी महित्वा ॥ अतश्चिद
स्य महिमा विरे च्यमिपो वि श्वा भुवना व भव ॥ १७ ॥ वि श्वानि श क्रोनर्पा
नि विद्वानुपो रिरे च सखि नि निर्कामे ॥ अश्मानं विद्ये वि सिदुर्वचो पि

॥ ६२ ॥

वृजंगो मंत मुशि जो विवव्रुः ॥ अपो वृत्रं व विवां संपराह म्नाव ते व जं पृथिवी
सचेताः ॥ प्राणं सि स मुद्रिया न्ये नोः पतिर्भन च वसा म्भर च छो ॥ अपो यद
दि पुरु हत ददं वि भुं वत्सर मा पूर्व ते ॥ स नो नेता वा ज मा द पि भरि गो त्रा रु
ज न्नां गि रो भिर्गणानः ॥ अछा कु वि न म णो गाः अभिष्टो स्वर्षाता म च व न्ना ध
मानं ॥ उति सि स्त मि षणो धु म्न ह तौ नि मा या वा न ब्र ह्मा द स्य र्त ॥ आ द स्यु
ध्ना म न सा या ह्य स्त भु व त्तै कु लः स ख्ये नि का मः ॥ स्व यो नो नि ष द तं स रू णा वि
वां चि कि त्स द त चि दु नारी ॥ १८ ॥ या सि कु ल से न स र थ म व स्यु स्तो दो वा त स्य
रु यो श शानः ॥ ऋ ज्वा वा जं न ग ध्यं यु य ष न्नु वि र्य द ह न्पा र्पा य भू षा त ॥

सं.ल.

कुत्सा यशुर्जमुष्णं निबहः प्रपित्वेऽश्रुः कुयवंसुहृन्ना ॥ सद्यो दस्युः अमृणकु
त्येन प्रसूतश्चक्रं दृढता दधीके ॥ त्वं पिपुमगयंश्चुवांसं जित्स्वने वै दधिनाय
रंधी ॥ पुंचाशत्कृष्णानिव पत्सुहृत्स्वात्कं न पुरो जरिमा विददः ॥ स्तूरऽउपाके
तुन्वं १६ धानो वियत्ते चेत्युमते स्युवर्षः ॥ मृगो न ह स्तीत विषी मुष्णः सिंहा
नभीमऽआयुधानि विभ्रत ॥ इंदं कामा वस्तुयंतोऽअगमंस्वमरि ह्नु सवेन
चक्रानाः ॥ शुवस्यवः शशमानासऽशुवैथेरो को नरुणा सुहृन्ना विपुष्टिः ॥
॥ १९ ॥ तमिदुऽइंदं सुहृन्ना वस्तुयस्ता चकार नर्या पुरुणि ॥ यो मा वते नरिने
गध्यं विभ्रुहृत्वा जं भरति स्मार्ह राधा ॥ निग्मा यदंत ररा निः पता तिकस्मि

६३

निष्कूर सुहृन्ना के जनानां ॥ घोराय दयस मतिर्भवात्यधस्मानस्तन्वो बोधिगोपा
॥ भुवो विता वाम देवस्य धीनां भुवः सखा वृको वाजसातो ॥ त्वामनु प्रमतिमा
जगन्मोरुशंसो जरिने विश्वधस्याः ॥ एभिर्न भिरिंद्र त्वा युभिष्ठा मुचव दिर्म
घवु निश्चऽआलो ॥ द्यावो न द्युमैरभि संलोऽअयः सुपो मदे मशर दश्व पू
वः ॥ एवे दिंद्राय वृष्णाय वृष्णे ब्रह्मा कर्म भगवो नरथ ॥ नृचिद्यथानः सु
ख्या वियोषु दसन्नुग्रो विता तनूपाः ॥ नृष्टतऽइंदं नृगणानेऽइषं जरिने न
द्यो न पीयेः ॥ अकारिते हरिवो ब्रह्म न व्यं धिया स्याम रथ्यः सद्यसाः ॥
॥ २० ॥ त्वं मुहऽइंदं लुप्यं हृक्षाऽअनु क्षत्रं मंहना मन्यतु द्योः ॥ त्वं वृत्रं शव

सं. त.

साजघुर्वात्स्रजः सिंधुं रहि नाजघ्रसानान्॥ तव त्विबोजनिमन्त्रेजतद्योरे
जद्रुमिर्लियसाखस्य मुन्योः॥ ऋचायंतसुभवंः पर्वतासुः आर्द्धधन्वाजि
सुरयंतः आपः॥ सिनद्धिरिंशवसावज्जमिच्छं नाविष्णुण्वानाः सहसान् ओ
जः॥ बधी दुन्नं वज्ज्रेण मंदसानः सरन्नापो जवसाहतदृच्छीः॥ सुवीरस्तेज
नितामन्यतद्योरिंद्रस्य कुर्ता स्वपस्तमो भूतः॥ यः ईजजान स्वयं सुवज्जम
नपच्युतं स दसो न भूतः॥ यः एक इच्छावयति प्रभूमा राजा हृष्टीनां पुरु
हुतः इंद्रः॥ सत्यमेनमनु विश्वे मंदति रातिं देवस्य गणतो मद्योनः॥ सूत्रासो
माः अभवन्नस्य विश्वे सूत्रामदा सोऽहृतो मदिष्टाः॥ सूत्राभवो वसुपति

॥२१॥

॥६५॥

र्वस्नादत्रे विश्वा अधिधाः इंद्रहृष्टीः॥ त्वमधप्रथमं जायमानो मे विश्वा
अधिधा इंद्रहृष्टीः॥ त्वं प्रतिप्रवत आशयानमहिं वज्ज्रेण मघवन्विहृष्यः
॥ सूत्राहणं दाध्विं तु ममिंद्रं महामपारं दृष्टुं सुवज्जं॥ हंता यो हृन्नं स नि
तोतवाजुं दाता मघानि मघवा सुशधाः॥ अयं हतश्चातयते समीचीर्यः
आजिषु मघवा शृण्वः एकः॥ अयं वाजं भरति यं स नो सत्यप्रियासः सख्ये
स्याम॥ अयं शृण्वे अधुजय नुतघ्न नुतघ्न प्रवणुते युधागाः॥ युदा
सुसं दणुते मयुमिंद्रो विश्वे हृ हं भयतः एजदस्मात्॥ २२॥ समिंद्रो
गाः अजय संहिरण्या समं श्रिया मघवा यो हं पूवीः॥ एभिर्नृभिर्नृत

सं. त.

मो अस्य शाकैरायो विभुक्ता संभुरश्चुवस्वः॥ कियं हि दिंदो अध्वेति मा
तुः कियं सितुर्जनि तु यो ज्ञानं॥ योऽस्य शुभं मुहुर्कैर्योर्ति वातो न
जुतस्तनयं द्विभूः॥ क्षियंतं तु मक्षियंतं तु लो तीर्यति रेणुं मधवा सुमो
हं॥ विभुं जनु रशनि मांऽइव द्यौरुतस्तो तारं मधवा वसौ धात॥ अयं च
क्रमिषणस्सूर्यस्य चेतं शरीरमस स माणं॥ आहृष्टऽईजु हराणो जि
घर्त्ति तु चो बुधै रजसो अस्य यो नौ॥ असि क्क्यां यजमानो न होता॥ २३॥
गव्यंतऽइंद्रं सुखाय विप्राऽअध्यायंतो वृषणं वाजयंतः॥ जनीयंतो ज
नि दामक्षितो तिमा च्या वया मो वतेन कोशं॥ ज्ञातानो बोधि ददृशानः

॥६५॥

आपिरभिरव्याता मर्दिता सोम्यानां॥ सखा पिता पितृ तमः पितृणां कर्त्तुं मु
लोक मुशते वयो धाः॥ सुखी यता मविता बोधि सखा गणानऽइंद्रस्तु वते व
यो धाः॥ वयं ह्याते चक्र मास बाधऽआप्तिः शमी मिर्म हयंतऽइंद्र॥ स्तुतऽइंद्रो
मधवा यद्धृत्रा भूरी न्ये को अग्रती निहंति॥ अस्य प्रियो जरिता यस्य शर्म न
किं देवा वारयंते न मर्त्ताः॥ एवानु इंद्रो मधवा विरुशी करत्स त्या चर्षणी ध
दनुर्वा॥ तं राजा जुनुषां धेद्युस्मे अधि श्रवो माहि नं यजंति॥ नृष्टुत॥
अकारिते॥ २४॥ अयं पंध्याऽअनुवित्तः पुराणो यतो देवा उदजायंतु वि
श्वे॥ अतश्चिदार्जनि पीष्टं हृदो मामातरं ममुया पत्तवेकः॥ नाहमतो

सं. ८

निरयादुर्गहैततिरश्वतापाश्वीनिर्गमाणि॥ ब्रूनिमेऽक्षताकलीनि
युध्यैत्वेन संत्वेन पृच्छे॥ पुरायुतीमातरमन्वचष्टननानुणान्यनुनृमनि॥
त्वष्टुर्गृहेऽपिबुत्सोममिंद्रः शतधन्यं चम्बोः सुतस्य॥ किंसः क्रधृण
वृधं सहस्रं मासो जुषार शरदंश्च पूर्वः॥ नहीन्वस्य प्रतिमानमस्येतर्जा
तेषु तये जनित्वाः॥ अवधमिव मन्यमाना गुहा करिंद्रं मातावीर्येणान्यष्ट॥
अथोदस्था स्वयमलं वसानुः आरोदसीः अष्टणा जायमानः॥ २५॥ ए
ताः अर्धस्य कृत्वा भवती कृतावरीरिव संक्रोशमानाः॥ एताविष्टकि
मिंद्रं भनंतिक मापो अद्रिं परिधिं रुजंति॥ किमुश्चिदस्मे निविदो भनंतं

॥ ६६ ॥

द्रस्यावृधं दिधिषंतुः आपः॥ ममैतामुत्रो महतावधेन पृत्रं जघन्वाः
असृजदिसिंधून्॥ मम चूनत्वा युवतिः पुरा सुमम चूनत्वा कुषवा जुगा
र॥ मम चिदापुः शिशवे मम दुर्मम चिदिंद्रः सहस्रोदतिष्ठत्॥ मम च
नते मघवन्मसो निविधिर्वाः अपहन्तु जघान॥ अधानि विदुः उत्तरो
बभ्रुवाश्चिरो दासस्य संपिणग्वधेन॥ गृष्टिः सस्त्वस्त्व विरंतवागाम
नाधृष्यंष्टुषं तुमुमिंद्रं॥ अरीहं वृत्तं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्वः
इष्टमानं॥ उत्तमातामहिषमन्वेन दुमीत्वा जहति पुत्रदेवाः॥ अथाब्र
वीदुत्रमिंद्रो हनिष्यत्सखे विष्णो वितरं विक्रमस्व॥ कस्ते मातरं विधवा

सं. त.

मचक्रच्छयंकस्त्रामजिघांसुच्चरंतं॥ कस्तेदेवोऽअधिमाडिकऽआसी
द्यत्त्राक्षिणाः पितरं पादुगस्य॥ अवस्योऽशुनऽआं त्राणिपेचेन देवेषु विवि
देमर्दितारं॥ अपश्यं जायाममहीयमानामधामेऽयेनोमध्वाजभार॥ २५॥
॥ ॥ इति तृतीयाष्टके पंचमोऽध्यायः॥ ॥ हरिः ओ३म॥ एवात्वा मिंद्रवज्जिने
त्रुविश्वेदेवासः सुहवा सुकुमाः॥ महामुभेरोदसी वृद्धमृषं निरेकमिहृणते
वृत्रहये॥ अवांसजंतुजिह्वयो न देवा भुवः सम्राजिंद्रस्य योनिः॥ अहन्न
हि परिशयानुमर्णः प्रवर्तनीररदो विश्वधेनाः॥ अतण्णुवंतं वियतमबुध्य
मबुध्यमानं सुषुपाणमिंद्र॥ सुप्तप्रतिप्रवतऽआशयानुमहिं वज्रेण विरि

॥ ६७ ॥

य

णाऽअपूर्वन्॥ अक्षोदयद्यवसाक्षामबुधं वार्णवातस्तविषाभिरिंद्रः॥ दृष्टान्यो
न्नादुरामानुऽओजोवाभिन्कुकुभुः पर्वतानां॥ अभिप्रददुर्जनयो न गप्सुरथाऽ
इव प्रययुः साकमर्दः॥ अतपयो विसर्तऽउ३मृमृत्वं वृताऽअरिणाऽइंद्रसिंधून्
॥ १॥ त्वं महीमवनिं विश्वधेनां तु वरते वय्याय सूरंती॥ अरमयो न मुसेजदर्णः
सुतरुणोऽअरुणो रिंद्रसिंधून्॥ प्रागुवोनभुनोऽनवकाधस्त्राऽअपि न्वद्यु
वतीऽर्कतुजाः॥ भन्वान्यज्रौऽअष्टणकृत्तृषाणांऽअधोगिंद्रऽस्तयोऽइंद्रं सु
पत्नीः॥ पूर्वश्चरुषसऽशरदश्चरुता वृत्रं जघ्नौऽअसृजद्विसिंधून्॥ पारि
ष्ठिताऽअतण्णद्वधानाऽसीराऽइंद्रस्त्रवितवे रथिव्या॥ वज्रीभिः पुत्रमगु

संतः

बोऽअहानं निवेशनादरिवऽआजसथी॥ यं१धोऽअरय्यदहिमादहनो निर्भदु
खचित्समरंतपर्व॥ प्रतेपूर्वाणिकरणानि विप्राविद्वाऽआहविदुषेकरांसि॥ यं
थायथा वृष्ण्या निस्वगृत्तापांसिराजन्नया विवेषीः॥ नृपुतऽ॥ अकारि॥
॥२॥ आनुऽइंद्रो दूरादानऽआसादभिष्टि। रुदवंसेयासदुगः॥ ओ जिष्ठेभि
नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समस्तुर्वणिः एतन्यून॥ आनुऽइंद्रो हरिभिर्या त्व
ज्जर्वाची नो वसराधसेच॥ तिष्ठति वज्रमिधवा विरुष्टीमं यज्ञमनुनो वा
जसातो॥ इमं यज्ञं त्वमस्माकमिंद्रपुरोदधस्तानि प्यसि कर्तुं नः॥ श्वं घ्नीव व
ज्रिस्तनये धनानां तया वयमयऽआजिं जयम॥ उग्रानुषुणः सुमनाऽउपा

६८

॥३॥

के सोमस्य नुषुषुतस्य स्वधावः॥ पाइंद्रप्रतिभृतस्य मध्वः समंधसा ममदः
एभ्येन॥ वियो ररुडा विविर्नवो विष्टुक्षोनपुष्कः स्वण्यो नजेता॥ मर्योनयो
वा मसिमन्यमानो छा विवस्मि पुरुहूतमिंद्र॥ गिरिर्नयः स्वतवोऽऋचऽइ
ंद्रः सुना देव सह सेजात उग्रः॥ आदत्ता वज्रं स्त विरन्नभीम उद्देवको शं वषु
नान्यं॥ नयस्य वृत्तां जुनुषा न्वस्ति नराधसऽआमरीता मुघस्य॥ उदाह
षाणस्त विषीव उग्रा स्मभ्यं दद्विपुरुहूतरायः॥ ईक्षेत्रायः क्षयस्य चर्षणी
नामुत वृजमपवृत्तां सिगोनां॥ शिक्षानरः समिथेषु प्रहावा न्वस्वो राशि
मभिनेता सिभरि॥ कया तष्टंवे शच्या राचि षो यया वृणोति मुहुकाचि

सं. ८.

दृष्टः॥ पुरु दा श्रुवे विचयिष्ठोऽं हो धा दधाति द्विणं जरिने॥ मानो म
धिराभराद्वितं नः प्रदा श्रुवे दातवे भरियत्ते॥ नव्ये देष्टे शस्ते अक्षि
त उव्ये प्रब्रवामवयमिंद्र स्तुवंतः॥ नृष्टु त॥ ५॥ आया लिं द्रो वसुऽप
न इह स्तुतः सधु माद स्तु श्ररः॥ वा हृ धा नस्त विषी र्य स्य पूर्वो न क्षत्र म
मि भर्ति पुष्यात्॥ तस्ये दिह स्तव थु हृ ध्या नितु वि द्यु म्म स्य तु वि राध सो
नृ न॥ यस्य ऋतु वि दथ्यो न सं प्रा द् सा द्कां तरु नो अभ्य स्ति वशीः॥
आया लिं द्रो दिव आ धि ध्या मक्ष समु दा दुत वा पुरी षात्॥ स्वर्ण राद
वसे नो मरु त्वा न्य रा वतो वा सद ना दृत स्य॥ स्वर स्य रा यो वृ ह तो यऽई

॥ ६८ ॥

श्रोत सुष्टु वाम वि दथ्ये षिं द्रं॥ यो वा यु ना जय ति गो मती पु प्र धृ षु या न य ति व स्योऽ
अ०॥ उप यो न मो न म सि स भा य नि य र्ति वा चं जु न यु न्य ज थ्ये॥ ऋ ज्जु सा नः
पुरु वारऽ उ व्ये रं दं कृ ण्वी त सद ने षु हो ता॥ ५॥ धि षा य दि धि ष ण्यं तः सरु
ण्वा त्स दं तोऽ अ दि मो वि ज स्य गो हे॥ आ दुरो षाः पा स्य स्य हो ता यो नो
म हा त्स व रं ण पु व द्धिः॥ स त्रा य दी भा र्व र स्य र षाः सि ष कि भु ष मः स्तु व ते
भ रा थ॥ गु हा य दी मो वि ज स्य गो हे प्र य द्धि ये प्रा य से म दा य॥ वि य द्दी सि
प र्व त स्य र ण्वे प यो मि ति नेऽ अ षां ज वां सि॥ वि द्दो र स्य ग व य स्य गो
हे य दी वा जा य सु ध्यो व हं ति॥ भ द्रा ते ह स्ता सु कृ तो त पा णी प्र यं ता रा सु

सं. ल.

बृतेराधः इन्द्र॥ कातेनिषत्तिः किमु नो ममस्ति किं नो दुर्दुर्षं सेदात वा उ॥ एवावस्व इन्द्रः सत्यः सखा दुता वृत्रं वरिवः पूरवेकः॥ पुरुष्टुतः कलानः शग्धिरा यो मं शीय ते वसो देवस्य॥ नृष्टुतः इन्द्र॥ अकारिते॥ इत्यनुवाकः॥ यन्नु इन्द्रो जुनुषेयञ्च वष्टित नो मे हां कं रतिशुष्या चित्॥ ब्रह्मस्तोमं मय वा सोमं मुख्या योऽभस्मानं शवसा बिभ्रदेति॥ वषा वषंधिंचतुरश्रिमस्य नृपो वा दुष्यां न तमः राचीवान्॥ श्रिये परुष्णी मुखमाणः उपां यस्याः पर्वणि सुरव्या य विव्ये॥ यो देवो देव तमो जायमानो म हो वा लेभिर्महद्भिश्च शुभैः॥ दधानो वज्रं वा क्रोरु शंतुं द्या म मे नरे जय प्रभम्॥ विश्वारोधांसि प्रवतंश्च पूर्व उद्यौः कृष्णा जनिम

७०

त्रेजतक्षाः॥ आमातरु भरति शुष्या गो र्वस रिज्म नो नु वंत वाताः॥ तातु त इन्द्र महतो मुहानि विभ्वे ध्वि सवनेषु प्रवाच्या॥ यच्छूरधृष्टे धृष्टता दध प्रा न हि वज्रेण शवसा विवेषीः॥ ७॥ तातु तं सत्यानु विन म्णा विश्वा प्रधेन वः सि स्रते वृष्ट रुध्रः॥ अधा ह त्वं हृष मणो क्षियानाः प्रसिंधवो जवसा च क्रमेत॥ अत्रा ह ते हरि वस्ता उदेवी रवो क्षि रिं द्रस्त वंत स्व सारः॥ यसी म नु प्रमु चो ब ह धाना दी र्घा मनु प्रसितिं त्यं द्य ध्ये॥ पिपी के अं शु र्म द्यो न सिंधुरा वा शमी श शमानस्य शक्तिः॥ अस्म अकू शु शु चानस्य आ शु यम्या नैरा शिं नु व्यो ज सं गोः॥ अस्मे वर्षिष्ठा क्षणु हि ज्येष्ठा नृ म्णानि सत्रा सहरे

सहसि॥ अस्मभ्यं वृत्रासुहृन्निरंधि जहिवधर्वेनुषोमर्त्यस्य॥ अस्माकमित्सु
 शृणु हित्वमिंद्रास्मभ्यंचित्रां उपमाहि वा जान॥ अस्मभ्यं विश्वा इषणः पुरंधी
 रस्माकं सुमधवन्वोधि गोदाः॥ नृष्टुत इंद्र॥ अकारिते॥ ८॥ कथासुहृमव
 धत्कस्य होतुर्यं तं जुषाणो अभिसोमसंधः॥ पिवन्तु शानो जुषमाणो अंधो
 ववृक्षन्नुषः शुचते धनाय॥ को अवीस्यरः सधुमादेमापसमानं शसुमति
 मिः को अस्य॥ कदस्य चित्रं चिकित्ते कदूती वधेभुवच्छे शमा नस्य यज्याः॥ क
 थाशृणोति हयमानमिंद्रः कथाशृण्वन्नेव सामस्यवेद॥ का अस्य पूर्विरूपमा
 तयोह कथै नमाहुः पपुरिंजरित्रे॥ कथासुवाधः शशमानो अस्य नरादनिद्र

७१

विण्दीध्यानः॥ देवो भुवन्नवेदामस्तानां नमोजगृह्णोः अभियज्जुतो
 षत्॥ कथाकदस्य उपसो व्युष्टो देवो मर्त्यस्य सख्यं जुजोष॥ कथाकदस्य स
 ख्यं सखिभ्यो येऽस्मिन् कामसु युजंत तत्सखे॥ ९॥ किमादमत्रं सख्यं सखि
 भ्यः कुदानुतेभ्यात्रं प्रब्रवाम॥ श्रिये सुदृशो वपुरस्य सर्गाः स्वर्णचित्र
 म तमिष आगोः॥ दुहं जिघांसं ध्वरसमनिद्रां तेति केति गमातुजसे अनी
 का॥ ऋणाचिद्यत्र ऋणयान उग्रोदूरे अज्ञाता उपसो बबाधेः स्तस्य हि
 शुरुधः संति पुर्वः स्तस्य धीतिर्हं जिना निहंति॥ स्तस्य श्लोको बधिरा
 ततर्दकर्णबुधानः शुचमानः आयोः॥ स्तस्य दृक्काधुरुणानि संति

सं. त.

पुंरुति चंद्रावपुषेवपंषि॥ ऋतेन दीर्घमिषणं त एक्ष ऋतेन गाव ऋत
माविवेभुः॥ ऋतं ये मान ऋतमिह नोत्य तस्य भुषं सुरया उगव्युः॥ ऋता
य एध्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनु परमेदुहाते॥ नृपुत॥ अकारिते॥
॥१०॥ कापुष्टुतिः शवसाः सुनुमिंद्रमर्वाचीनं राधं सुआववर्तत॥ इदि
हिंवीरोगणतेवस्तुनि सगोपतिर्निष्पिधां नोजनासः॥ सवृत्रहृते हव्यः
सईद्यः ससुष्टुतुंद्रः सत्यराधाः॥ सयामन्नामघवामर्त्याय ब्रह्मण्य
ते सुप्रयेवरिवोधात्॥ तमिन्नरो विदुं यंते समीकेरिरिक्तां सस्तनवः क
ण्वतत्रां॥ मिथो यस्यागमुमया सो अग्न नरस्तोकस्य तनयस्य सातौ॥

॥७२॥

ऋतुयंति क्षितयो योग उग्रा भुषाणा सो मिथो अर्ण सातौ॥ संयदि
शोव रत्रंत युध्मा आदिने मइंद्रयंते अभीके॥ आदिदुने मइंद्रियं यजं
त आदि सुक्तिः पुरोका शरिरि च्यात्॥ आदि सोमो विषय च्याद सुष्टी
नादि जु जोष रष भं यज ध्ये॥ ११॥ लणो सस्मेवरिवो य इत्ये द्राय सो
ममुशते सुनोति॥ सुध्री चीने न मनसा विवेनंत मिस्त्र खायं कणुते
सुमस्तु॥ यइंद्राय सुनव सोम मघप चा सुक्ती रुत भु जाति धानाः॥
प्रतिमना योरु चयाति हर्यंत स्मिंदध दृषणं भुषमिंद्रः॥ यदा समर्थ
यचेदघावा दीर्घयदा जिमभ्यत्यदयः॥ अचिक्कद दृषणं पत्न्य छा

सं. दुष्टेण आनिशितं सोममुद्रिः ॥ भूयसावस्त्रमचरुत्कनी यो विक्कीतो अकानि
 वंपुनर्यन् ॥ स भूयसा कनी यो नारिरेचीद्दी नादक्षा विदुहंति प्रवाणं ॥ कद्रु
 मंदशभिर्ममैदं क्रीणाति धेनुभिः ॥ यदा ह त्राणि जंघने दधेनं मे पुनर्दद
 त् ॥ नष्टुत ॥ अकारिते ॥ १२ ॥ को अद्य नर्यो देव काम उशान्तिं द्रस्य सख्यं जु
 जोष ॥ को वा महे वसे पार्यय समिद्धे अग्नौ सुत सोमः ईदृ ॥ को नानामवचं
 सा सोम्या यमना युवी भवति वस्तु स्वाः ॥ क इन्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रा
 त्रं वष्टि कुवये क इती ॥ को देवानामवो अद्याष्टिणीते कः आदित्योऽदिति
 ज्योतिरीदृ ॥ कस्याग्निना विंदो अग्निः सुतस्यां शोः पिबंति मनसा विवेनं ॥

॥ ७३ ॥

तस्मा अग्निर्भारतः शर्मयं सुज्योत्स्य श्यास्स र्यमुच्चरंतं ॥ य इन्द्राय सुनवा
 मेत्याहु नरेनर्यय नत माय नृणां ॥ नतं जिनंति बहवो नदभ्रा उर्वस्मा अ
 दितिः ॥ शर्मयं सत् ॥ प्रियः सुधस्त्रिय इंद्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अ
 स्य सोमी ॥ १३ ॥ सुप्राव्यः प्राशुषा केषवीरः सुधेः पत्तिं सणुते केवलेंद्रः ॥ ना
 सुधेरपिर्न सखान जा मिर्दुष्प्रावो वहंते दवाचः ॥ नरेवतापणिना सख्य
 मिद्रो सुनवा सुतपाः संगृणीते ॥ आस्य वेदः खिदति हंति नृगं विसुध
 ये पुक्तये केवलौ भूत ॥ इंद्रं परे वरे मध्यमा स इंद्रं यां तो वसिता स इंद्रं ॥
 इंद्रं क्षियंत उत युध्यमाना इंद्रं नरो वा जयंतो हवंते ॥ १४ ॥ अहं म नुरुत्त

सं-तः

वृंस्सूर्य-आहं कुक्षीवां ऋषिरस्मि विप्रः॥ अहं कुक्षमा त्नेने यं-यं तेहं कविह
शनापश्यतामा॥ अहं भूमि मद्दामा॥ यीयाहं वृष्टिं दोभुषे मर्त्याया॥ अहं
मुपोऽअनयं वा वशा नाम मदेवा सोऽअनुकेतमायन॥ अहं पुरो मंदसानो
येरुन्नवसा केन वतीः शं बरस्य॥ शत तं मंवे-श्यं सर्वता ता दिवो दासमति
धिग्वंय दावं॥ प्रमुष विष्णो मरुतो विरस्तु प्रत्येनः श्येने न्यः॥ आश्रुपत्ना॥
अचक्रथा यत्स्वधया सुपर्णे हव्यं भरुन्मनवे देव जुष्टं॥ मरुदा दिवि
रतो वेविजानः पथोरुणा मनोजवाऽअसर्जि॥ त्वं पयो मधुना सो
म्येनो तश्च वो विवि देश्येनोऽअत्र॥ ऋजी पीश्येनो ददमानोऽअमुं परा ७४

वतः शकुनो मंद्मदं॥ सोमं भरद्वाह हाणे देवा वां दिवोऽअमुं भादुत्तराहा
दाय॥ आदाय श्येनोऽअभरत्सोमं सह स्वं सुवीऽअयुतं च साकं॥ अत्रा
पुरंधिरजहा दरातीर्मदे सोमस्य मूराऽअमूरः॥ १५॥ गर्भे नु सन्नन्वेषा
मवेदमुहं देवानां जनिमानि विश्वा॥ शतं मा पुरऽआयसी ररक्षन्
धश्येनो जुवसा निरदीयं॥ नद्या समा मपतोषं जुमारा भीमा सुत्वहा
सावीर्येण॥ इमं पुरंधिरजहा दरातीरुत वालाऽअतरुं शुभुवाने॥
अवयच्छेनोऽअस्वनी दधद्यो विषद्य दिवातऽऊरुः पुरीषे सुजहा
दस्माऽअव हक्षिपत्यां कृशानुरस्ता मनसा भुरण्यन्॥ ऋजिप्यऽइमं

सं. १२.

शिवतो न भुज्यं स्ये नो ज भार हृतोऽधिष्ठाः ॥ अंतः पतत्यतः स्य पूर्णम
ध्यामनिप्र सितस्य तदेः ॥ अर्धश्चेतं कुलशोभा भिरक्तमापि प्या नं मद्यवा
श्रुक्रमंधः ॥ अधुर्युधिः प्रयतं मधोऽग्रामंदो मदायु प्रतिधुसिब ध्ये सरो
मदायु प्रतिधुसिब ध्ये ॥ १६ ॥ त्वा युजा तव तत्सोम सूर्यः इंद्रोऽप्यो मन
वे सुसुतस्कः ॥ अह न हि मरिणा त्सस सिंधू न पा वणो दपि हिले वरवानि ॥
त्वा युजा निखिदु सूर्ये स्ये इश्वक्रं सहसा सद्यः इंद्रो ॥ अधिष्ठा ना वदु
ता वर्तमानं मुहो दुहोऽपविश्वायुधोऽपि ॥ अहनिंद्रोऽदह द्यति
रिंद्रो पुरादस्य मध्यं दिनादुभीके ॥ दुर्गेदुरोणे कल्पानया तां पुरुसर

७५

स्वाशर्वा निबं हृत ॥ विश्वस्मात्सीमधुमौ इंद्रदस्यु निशो दासीरुणो
रप्रशस्ताः ॥ अवाधेथा ममण तं निशत्रु नावं देथा मपचिति वधत्रैः ॥ ए
वासुसंमद्यवाना युवंत दिंद्रश्च सोमोर्व मध्यंगोः ॥ आददत मपि हिता
यश्चारि तु च युः क्षाश्चित्तदा ना ॥ १७ ॥ आनस्तुत उपवाजे भिरुती
इंद्रया हि हं रिसिर्म दसानः ॥ तिरश्चिद्वर्यः सवना पुरुण्या गुषे भिर्गणा
नः सुत्यराधाः ॥ आहिष्मा याति नर्यश्चि कित्वा नृयमानः सोत सिरुप
यतं ॥ स्वश्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुजाणे सिर्म दति संहवीरे ॥ आवये
दस्य कर्णा वा जयध्वे जुष्टमनुप्रदि शं मे दयध्वे ॥ उदाहृषाणो राधसु

से-८

तुविष्णोन्करन्नुदः सुतीर्थाभयेच॥ अष्टायोगं तानाधमानमुतीदृ
ष्ट्याविप्रहवमानं गणतं॥ इत्थं निदधानो धुर्याः अहस्त्राणि शता
दिवज्जबाहुः॥ लोतासोमघवन्निद्रविप्रावयते स्यामसूरयोगणतः॥ अ
ज्ञानासो हृदिवस्य रायः आकाशस्य दावने पुरुक्षोः॥ १८॥ नकिंरिद्र
खदुत्तरो न ज्ञायोः अस्ति वृत्रहन्॥ नकिरेवायथा खं॥ सत्राते अनुव
ष्ट्या विश्वाचुक्ते ववावतुः॥ सत्रामहोः असिभुतः॥ विश्वे च नेदनात्वा
देवास इन्द्रयुधुः॥ यदहानक्तमातिरः॥ यत्रोतवाधितेभ्यश्चुक्ते
साययुध्यते॥ मुषायः इन्द्रसूर्य॥ यत्र देवाः क्रधायतो विश्वाः अयु

॥७६॥

ध्याकुरत॥ त्वमिन्द्रवत्तरहन्॥ १९॥ यत्रोतमस्योयुकमरिणा इन्द्रसूर्योः प्रावः श
चीतिरेतशं॥ किमादुतासि वृत्रहन्मघवन्मन्युमतमः॥ अत्राह्वानुमाति
रः॥ एतद्देवतवीर्यं मिन्द्रचकथं पौंस्यं॥ स्त्रियं यदहं णयुवचधीर्दुहितरं दि
वः॥ दिवश्चिद्वा दुहितरं महा महीयमानं॥ उषासमिन्द्रसं पिणकः॥ ओषा
अनसः सरसं पिण्डादहविभ्युषी॥ नियत्सी शिश्रुथदुवा॥ २०॥ एतदस्या
अनः शयुसुसं पिण्डं विपास्या॥ ससारसी परावतः॥ उतसिंधुं विबाल्य वित
स्थानामधि क्षमि॥ परिष्ठा इन्द्रमायया॥ उतभुक्षस्य धं सुया प्रमक्षोः अतिवे
देन॥ पुरायदस्यसं पिणकः॥ उतदासं कौलितरं बहतः पर्वतादधि॥ अवा

सं. २०

हन्तिंशं वरं॥ उत दासस्य वृचिनः सहस्राणि शतावधीः॥ अधिपं च प्रधीरिव॥ २१॥
उत स्यं पुत्रस्य वः परावृत्तं शतं केतुः॥ उकेचिद्विद्वद्भाभं जत॥ उत स्यात्तुर्वशा यदु
स्मात्ताराशचीपतिः॥ इन्द्रो विद्वद्भाभं पारयत॥ उत स्यात्सद्यो आयो सुरयो रिद्रपारतः॥
अर्णो चित्ररथावधीः॥ अनुद्वाजं हितानयो धं श्रौणं च वृत्रहन्॥ न तत्ते सुम्नमद्वे
॥ शतमस्मत्तथीनां पुरामिंदो व्यास्यत्॥ दिवो दासा यदा मुषे॥ २२॥ अस्यापयद्वभी
तये सहस्रांश्चिंशतं हथैः॥ दासानामिंदो मायया॥ सघेदुतासि वृत्रहन्तमानं इन्द्रो प
तिः॥ यस्ता विश्वानि चिच्युषे॥ उत नूनं यदि द्वियं वृरिष्या इन्द्रो मां स्ये॥ अद्यान किं दृश
मिनत्॥ वामं वामं तज्जदुरे देवो दातव्यमा॥ वामं पूषा वामं भगो वामं देवः वरूचते॥ २३॥

७७

कपोनश्चित्रा भुवदूती सुदावधुः सखा॥ कया सचि॥ अयावृता॥ कस्ता
सुह्यो मदातां महिषो मसदंधसः॥ दृक्काचिदरुजेवसु॥ अभीषुणः
सखीनामविता जरितृणां॥ शतं भवास्त्येति सिः॥ अभीन आवृत्स्व वृक्
नृत्तमवतः॥ त्रियुद्धि श्रवणीनां॥ प्रवता हि कर्तना माहापदेव गच्छसि॥
अभीक्षि सूर्य सचा॥ २४॥ संयत्ते इन्द्रमन्यवः संचक्राणि दधन्विरे॥ अध
त्वे अध्रसूर्ये॥ उत स्माहिलामाहुरिन्मघवानं शचीपते॥ दाता एमवि
दीधयुं॥ उत स्मासुघ इ सरिश शमानाय सुन्वते॥ पुरुचिं महसेवसु॥
नहिष्माते शते च न राधो वरंत आमुरः॥ न च्यौत्तानि करिष्यतः॥ अस्माः

सं. त.

अवेनुते शतमुस्मा-सहस्रमुतयः॥ अस्मानिश्वा अमिष्टयः॥ २५॥ अस्माँः
इहाष्टणीषु सख्यायस्वस्तये॥ महोरायेदिवित्मते॥ अस्माँः अविद्वि वि
श्वहेंद्र एवापरीणसा॥ अस्मानिश्वाभिरुतिभिः॥ अस्मभ्येतोः अपाष्ट
धिब्रुजोः अस्तेव गोमतः॥ नवाभिरिंद्रोतिभिः॥ अस्माकंधृष्टुयारथोद्यु
मोः इंदानपच्युतः॥ गव्युरश्वयुरीयते॥ अस्माकमुत्तमं दक्षि श्रौवादे
वेषुस्तय॥ वर्षेषु द्यामिवोपरि॥ २६॥ आत्नइंद्रहृत्रह-नस्माकमर्द्धमा
गहि॥ महा-महीभिरुतिभिः॥ भूमिश्चिद्वासित्तुतिराचित्रचित्रिणी
षा॥ -चित्रं वृणोष्युतये॥ दक्षेभिश्चिच्छरीयोसंहंसिब्राधंतमोजसा॥

॥७८॥

सरिषिर्भ्येत्वे सचा॥ वयमिंद्रत्वे सचा वयंत्वाभि नोनुमः॥ अस्माँः अस्माँः इंदुव॥
सनश्चित्राभिरिंद्रो नवद्याभिरुतिभिः॥ अनाधृष्टाभिरागहि॥ २७॥ भूयासो
षुत्वावतः सखायः इंदुगोमतः॥ धृजोवाजायघृष्ये॥ त्वंद्येकः ईशिषः इंदुवा
जस्यगोमतः॥ सनोयंधिमहीमिषे॥ नत्वावरंतेऽन्यथायद्विस्ससिस्तुतोमघं॥
स्तोतृभ्यः इंदुगिर्वणः॥ अभित्वागोतमा गिरानृषतप्रदावने॥ इंदुवाजायघृष्य
ये॥ प्रतेवोचामवीर्या इयामंदसानः आरुजः॥ पुरोदासीरभीत्य॥ २८॥ तातेग
णंतिवधसोयानिचकथ्यैस्या॥ सुतेधिंद्रगिर्वणः॥ अवीरधतगोतमा इंदुत्वे
स्तोमवाहसः॥ एषुधावीरवद्युशः॥ यच्चिद्विश्वतामसी इसाधारणस्त॥ तत्वा
वयंरुवामहे॥ अर्वाचीनोवसोभवास्मेसुमत्स्वाधसः॥ सोमानामिद्रसोमपाः॥

सं. ८. ६

अस्माकं त्वामतीनामास्तोमः इन्द्र यच्छतु॥ अवीगावर्त्तया हरी॥ पुरोकाशं च नो घसो
जोषयासि गिरिवनः॥ वधूयुरिवयोषणो॥ २१॥ सुरुस्यतीनां युक्तानामिन्द्रमीम
हे॥ शतं सोमस्य खार्यः॥ सहस्रातेरातावयंगवामा च्यावयामसि॥ अस्मत्पाराध
ऽएतुते॥ दशते कलशानां हिरण्यानामधीमहि॥ भूरिदाः असि वृत्रहन्॥ भूरिदा
भूरिदेहि नो मादभं भूर्याभर॥ भूरिघेदिन्द्रदित्ससि॥ भूरिदास्यसि श्रुतः पुरुत्रा
भूरवृत्रहन्॥ आनो भज स्वराधसि॥ प्रतेव भूविचक्षणं रां सामि गोषणो नपा
त॥ माभ्यां गाः अनुशिष्यः॥ कनीनकेव विदधे न वेदुपदेऽर्षके॥ बभूयामे
षु शोभते॥ अरंमः उस्वयाम्पोरमुस्वयाम्पो॥ बभूयामे षु स्थिथा॥ २२॥ इति तृती
याष्टकः ऋग्वेदसंहितायां षष्ठोऽध्यायः॥ हरिः श्री ३॥ प्रः कुभुज्यो दुतमिव वा

॥ ७२॥

चमिष्य उपस्तिरे चैतं शीधे नुमीळे॥ ये वातं जस्ता स्तरणि क्षिरेवैः परिद्यां
सुद्यो अपसो बभूवुः॥ यदारमः कन्तु भवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणां दुस
नामिः॥ आदिदेवानामुपसुख्यमायन्धीरासः पुष्टि मवहन्मनाये॥ पुन
र्ये चक्रुः पितरु युवाना सनाय पेव जरणा शयाना॥ ते वातो विश्वाः ॥ २३॥
रिद्रवतो मधुप्सरसो नो वंतु यज्ञे॥ यत्संवत्समं भवो गामरक्षं यत्संवत्समं
यो मा अपि शन॥ यत्संवत्समं भवो गामरक्षं यत्संवत्समं भवो गामरक्षं
माभुः॥ २४॥ आह च मसादा करेति कनीयां त्री न्हण वामे त्याह॥ कुनिष्ठ
आह च तुरस्करेति सृष्टं कभवत्त सनय दचो वः॥ २५॥ सुत्यमं चूर्नं रण

सं. त.

वाहिचक्रुस्तुस्वधामभवोजगदुरेतो॥ विभ्राजमानोश्चमसोअहेवावेन
लेशचतुरोदहृश्वान॥ दादशस्यन्यदगोस्यस्यातिथ्येरणेनभवःसंसतः॥
सुक्षेत्रावण्वन्ननयंतसिधूं धन्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नापः॥ रथंयेचक्रुः
सुवर्तनरेषांयेधेनुंविश्वजुवंविश्वरूपां॥ तआतक्षंतृभभोरयिनःस्वव
सुःस्वपसःसुहस्ताः॥ अपोह्येषामजुषंतदेवाअभिक्रत्वा मनसादीध्या
ना॥ वाजोदेवानामभवत्सुकर्मद्रस्यऋभुक्षावरुणस्यविभ्रा॥ येहरीमे
धयोक्त्वा मदंतइंद्रायचक्रुःसुयुजायेअश्व्या॥ तेरायस्योषंद्रविणायसमे ॥८०॥
धत्तऋभवःक्षेमयंतोनमित्रं॥ इन्द्रःपीतिमुतवोमदंधुर्नऋतेभ्यो

तस्यसुरव्यायदेवाः॥ तेनूनमस्मेऋभवोवस्तुनितृतीयेअस्मिऋवनेदधा
त॥ २॥ ऋभुर्विभ्रावाजइंद्रो नोअष्टेप्रयज्ञंरत्नधेयोपयात॥ इन्द्राहिवो
धिषणादेव्यद्रामधासीतिंसमदाअगतावः॥ विदनासोजमनोवाज
रत्नाइतऋतुभिऋभवोमादयध्वं॥ संवोमदाअगतासंपुरंधिःसुवीराम्
स्मेरुयिमेरयध्वं॥ अयंवोयुजऋभवोकारियमामनुष्यदिवोदधिध्वं
॥ प्रवोद्याजुनुषाणासोअस्तुरभूतविश्वेअग्नियोतवाजाः॥ अश्वदुवो
विधुतेरत्नधेयमिदानीरोदाशुषेमर्त्याय॥ पिबतवाजाऋभवोइंदेवो
महितृतीयंसवनंमदाय॥ आवाजायातोपनऋभुक्षामहोनरोद्रविण

लोहणाः॥ आवः पीतयोनिपित्तलेऽअद्रुमिमाऽअस्तेन वस्वऽइव गमन् ॥
 ॥३॥ आनपातः शवसोयातनोपेनं यज्ञं नमसाह्वयमानाः॥ सजोष
 सः सरयो यस्य वस्त्रमध्वः पातरत्नधाऽइंद्रवंतः॥ सजोषाऽइंद्रवरुण
 नुसोमं सजोषाः पाहिर्गिर्वणो मुरुद्विः॥ अग्रेपाभिर्क्तुपामिः सजो
 षाग्रास्पतीभीरत्नधाभिः सजोषाः॥ सजोषसऽआदित्यैर्मदिय
 ध्वंसजोषसऽऋभवः पर्वतोभिः॥ सजोषसो देव्येनासवित्रा सजो
 षसुः सिंधुभीरत्नधेभिः॥ येऽअग्निनाये पितरायऽउतीधेनुं त
 त सुर्क्तुभवोयेऽअश्वगयेऽअंसत्रायऽऋधगोदसीये विष्णो नरः

स्वपुत्यानि च कुः॥ ये गोमंतं वाजवंतं सुवीरं रुयिंध्रस्य वसुमंतं पुरुकुं ॥
 तेऽअग्रेपाऽऋभवो मंदसानाऽअस्मेधतये चरातिगृणंति॥ नापाभू
 तनवो तीक्ष्णमानिः शस्ताऽऋभवो यज्ञेऽअस्मिन् ॥ समिद्रेण मह
 थुसं मुरुद्विः संराजभीरत्नधेयाय देवाः॥ ॥ इहोपयात शवसो न
 पातः सोधन्वनाऽऋभवो मापभूतः॥ अस्मिन्निवुः सर्वे न रत्नधेयं
 गमं त्विंद्रमनुवो मदासः॥ आगन्तु भूणा मिहिरत्नधेयमभूत्सो
 मस्य सुषुतस्य पीतिः॥ सुहृत्स यायत्तवपस्य याचं ॥ एकं विवृक्तं च
 मुसंचतुर्धा॥ व्यहृणोत च मुसंचतुर्धा सखे विशिष्टे स ब्रवीत॥ अ

धैतवाजाऽऽमृतस्य पंथांगुणं देवानामभवः सुहस्ताः ॥ किंमयस्वि
 मुसऽएषऽआसुयं काव्येन ननु तुरो विचक्र ॥ अथासुनुध्वंसवन्महा
 यपातऽऽमृतमधुनः सोम्यस्य ॥ आया कर्तपितरा युवानाया
 कर्तचमुसं देवपानं ॥ आया हरी धनुतरावतुष्टं देवा हारमवावा
 जरता ॥ ५ ॥ योवः सुनोस्य भिपितेऽ ॥ आद्रांती व्रवाजासः सव
 नंमहाय ॥ तस्मैरुयि मभवः सर्ववीरमातस्तदृषणो मंदसानाः ॥ प्रा
 तः सुतमपि मोह्यं श्रमाभ्यंदिनं सवनं केवलं ते ॥ समुभुभिः पिव
 स्वरत्नधेभिः सरवीर्यैऽइंद्रचक्रपेसुकृत्या ॥ ये देवासोऽभवता

सुकृत्या येनाऽदेवेदधिदिविनिषेद ॥ ते रत्नं धातवावसोनपातः सोध
 न्वनाऽऽभवतामतासः ॥ यत्ततीयं सवनं रत्नधेयमकणुध्वंसपस्या
 सुहस्ताः ॥ तदभवः परिविक्तं वऽएतत्संमदेभिरिंद्रियेभिः पिवध्वं ॥ ६ ॥
 अनश्वो जातोऽअनभीशुरुक्यो देवस्थिचक्रः परिवर्तते रजः ॥ मरुत्त
 दोदिव्यस्य प्रवाचनं द्यामभवः पृथिवीयज्ञपुष्ययगरथं ये चक्रुः सुवतं
 सुचेतसो विद्वरं तं मनसस्य रिध्या ॥ तौऽजुन्वऽस्य सवनस्य पीतयऽ
 आवोवाजाऽऽमृतमवेदयामसि ॥ तदोवाजाऽऽमृतमभवः सुप्रवाचनं देवे
 पुविश्वोऽभवन्महिल्वनं ॥ जिब्रीयत्संतापितरासनजुरा पुनर्युवाना

चुरथायुतस्यगएकं विचक्रचमुसंचतुर्वयं निश्चर्मणोगामरिणीत
 धीतिभिः॥ अथाहिवेषमृतत्वमानराशुष्टीवजाऽऽकृमवस्तवदऽऽवश्यं॥
 क्रुमुतोरयिः प्रथमश्रवस्तमो वाजश्रुतासोयमजीजनन्नरः॥ विभवत
 द्वाविहथेषु प्रवाच्योयंदेवासोवथासविचर्षणिः॥ ७॥ सवाज्यवासऽ
 क्रुषिर्वचस्ययासश्चरोऽश्वास्तातनासुदुष्टरः॥ सरायस्यावससु
 नीर्येदधेयं वाजोविष्वोऽऽकृमवोयमाविषुः॥ श्रेष्ठवः पेत्रोऽअधिधा
 यिहर्षीतंस्तोमोवाजाऽऽकृमवस्तंजुजुष्टन॥ धीरासोहिष्ठाकवयोवि
 पश्चित्तस्तान्यऽएनाञ्जुणावेदयामसि॥ यूयमस्मक्यधिषणाप्सु

स्परि विद्वांसो विश्वानर्याणि भोजना॥ द्युमंतं वाजं दृष्युष्ममुत्तममानोरयि
 मभवस्तक्षुतावयः॥ इह प्रजापिहरयिं रराणा इह श्रवोवीरवत्तक्षतानः॥
 येन वयंचितये मात्युन्यातं वाजं चित्रमभवोददानः॥ ८॥ उपनोवाजाऽअ
 ध्वरमभुक्षादेवायातपथिभिर्देवयानैः॥ यथायुतं मनुषो विक्ष्वाऽऽसु
 धिध्वेरणाः सुदिनेषु ज्ञां॥ तेवोहृदे मनसे संतु यज्ञा जुष्टा सो अद्य घृतनि
 र्जितो गुः॥ प्रवः सुतासो हरयंत पूर्णाः क्रुत्वे दक्षाय हर्षयंत पीताः॥ युदा
 यंदेवहितं यथावः स्तोमोवाजाऽऽकृमवोक्षुणोददेवः॥ जुक्ते मनुष्वदुपरासु
 विक्षुयुषो सचाहृहदिवेषु सोमं॥ पीवो अश्वाऽऽशुचद्रथा हि भुतायः शि

सं-८

शिवावाजिनः सुनिष्ठाः॥ इन्द्रस्य स्तनो शवसो नपातो नुवश्चेत्यग्नियं मदीय
॥ क्रुभुमभुक्षणोरयिंवाजेवाजितं मं युजं॥ इन्द्रस्वतं हवामहे सदा सातमम
श्विनं॥ ९॥ सेहभवो यमवथ यूयमिन्द्रश्चमर्यं॥ सधीक्षिरस्तु सनिता मेध
साता सो अर्वता॥ विनोवाजा क्रुभुक्षणः पृथश्चित्तनय एवे॥ अस्मभ्यं स्तरयः
स्तुता विश्वाः आशास्तरीषणि॥ तं नोवाजा क्रुभुक्षण इन्द्र ना सत्यारयिं॥
समश्च वर्षणिभ्यः आपुरुशस्तमघत्तये॥ १०॥ उतो हिवां दात्रा संति पृषो
या पुरुभ्यस्तु सदस्युर्नितोशे॥ क्षेत्रा सांददथुरुर्वरा सांघनंदस्युभ्यो अ
जिभ्रति मुग्रं॥ उतवाजिनं पुरुनिष्पिध्वानंदधि क्रामुददथुर्विश्वहृष्टिं॥

८४

क्रुजिप्यं रयेनं प्रुषितसु माशुं चर्हस्यमर्यो नृपतिं नशूरं॥ यं सीमनु प्रवते वद्रवंतं वि
श्वः पूरुर्मदतिहर्षमाणः॥ पडिर्गध्यंत मे धुयुनशूरं रथतुरं वातमिव ध्रजतं॥ यः
स्मारुंधानो गध्या समस्तु सनुतरश्चरति गोषु गच्छन्॥ आविः क्रुजिको विदथानि
चि क्यत्तिरोऽश्रतिं पयोपऽआयोः॥ उत सैमनं वस्त्रमथिनं ता युमनु कोशंति
क्षितयो भरेषु॥ नीचायमानं जसुरिं नश्येनं श्रवश्चाष्ठापश्रुमच्च यूथं॥ ११॥ उत
स्मा सुप्रथमः सरिष्यन्निवेवेति श्रेणिभीरयानां॥ स्वजं कृण्वानो जन्वो नशु
भ्वारेणुरे रिरुक्किरणं ददध्वान्॥ उतस्यवाजी सदुरिः क्रुतावाशुश्रूषमाण
स्तन्वासमर्यं॥ तुरं यतीषु तुरयं नृजियोधिषुवोः किरतेरेणुमं जन्॥ उत

सं. त. ७ स्मास्यतन्यतो रिवद्योऽर्कघायतोऽभिभूयुजोभयंते ॥ यदासहस्रमभिषामयो
धीर्बुधैर्तुः स्माभवतिभीमऽर्कजन् ॥ उतस्मास्यपनयंति जनाज्जतिंरुद्रिप्रोऽ
अभिभूतिमात्रोः ॥ उतैनमाहुः समिथेवियंतः परादधिकाऽअसरत्सहस्रैः ॥
आदधिकाः शर्वसापंचरुष्टीः सूर्यऽइवज्योतिषापस्ततान ॥ सहस्रसाः
शतसावाज्यवीष्टणक्तुमध्वासमिमावचांसि ॥ १२ ॥ आशुंदधिकांतमुनु
ष्टवामदिवस्पृथिव्याऽउतचर्किराम ॥ उष्टंतीर्माभुषसः स्रदयंत्वतिविश्वा
निदुरितानिपर्वन् ॥ मरुश्चर्कर्म्यर्वतः क्रतुप्रादधिकावाः पुरुवारस्यव
ष्ठाः ॥ यंपूरुभ्योदीदिवांसिनाग्निं ददधुर्मित्रावरुणाततुरिं ॥ योऽअश्व

८५

स्पृधधिकाव्योऽअकारीत्समिद्धिऽअग्नाऽउषसोव्युद्यौ ॥ अनागस्तमदि
तिः रुणोनुसमित्रेणवरुणेनासजोषाः ॥ दधिकाव्योऽइषऽउर्जोमहोयद
मन्महिमुरुतांनानभुङ् ॥ स्वस्तयेवरुणं मित्रमग्निं हवामहऽइंइंवज्रबाहुं ॥
इंइमिवेदुभयेविद्वयंतऽउदीराणायज्ञमुपप्रयंतः ॥ दधिकाव्योऽअकारिषंजिष्ठा
मस्यपिददधुर्मित्रावरुणानोऽअश्वं ॥ दधिकाव्योऽअकारिषंजिष्ठा
रश्चस्यवाजिनः ॥ सुरभिर्नोमुखाकरुणऽआयूंषितारिषत् ॥ १३ ॥
दधिकाव्योऽइदुनुचर्किरामविश्वाऽइन्नाभुषसः स्रदयंतु ॥ अपामुग्ने
रुषसः सूर्यस्यबहस्पतेरांगिरसस्यजिष्ठाः ॥ सत्याभरिषोगविषोदु

वन्यसङ्ख्यवस्यादिषः उषसस्तुरण्यसत् ॥ सत्योद्भवोद्भवः पुतंगुरोदधि
 कावेषुमूर्जस्वर्जनतः ॥ उस्मास्यद्वतस्तुरण्यतः पुर्णनवेरनुवातिप्रग
 धिर्नः ॥ अयेनस्येवध्रजतोऽं कसंपरिदधिक्काव्याः सहोजातिरित्रतः ॥
 उतस्यवाजीक्षिपणिंतुरण्यतिग्रीवायांबुहोऽपिबुद्धः आसनि ॥ क
 तुंदधिक्काऽनुसंतवीत्तसयामकोस्यन्वापनीफणतः ॥ हंसः श्रीबुध
 दसुरंवरिस्तसद्दोतावेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ॥ नृपद्वरसदतसद्धा
 मुसद्दुजागोजाऽऽतुजाऽअद्रिजाऽऽतुतः ॥ १४ ॥ इन्द्राकावोवरुणासुम्भमा
 पुस्तोमोहविष्मोऽऽमृतोनहोता ॥ योवोहृदिक्तुमोऽऽस्मदुक्तः प
 स्पर्शदिन्द्रावरुणानमस्वान् ॥ इन्द्राहयोवरुणानुक्तऽऽपीदेवोमर्तः ॥ १५ ॥

सख्यायप्रयस्वान् ॥ सहतिवृत्रासमिथेषुत्राचूनवोभिर्वासुहृदिः सप्रभृण्वे ॥
 इन्द्राहृतंवरुणाधेष्टेथानभ्यः शशामानेभ्यस्ता ॥ यदीसखायासख्यामुसो
 मेः सुतेभिः सुप्रयसामादयेते ॥ इन्द्रायुवंवरुणादिवुमस्मिन्नोजिषमुग्रानि
 वधिष्टं वज्रं ॥ योनोदुरेवोवृकतिर्दभीतिस्तस्मिन्निमाथा मभिर्भूत्योजः ॥ इन्द्र
 युवंवरुणाभूतमस्याधियः प्रेतारावृषभेवधेनोः ॥ सानोदुहीयवसेवरा
 त्योसुहृत्प्रधारापयसामुहीगोः ॥ १५ ॥ तोकेदितेतनयः उर्वरासुसूरोदशी
 केवृषणध्वपोऽस्ये ॥ इन्द्रानोऽमत्रवरुणास्यातामवोभिर्दस्मापरितक्यायां ॥ यु
 वामिध्यवसेपूयोयपरिप्रभृतीराविषः स्वापी ॥ वृणीमहेसख्यायप्रियाय
 श्वरामंदिष्ठापितरेवशंभ्र ॥ तावांधियोवसेवाजयंतीराजिनजमुयुवयूः सु

सं. २० दान् ॥ श्रियेन गावुः पुंसो मम स्तुरिंदं गिरो वरुणं मे मनीषाः ॥ इमा इंदं वरुणं मे
मनीषा अगमन्तु पदविणमिच्छमानाः ॥ उपे मस्तु जौष्टार इव वस्वोर घीरि
वुश्रवसो भिक्षमाणाः ॥ अभ्यस्य तमनारथ्यस्य पुष्टेर्नित्यस्य रायः पतयः स्या
म ॥ ता च कृणा कुति तिर्नव्यसीभिरस्मन्त्रारा योनियुतः स चंता ॥ आतो व
हंता वृद्धतीभिरुती इंद्या तं वरुण वाजसातो ॥ यद्विद्यवः एतना सुप्रकीकृत
स्य वां स्याम स नितार आजेः ॥ १६ ॥ मम द्विताराष्ट्रं सत्रियस्य विश्वा योर्विश्वे
अमता यथानः ॥ क्रतुं स चंते वरुणस्य देवाराजो मिच्छेत् रुपमस्य वज्रेः ॥ अहं
राजा वरुणो मम्युता न्यसुर्याणि प्रथमाधारयंत ॥ क्रतुं ॥ अहं मिद्रो वरुणस्तम

७

हितो वीरगभीरो रजसी सुमेके ॥ त्वेष्टे व विश्वा भुवनानि विद्वान्त्समैरयं रो
दसीधारयंच ॥ अहमपो अपि न्वसुक्षमाणाधारयं दिवं सद न क्रतस्य ॥ क्रतेन पु
त्रो जर्दिते क्रता यो तत्रिधा तु प्रथयद्विभूम ॥ मानरः स्वश्वा वाजयंतो मां वृताः
समरणहवंते ॥ वृणोम्याजिमघवाहमिंद्रइयमिरेणुमभिभूत्यो जाः ॥ १७ ॥ अहं
ता विश्वा च करं न किमोदैव्यं सहो वरते अप्रतीते ॥ यन्मा सोमा सोममदन्यदुक्थो
मे मे ये ते रजसी अपारे ॥ विदुष्टे विश्वा भुवनानि तस्य ता प्रब्रवीषि वरुणाय व
धः ॥ त्वं चाणि श्रेण्विषे जघन्वा त्वं वृतां अरिणा इंद्रसिंधून् ॥ अस्माकमत्र पित
रस्त आसन्त्स पशुपदो र्गरे बध्यमाने ॥ तज्जायंते तत्र सदस्युमस्या इंद्रं

सं. त.

वृत्रतुरमर्द्धदेवं॥ पुरुकुत्सानी हि वामदाशब्देभिरिंद्रावरुणानमोभिः॥ अथा
राजानंत्रसदस्युमस्या वृत्रहणंददधुरर्द्धदेवं॥ रायावयंससुवांसोमदेमह्वे
नेदेवायवसेनगावः॥ तांधेनुमिंद्रावरुणायुवनोविश्वाहाधत्तमनपस्फुरती
॥१८॥ कऽऽश्रवत्कतमोयक्षियानां वंदारुदेवः कतमोजुषाते॥ कस्येमाद्वीम
मतेषुप्रेक्षां हृदिश्रेषामसुष्टुतिंसुह्र्यां॥ कोमलातिकतमऽआगमिष्ठादे
वानामुकतमः शंभविष्टः॥ रथंकमाहुर्देवदश्वमाश्रुंयंसूर्यस्यदुहितारुणी
त॥ सुक्ष्महृष्माणश्चऽईवतोद्युनिंदोनराकिंपरितकयायां॥ दिवऽआजा
तादिव्यासुपर्णाकयाशचीनांभवथःशविष्ठा॥ कावांसूदुपमातिःकयान
ऽआश्विनागमथोदूयमाना॥ कोवांसहृष्वित्यजसाऽअभीकऽउरुष्यतमा

म

ध्वीदस्त्रानुज्जला॥ उरुवारथःपरिनक्षतिधामायत्समुद्रादभिवर्ततेवां॥
मध्यामाध्वीमधुवांप्रपायन्यत्सीवांपृक्षोभुरजंतपकाः॥ सिंधुर्हवारस
यासिचदश्वान्धृणावयोरुषासःपरिमनू॥ तद्वधुवामजिरचैतियान
येनपतीभवथःसूर्यायाः॥ इहेहयदांसमनायधृक्षसेयमस्मस्ममति
वीजरत्ना॥ उरुष्यतंजरितारंयुवंहश्रितःकामोनासत्यायुवद्विक॥
॥१९॥ तंवारथंवयमद्याहुर्वैपृथुऽजयमश्विनासंगतिंगोः॥ यःसू
र्योवहेतिवंधुरायुगिर्वीहसंपुरुतमंवस्सयुं॥ युवंश्रियमश्विनादे
वतातांदिवोनपातावनथःशचीभिः॥ युवोर्वपुरमिष्टक्षःसयतेव

सं. ८.
८९

हंसिपत्ककुहासोरयेवां॥ कोवामद्याकरनेरुतहव्यकुतयेवासुतपेयायवा
कैः॥ अतस्यैवोवनुषेधूर्थायनमोयेमानोअश्विनोववतत्॥ हिरण्ययेनपु
रुभरयेनेमंयलेनासुत्योपयातं॥ पिबाथइन्माधुनःसोम्यस्यदधथो
रत्नंविधुतेजनाय॥ आनोयातंदिवोअष्टाष्टधियाहिरण्ययेनसुवता
रथेन॥ मावातन्येनियमन्देवयंतःसंयद्देनाभिःपूर्व्यावां॥ ननोरयिं
पुरुवीरं हंतंदस्वामिमाथामुभयेषस्मै॥ नरोयदामाश्विनोस्तोम
मावन्सुधस्ततिमाजमाब्धासोअगमन्॥ इहेहयदो॥ उरुष्यतं॥ २९॥
एषस्यमानुरुदियर्तियुज्यतेरथःपरिमादिवोअस्यसानवि॥ ३०॥

लोअस्मिन्मिथुनाअधित्रयोदृतिस्तुरीयोमधुनोविरश्नते॥ उदाष्टक्षासोम
धुमेतईरतेरथाअश्वासउषसोव्युष्टिषु॥ अपोर्णुवंतस्तमआपरीष्टतंस्व
१०० शुक्रंतुचंतुआरजः॥ मध्वःपिबतंमधुपेक्षिरासपिरुतत्रियंमधुनेयुं
जाथारथं॥ आवर्त्तनिंमधुनाजिन्वथस्यथोदृतिंवहेथेमधुमेतमश्विना॥
हंसासोयेवांमधुमेतोअश्विधोहिरण्यपर्णाउरुवउषबुधः॥ उदुतोमं
दिनोमंदिनिस्त्वशोमध्वोनमक्षःसवनानिगच्छथः॥ स्वध्वरासोमधुमेतो
अग्रयउस्वाजरंतेप्रतिवस्तोरश्विना॥ यन्निक्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः
सोमंषुषावमधुमेतमद्रिभिः॥ आवेनिपासोअहभिर्दिविध्वतस्वर्णशुक्रं

सं. ८

तुवंत आरजः॥ स्वरश्चिदभ्यां युयुजान ई यते विश्वोः अनु स्वधया चेत
थ स्पृधः॥ प्रवा मवोचमश्चि नाधि यंधारथः स्वभ्यो अज्ञरो यो अस्ति॥ ये
न सद्यः परिरजो सियाथो हविर्भंतं तरणिं भोजनमद्य॥ २१॥ इत्यनुवाकः॥
अग्ने पिवा मध्वनां सुतं वायो दिविष्टिषु॥ लंहि पर्वपाः असि॥ शतेनानो
असिष्टि सिर्नियुत्वा इंद्र सारथिः॥ वायो सुतस्य तं पतं॥ आवां सह सं
हरयु इंद्र वायु अक्षिप्रयः॥ व हंतु सोमपीतये॥ रथं हिरण्यबंधुरमि
ंद्र वायु स्वध्वरं॥ आहिष्ठाथो दिविष्टि रथेन पथु पाजसा दभ्यां समु
पगच्छतं॥ इंद्र वायु इहागतं॥ इंद्र वायु अयं सुतस्तं देवेभिः सजोषसा॥

॥ ९० ॥

पिबतं दाशुषो गृहे॥ इह प्रयाणमस्तु वा मिंद्र वायु विमोचनं॥ इह वां सोमपी
तये॥ २२॥ वायो शुक्रो अयामिते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु॥ आयाहि सोमपीत
ये स्याहो देव नियुत्वंता॥ इंद्र श्व वायवेषां सोमानो पीतिमर्हथः॥ युवां हि यं
तो देवो निम्नमापो न सुध्यक॥ वायु विंद्र श्व शुभिणा सरथं शवसस्पती॥ नि
युत्वंतान कुतयः आवातं सोमपीतये॥ यावां संति पुरुष्टहो नियुतो दाशुषे
नरा॥ अस्मेताय जवाह संद्र वायु निष्ठेयेतं॥ २३॥ विहिहो ज्ञा अवीता विषान
रायो अर्यः॥ वायु वाचं द्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये॥ निर्युवाणो अशस्ती
नियुत्वा इंद्र सारथिः॥ वायु वाचं॥ अनुवृष्णो वसुधितीये माते विश्वये

सं. ८

त्रासा॥ वायवाचं॥ बहंतुत्तामनोयुजोयुक्तासोनवतिर्नव॥ अयुवा॥ वायोशतं
हरीणोयुवस्वपोष्याणो॥ उतवातेसहस्रिणोरथुआयोतुपाजसा॥ २४॥ इंदेवामाख्ये
हविःप्रियमिंद्राहहस्यती॥ उक्थंमदंश्चशस्यते॥ अयंवांपरिषिच्यतेसोमइंद्रा
हहस्यती॥ चारुर्मदायपीतये॥ आनइंद्राहहस्यतीगृहमिंद्रश्चगच्छते॥ सोमपा
सोमपीतये॥ अस्मेइंद्राहहस्यतीरयिंधत्तंशतग्विनं॥ अश्वावंतंसहस्रिणं॥
इंद्राहहस्यतीवयंसुतेगीर्षिर्देवामहे॥ अस्यसोमस्यपीतये॥ सोममिंद्राहहस्य
तीपिबतंदाशुषोगृहे॥ मादयेथांतदोकसा॥ २५॥ यस्तस्तेभुसहसाविज्मोअं
तान्हहस्यतिस्त्रिषधस्त्रोरवेण॥ तंप्रत्नासुऋषयोदीध्यानाःपुरोवित्रादधि

॥ २५ ॥

रेषंद्रजिदं॥ धुनेनयः सुप्रकेतंमदंतोहहस्यतेअसियेनस्ततस्त्रे॥ एषंतं
सृष्टमदंश्चमर्वहहस्यतेरक्षतादस्ययोनिं॥ हहस्यतेयापरमापराव
दतआतंरुतसृष्टोनिषेदुः॥ तुभ्यंखाताअवताअद्रिदुग्धामध्व
श्रोतंस्यसितोविरुद्रा॥ हहस्यतिःप्रथमंजायमानोमहोऽयोतिषःप
परमेव्योमन॥ सप्तास्यस्तुविजातोरवेणविसृष्टरश्मिरधमुत्तमांसि
॥ ससुष्टुभासऋक्तागुणेनवृत्तंरुजफलिगंरवेण॥ हहस्यतिहसि
पोहव्यसृदःकनिऋददावशतीरुदाजत॥ २६॥ एवापित्रैविश्वदेवायु
हस्येयज्ञैर्विधेमनमसाहविर्निः॥ हहस्यतेसुप्रजावीरवंतोवयस्या

सं. ८.

मपतयोरयीणां॥ सः इन्द्राजा प्रतिजन्या निविश्वामुष्मेण तस्यावभिवार्येण॥ बृ
हस्पतियः सुभृतं विभर्ति वल्लयति वंदते प्रवभाजं॥ सः इक्ष्वांतिसुधितः ओ
कसिस्वेतस्माऽदृष्टा पितृते विश्वदानी॥ तस्मै विद्मः स्वयमेवा नमते यस्मि
न्ब्रह्माराजनिपूर्वः एति॥ अप्रतीते जयति संधनानि प्रतिजन्या न्युतया स
जुन्या॥ शुवस्पवैद्यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवंति देवाः॥ इन्द्रश्च सो
मं पिबतं बृहस्पते स्मिन् यज्ञे मंदसाना वेषण्वस्त॥ आवां विद्मः त्वि देवः स्वा
भुवोऽस्मै राधं सर्ववीरं नियच्छतं॥ बृहस्पतः इन्द्रवर्द्धतनूः सचा सोमो सुमुति
भूतस्मै॥ अविष्टं धियो जिगृहंत पुरंधीर्जजुस्तमयो वनुषामराती॥ २७॥ ॐ ३३॥

ए२

॥ ॐ ॥ इदमुत्पत्युरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुना ब्रह्मस्थात्॥ नूनं दिवो दु
हितरो विभातो गतुं कृणवन्नुषसो जनाय॥ अस्थुरुचित्राऽउषसः पुरस्तान्नि
ताऽइव स्वरवो ध्वरेषु॥ भूवजस्युतमसो दारो छंतार वन्नुचयः पावकाः॥ उछ
तीरद्यचितयंत भोजान्नाधो देया योषसो मघोनीः॥ अचित्रेऽअतः पणयः स
संत्व बुध्यमानास्तमसो विमथे॥ कुवित्स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूया
दुषसो वोऽअद्या॥ येनानवन्वेऽअंगिरे दशन्वे सप्ता स्येरेवती रेवदुष॥ यूयं
हि देवीऽकृतयुग्मि रश्वेः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः॥ प्रबोधयंतो रुषसः
संसंसं हि वाचैतुष्या चरथा यजीवं॥ १॥ कस्विदासां कतमा पुराणी यया
विधाना विदधुऽकं भूणा॥ शुभं यच्छुभ्राऽउषसुश्चरंति न विज्ञायंते सुद

सं. न. ८

जरं

शीखुर्वाः॥ ताघाताभद्राः उषसः पुरासुरभिष्टिद्युम्नाः क्रुतजातस्त्याः॥ या
स्वीजानः शरामानः उवैष्टे सुवन्धुसुन्द्रविणं सद्यः आप॥ ताः आचरन्ति
समनापुरस्तात्समानतः समनापप्रधानाः॥ क्रुतस्यदेवीः सदसो बु
धाना गवां नसर्गाः उषसोऽप्येते॥ ताः दन्वे ३ वसमना समानी रमन्ति
वर्णाः उषसश्चरन्ति॥ गृह्णन्तीरभ्वमशितरुशोदिः शुक्रास्तन्मभिः शुच
योरुचानाः॥ रुयिंदिवो दुहितरो विभातीः प्रजावंतं यच्छतास्मा सुदे
वीः॥ स्यानादावः प्रतिबुध्यमानाः सुवीर्यस्यपतयः स्याम॥ तद्द्विदि
वो दुहितरो विभातीरुपब्रुवः उषसो यज्ञकतुः॥ वयं स्यामयरासाज
नेषु तद्यौ श्वधत्तां पृथिवी च देवी॥ २॥ प्रतिष्ठा स्मरन्ती जनी व्युच्छं

ए३

तीपरिस्वसुः॥ दिवो अदर्शि दुहिता॥ अश्वेव चिन्नारुषी माता गवामुता वरी॥ स
खा भद्रश्चिनो रुषाः॥ उत सखा स्यश्चिनो रुतमाता गवामसि॥ उतोषो वस्वरे
शिषे॥ यावयद्वेषसं त्योचिक्वित्सूनता वरि॥ प्रतिस्तोमैरभुत्स्महि॥ प्रति
भद्रा अदक्षतगवां सर्गानरश्मयः॥ ओषा अप्राउरुजयः॥ आपृषी विभा
वरिव्यावज्योतिषा तमः॥ उषो अनुस्वधामय॥ आद्यांतनोषिरश्मिनि रांत
रिश्मसु रुप्रियं॥ उषः सुक्रेण शोचिषा॥ ३॥ तद्देवस्य सवितुर्वीर्यं महद्दृणीम
हे असुरस्य प्रचेतसः॥ छुर्दिये नराभुषे यत्तत्सना तन्नो महां उदया देवो
अकुम्भिः॥ दिवो धृता भुवनस्य प्रजापतिः पिशंगं द्रापिं प्रतिमुचते कविः॥

सं. त. विचक्षणः प्रथयन्ता एण नुर्वजी जनसविता सुस्तमुक्यं ॥ आ प्रारजांसि दिव्यानि
 पार्थिवान् लोकं देवः कृणुते स्या य धर्मणे ॥ प्रवाह आस्ता क्त्विता सविता मनि
 निवेशयन् सुवन्नक्तुभिर्जगत् ॥ अराभ्यो भुवनानि प्रचाक्रे द्रुतानि देवः स
 विता भिरक्षते ॥ प्रास्ताग्वाह भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतव्रतो महो अजस्य राज
 ति ॥ त्रिरंतरिक्षं सविता महित्वनात्रीरजांसि परिभूस्त्रीणि रोचना ॥ तिस्रो दि
 वः पृथिवी स्तिस्र इन्वति त्रिभिर्ब्रतैरभिनोरक्षति तेना ॥ बृहत्सुस्तः प्रसवी
 तानिवेशनो जगत्स्थातुरुभयस्य यो वशी ॥ स नो देवः सविता शर्मयच्छत्व
 स्मिक्षया यत्रिवरुथमंहसः ॥ आ गेदेव नैतुभिर्वर्धतु क्षयं दधातु नः सविता

सुप्रजामिषं ॥ स नः क्षुपाभिरहभिश्च जिन्यतु प्रजावंतं रथिमस्मे समिन्यतु ॥ ४ ॥ अ
 भेदेवः सविता वंद्यो नुन इदानीमद्गुपवाच्यो नभिः ॥ वियोरत्ना भजति मानवे
 स्यः श्रेष्ठं नो अत्र द्विणं यथा दधत् ॥ देवेभ्यो हि प्रथमं यजियेभ्यो मतत्वं सुवसि
 भागमुत्तमं ॥ आदिहामानं सवितर्युष्णं षेनूचीना जीविता मानुषेभ्यः ॥ अवि
 तीयच्च रुमादे व्येजने दीने रक्षेः प्रभुती पुरुषत्वता ॥ देवेषु च सवितर्मानुषेषु
 च त्वं नो अत्र सुवता रनागसः ॥ न प्रमिये सवितुर्देवस्य तत्तथा विश्वं भुव
 नं धारयिष्यति ॥ यत्पृथिव्या वरिमन्ता स्वगुरिर्वर्धं दिवः सुवतिसत्यमस्य
 तत् ॥ इन्द्रज्येष्ठान् बृहभ्यः पर्वतेभ्यः क्षया एभ्यः सुवसि परत्यावतः ॥ यथाय

सं. त.

थापुनयंतो वि येमिरु एवैवतस्तुः सवितः सवायते ॥ येतेत्रिरहः सवितः
सवासो दिवे दिवे सो भगमा सुवंति ॥ इंद्रोद्यावापृथिवीसिंधुः द्वादिदित्ये
नो अदितिः शर्मयंसतर ॥ ५ ॥ कोवस्वातावसवः कोवरुताद्यावाभूमीः
अदितेजासीथानः ॥ सहोयसोवरुणमित्रमत्तो कोबोध्वरेवरिवोधाति
देवाः ॥ प्रयेधामानिपूर्वाण्यर्वाचियदुच्छान्वियोतारो अमराः ॥ विधा
तारो वितेदधुरजस्वाः ॥ तधीतयोरुरुचंतदस्माः ॥ प्रपस्यामदितिसि
धुमर्कैः स्वस्तिमीके सख्यायदेवी ॥ उभेयथानोऽअहनीनिपात उपासान
ताकरतामदध्वे ॥ अर्यमावरुणश्चेति पंथा मिषस्यतिः सुवितंगातुम

॥ ९७ ॥

मिः ॥ इंद्रो विष्णुः रुद्रवदुषस्तवाना शर्मनोयंतममवदरुथं ॥ आपर्वतस्यम
रुतामवोसिदेवस्य जातुरत्रिभगस्य ॥ पासतिर्जयादंहसो नो मित्रो मित्रि
यादुतनः उरुथेत् ॥ ६ ॥ नरोदसीः अहिना बुध्येन सुवीतदेवी अथेभि
रिष्टैः ॥ समुद्रं न संचरणे सनिष्यवो धर्मस्वरसो नद्योऽअपव्रन् ॥ देव
र्नो देव्यदिति निर्पातु देवस्वाता जायतामप्रयुचन् ॥ नहि मित्रस्यवरु
णस्य धासिमर्हो मसि प्रमियंसा चग्नेः ॥ अग्निरीशो वसव्यस्याग्नि
मर्हः सो भगस्य ॥ तान्यस्मभ्यं रासते ॥ उपोमघो न्यावहस्तु नृते वायो
पुरु ॥ अस्मभ्यं वाजिनीवति ॥ तत्सुनः सविता भगोवरुणो मित्रो अर्यमा ॥

इन्द्रो नो राधुसागमत् ॥ ७ ॥ महीद्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां शुचयद्विरर्के ॥
 यत्सीवरिष्ठे वृद्धती विमिन्नुवेदोक्षापप्रथाने निरेवैः ॥ देवीदेवेभिर्यजते यजत्रे
 रमिनती तस्मत्तुरुक्षमाणे ॥ कृतावरी अद्रुहा देवपुत्रेयसस्यनेत्री शुचयद्विर
 रर्के ॥ सस्वपा भुवनेषा सयदमेद्यावापृथिवी ज जान ॥ उवीगभीरजसीमुम
 के श्रवंशे धीरः शान्या समैरत् ॥ नूरोदसी वृद्धिर्नो वरुणैः पत्नी वद्विरिषयंती स
 जोषाः ॥ उरुची विश्वेयजते निपातं धिया स्यामरथ्यः सदासाः ॥ प्रवां महिषवी अभ्यु
 पस्तुतिं मेरामहे ॥ शुची उपप्रशस्तये ॥ पुनानेतन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः ॥ उपा
 धे सनादृतं ॥ महीमित्रस्य साधयस्तरंती पि प्रतीकृतं ॥ परियज्ञे निषेदथुः ॥ ८ ॥

॥ ८ ॥

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेने वजयामसि ॥ गामभ्यं प्रोषडुत्वा सनो मळा
 तीदृशे ॥ क्षेत्रस्य पते मधुमेतमर्मेधे नुरिवपयो अस्मा सुधुस्व ॥ मधु
 धृतं घृमिव सुपूत मृत ॥ स्यनः पतयो मळयंतु ॥ मधु मतीरोषधी
 यो वः आपो मधुमन्नो भवत्वंतरिक्षं ॥ क्षेत्रस्य पतिर्मधुमानो अस्व
 रिष्यंते ॥ अन्वेने चरेम ॥ भुनं बहाः भुनं नरः भुनं कृषतु लो गलं ॥ भु
 नं वरुजा बध्यंते भुन मद्रा मुदिंगय ॥ भुना सीरा विमोवा चं जुषथां
 यद्विचिचुक्रथुः पयः ॥ तेने मा मुपसिंचते ॥ अर्वाची सुभगे भवसी
 ते वंदामहेत्वा ॥ यथानः सुभगा ससि यथानः सुफला ससि ॥ इन्द्रः सी

सं-२५

तां निगृह्य तानुयच्छतुः॥ सानः पयस्वती दुहा मुत्तं यमुत्तं स मां॥
शुनं नः कोला विहसंतु भूमिं शुनं कीनाशाः असि यंतु वारहेः॥ शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुना सीरा शुनमस्वा सुधत्तं॥ १॥ समुद्रादूर्ध्वं धुमाः उदारदुपां शुना सममृतत्वं मानद॥ घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानां मृतस्य नाभिः॥ वयं नाम प्रब्रूवामा घृतस्योऽस्मि न्यूनधारया मानमोक्षिः॥ उपब्रूया शृणवच्छस्यमानं चतुःशृंगो वमीहो रः एतत्॥ चत्वारि शृंगा त्रयोऽस्य पादा द्वे शीर्षे सप्तहस्ता सोऽस्य॥ त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो मर्त्यैः आविवेश॥ त्रिधा

॥१७॥

हितं पुनि निर्गुह्य मानं गवि देवा सो घृतमन्वविंदन्॥ इन्द्रः एकं सूर्यः एकं ज जानवेना देकं स्वधया निष्टतक्षः॥ एताः अर्धंति हृद्यात्समुद्रा घृतं ब्रजारिपुणा नावचक्षे॥ घृतस्य धाराः अक्षि चो कशी मिहिरण्ययो वेत सोमध्य आसौ॥ २०॥ सम्यक्स्त्रवंति सरितो नद्येनाः अंतर्हृदा मनसा पृथग्मानाः॥ एतेऽर्धं सूर्यमयो घृतस्य मृगाः इव क्षिपणोरीषमाणाः॥ सिंधोरिव प्राध्वने श्रद्धना सो वातप्रमिय पतयंति यद्वाः॥ घृतस्य धाराः अरुणेन वाजीकाष्ठा सिंदूरमिभिः पिबमानाः॥ असि प्रवंतु समने वयोषाः कल्याण्यः स्मयमाना सोऽग्निः॥ घृतस्य धाराः स

सं. ८०

मिधो न संतुता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ कन्याः इव बहवु मेतवा उ अंज्य
जाताः अक्षि चो कशीमि ॥ यत्र सोमः स्रुयते यत्र यज्ञो घृतस्य धाराः अक्षि
तसेवंते ॥ अथर्व तसुष्टुतिं गव्यमाजि मस्मा सुभद्राद विणानिधत्त ॥ इ
मं युजं नयत देव ता नो घृतस्य धारामधुमस्य वंते ॥ धामंते विश्वं भुव
नमधि श्रितमंतः समुद्रे हृद्यं तरायुषि ॥ अपामनी के समिथेयः आ
श्वेतुस्तमश्याम मधुमंतं तः उर्मि ॥ ११ ॥ इति चतुर्थमंडलं ॥ ॥ अबो
ध्यग्निः समिधा जनां प्रतिधेनुमिवायती मुपासं ॥ युक्ताः इव प्रवया
मुजिहानाः प्रक्षानवः सिस्वते नाकमच्छ ॥ अबोधिहोताय जथायदे

॥ १८ ॥

वानुध्वोः अग्निः सुमनाः प्रातरस्थात् ॥ समिद्धस्य रुशददर्शि पाजो म
हान्देवस्तमसो निरमोचि ॥ यदी गणस्य रशनामजीगः शुचिरदुः शुचि
क्षिर्गोक्षिरग्निः ॥ आहृक्षिणा युज्यते वाजयंत्युताना मध्वोः अधय
जुहोति ॥ अग्निमछादेव युतां मनोसि चक्षुषी वसूर्ये संचरंति ॥ यदी
सुवातेः उपसा विरूपे श्वेतो वाजी जायतेः अग्रेः अङ्गा ॥ जनिष्टहि जे
न्योः अग्रेः अङ्गा हि तोहिते प्ररुषो वनेषु ॥ दमे दमे सप्त रत्ना दधानो
ग्निर्होता निषसाद्य जीयान् ॥ अग्निर्होता न्यसीदद्य जीयानुपस्थे मा
तुः सुरभाः उलोके ॥ युवाकविः पुरुनिष्ठकृता वाधत्तां दक्षिणा मुतम

सं. त. ध्ये इहः ॥ १२ ॥ प्रणुत्ये विप्रमध्वरेषु साधु मग्निं होतारमीकते न मोक्षिः
 ॥ आयस्तुतानुरोदसीः कृते न नित्यं मज्जति वाजिनं घृतेन ॥ मार्जोऽप्यो
 मज्जते स्वेदमूनाः कविप्रशस्तोऽतिथिः शिवोनः ॥ सहस्रशृंगो
 वृषभस्तदो जाविश्वोऽग्ने सहसा प्राप्य न्यान् ॥ प्रसूयोऽग्नेऽ
 अत्येषु न्याना विर्यं स्मै चारुतमो बभूव ॥ ईळे न्यो वपुषो विभावा
 प्रियो विशा मतिथिर्मानुषीणां ॥ तुभ्यं भरति क्षितयो यविष्ठ बलिम
 ने अंतित ओत दूरात् ॥ आभं दिष्टस्य सुमतिं चिकिद्दिह तेऽ
 ग्रे महि शर्म भुद्रे ॥ आद्यरथं भानुमो भानुमंतमग्नेतिष्ठ यजते

॥ १९ ॥

क्षिः समंतं ॥ विद्वान्यथीना मुर्वं तरिक्षु मेरुदेवान् विरद्याय वक्षि ॥ अयो
 रामकुवये मेधायुवचो वंदारु वृषभाय वृष्ट ॥ गविष्ठिरो नमसास्तो मम
 ज्जो दिवी वरुक्षम मुरु व्यं च मश्नेत् ॥ १३ ॥ कुमारं माता युवतिः समुद्धं
 गुरु विभर्ति न ददाति पित्रे ॥ अनीकमस्य नमि न जनासः पुरः पश्य
 ति निहितमरुतो ॥ कमेतं त्वं युवते कुमारं पेषी विभर्षि महिषी जजान ॥
 पूवर्हि गर्भः शरदो ववर्धो पश्यं जातं यदस्तु माता ॥ हिरण्यदंतं शु
 चिवर्णं माराक्षेत्रादपश्य भायुधामिमानं ॥ ददानीऽस्माऽअम
 तं विष्टु क्षिं मामनिद्राः क्षणवन्ननुकथाः ॥ क्षत्रादपश्यं सनुतश्च

सं. ८

रंतं सुमधुरं न पुरु शोभमानं ॥ न ताऽ अग्नं न जनिष्ट हिषः प
लिः कूटिद्युवतयो भवन्ति ॥ केमेमर्यु कं विय वंत गोप्तिर्नयेषां गोपाऽ
अरणश्चिदा स ॥ यऽ ईज गृध्रवते स्त जंतुवा जति पश्वऽ उपनश्चि
कित्वान् ॥ वसां राजानां वसतिं जनानां मरातयो निदधुर्मर्त्येषु ॥ ब्र
ह्मण्यत्रैव तं स्त जंतुनिदिता रोनिं द्या सो भवन्तु ॥ १५ ॥ शुनश्चि
छेपं निदितं सहस्रा द्युपादमु चो अश्मिष्ट हिषः ॥ एवास्मदग्ने विमु
मुन्धि पा शा होतश्चि किल इह तन्निषद्य ॥ हृणीयमानो अपहिम
दप्येः प्रमे देवानां व्रत पाठवा च ॥ ईशो विदाऽ अनुहित्वा च चक्षते ना

॥ १०० ॥

हमग्ने अनुशिष्टऽ आगो ॥ विज्योतिषा ब्रह्माभात्यग्नि रविर्विश्वानि द्रुण
ते महित्वा ॥ प्रादेवीर्मायाः सह ते दुरेवाः शिशिते शृंगे रक्षसे विनिक्षे ॥ उत
स्वप्ना सो दिविषं तुग्ने स्तिग्मा युधो रक्षसे हंत वा उ ॥ मदं चिदस्य प्ररुजंति
भामान वरंते परिबाधोऽ अदेवीः ॥ एतं ते स्तोमं तु विजात विप्रो रथं न धी
रुः स्वपाऽ अतक्षं ॥ यदीदग्ने प्रति सं देव हर्षाः स्ववै तीर पऽ एना जयेम ॥ तु
विग्रीवो रषभो वारुधानो शत्रु र्यः समजाति वेदः ॥ इती ममग्नि मुम
ता अवो च न्वहि ष्यते मन वे शर्म यं स दु विष्मते मन वे शर्म यं स त् ॥ १५ ॥
त्वमग्ने वरुणा जायसे यत्वं मित्रो भवसियत्स मित्रः ॥ त्वे विश्वे सहस

सं. ८

सुत्रदेवास्त्वमिन्द्रोद्भवेमर्त्यपुत्रं। वेमर्त्यमाभवसियत्कृतीनां स्वधावन्नु
त्तं विमर्षिः। अजंतिमिन्द्रोत्तं सुधितं न गोमिर्त्यदं पत्नी समनसा रुगो विः।
न वंशियेभस्तोमर्त्यं वत्तद्वयत्तं जनिमचाहचित्रं। पदं यद्विस्मयत्तं
निधापितेन पापिगुत्तं नाम गोनां। तव श्रिया सुदृशो देवदेवाः पुरुद
धानाः। अमर्त्यं सपत्नं। होतारभुग्निमनुषो निवेदुर्दृशस्यत्तं। उशिजः श
समापौः। नत्तद्वोत्तापूर्वोऽभ्येयजीयान्नकाव्यैः परोऽस्ति स्वधावः।
विश्वं यस्याः। अतिथिर्भवासिसयत्तं न वनवद्भवत्तं। ययमर्त्ये
वनुपापुत्तोत्ता वस्तुयवाहविष्वावुध्यमानाः। वयं समर्त्यं विदधेवद्वा
वयं रापासहसस्युत्तमर्त्यं निः। यो न। आ गोः। अभ्येनोभरस्यधी

॥१०९॥

दधमघशंसे दधात॥ तद्वाचि किलो अक्षिशस्तिमेतामन्नेयोनोमर्चयति
द्वयेन॥ त्वामस्याव्युषिदेवपूर्वेदूतं कृण्वानाः। अयजंत हव्यैः॥ संस्थेयदं
इयसेरयीणां देवो मर्त्यं वं सुभिरिध्यमानः॥ अवस्थधिपितरं योचि विद्वा
मुत्रोयस्ते सहसः स्तनः। रुहे॥ कदाचि किलो अक्षिचक्षसेनो ग्रेकदोऽ
ऋतचिघातयासे॥ भरिनाम वंदमानो यधातिपिता वसोयदितज्जो र
षयासे॥ कुविदेवस्य सहसा चकानः सुम्रमग्निर्वनते वाटधानः॥ त्वमं
गज्जितारं याविष्ठविश्वान्यग्नेदुरितातिपर्विः। तेनाऽअदृशन्निपवो
जना सोऽज्ञात केता रजिनाः। अक्षवन्॥ इमे यामासस्त्वाद्रिगभ्रवन्वस

सं. त.

वेवा तदिदा गोऽ अवाचि नाहाय मग्निरसि शस्तयेनो नरीषते वारध्या
नः पदौरीत ॥१७॥ त्वामग्ने वसुपतिं वस्वनामभिप्रमं देऽ अध्वरेषु राज
न ॥ त्वया वाजं वाजयंतो जयं मा सिव्याम एत्सुती मे स्यान्तां ॥ हव्यवाकान्ति
रुजरः पितानो विश्वविभ्रा वासुदशी को अस्मै ॥ सुगाहं पत्याः समिषादि
दीह्यस्मद्य ॥ संमिमीहि श्रवांसि ॥ विशाक विविशपतिं मानुषीणां भुवि
पावकं घृतं पृथ मग्निं ॥ निहोतारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वा
वार्धणि ॥ जुष स्वाग्नः इळया स जोषायत मानो रश्मिभिः सूर्यस्य ॥ जुष
स्वनः समिधं जातवेदः आच देवान् रुविरघाय वक्षि ॥ जुष्टो दमनाऽ अ

॥१७॥

तिष्ठिर्दुतेण इमन्नो यज्ञमुपयाहि विद्वान् ॥ विश्वाऽ अग्नेऽ असि युजो
विहत्या शत्रूयता मा भय भोजनानि ॥१८॥ वधेन दस्युं ब्रह्म चातयस्व वयः
रुण्वानस्तन्वेऽ स्वाये ॥ पिपाष्यसहसस्युत्र देवाऽ सोऽ अग्ने पाहि न तम
वाजं अस्मान् ॥ वयं तेऽ अग्न इक्ष्ये विधेम वयं हव्यैः पावक भद्रशोचै ॥
अस्मे रयिं विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि ॥ अस्माकम
ग्नेऽ अध्वरं जुषस्व सहसः स्वनो त्रिषधस्थ हव्यं ॥ वयं देवेषु सुष्ठतः स्या
म शर्मणा न विवस्वयेन पाहि ॥ विश्वानि नो दुर्गहा जातवेदः सिंधुं न
नावादुरिताति पार्ष्व ॥ अग्ने अत्रि वन्नम सा गृणानोऽ स्माकं बोध्य वि

स. त.

तातन्त्रो॥ यस्माद्दाकीरिणामन्यमानो मर्त्यो मर्त्यो जोहवीमि॥ तातवदो य
शोऽस्मा सुधो हि प्रजाभिरग्नेऽमृतत्वमश्नो॥ यस्मै त्वंसुहृते तातवेदः
उलोकमग्ने वृणवस्योनं॥ अश्विनं सपुत्रिणं वीरवंतगामंतरायन्नराते
खस्ति॥ १९॥ सुसमिद्धाय शोचिषेद्य तं तीव्रं जुहोतन॥ अग्नये तातवेदसे॥
नराशंसः सुश्रुदतीमं युजमदाभ्यः॥ कविर्हि मधुहस्यः॥ इति तोऽग्नः आ
वहं द्रं चित्रमिह प्रियं॥ सुखैरथेन्निरुतये॥ ऊर्णं न दाविप्रयस्वाभ्यर्क
अन्तषत॥ भवानः शुभ्रमातये॥ देवीर्दारुविश्रयध्वंसुप्रायणानः कृत
ये॥ प्रप्रयज्ञं दृणीतन॥ २०॥ सुप्रतीकेव पोरुधाय द्वाकृतस्य मातरा॥ दो

॥३०३॥

वायुपासमीमहे॥ वातस्य पत्न्यं नीलिता देव्या होतारामनुषः॥ इमं नो यज्ञ
 म गतं॥ इन्द्रा सरस्वतीमहीति स्त्रो देवीर्मयो भुवः॥ बर्हिः सीदं त्वं स्विधः॥
 शिवस्वष्टुरिहा गहि विभुः पोषः॥ उत्तमना॥ यज्ञे यज्ञेन उदव॥ यज्ञवै श्य
 वनस्य ते देवानां गुह्या नामानि॥ तत्र हव्यानि गामय॥ स्वाहा ग्नये वरुणा
 यु स्वाहेन्द्राय मरुद्भ्यः॥ स्वाहा देवेभ्यो हविः॥ २१॥ अग्निं तं मन्ये यो वसु
 रस्तं यं यंति धेनवः॥ अस्तमर्वत आशवोस्तं नित्या सो वाजिन इषंस्तो
 तभ्यः॥ आभर॥ सोऽग्निर्यो वसुर्गणे संयमायंति धेनवः॥ समर्वतो
 रघुर्दुवः संसृजाता सः स्तरयः॥ इषं॥ अग्निर्हि वाजिनं विशेददाति वि

तं.त.

अचर्षणिः॥ अग्नीराये स्वाभुवं सप्रीतो याति वार्यमिषं॥ आतेऽअ
ग्नइधीमहिद्युमंतं देवाजरं॥ यदुस्याते पनीयसीसमिद्दीदयतिद्यवी
षंस्तोत॥ आतेऽअग्नऋचाहविः शुक्रस्य शोचिषस्यते॥ सुश्वंद्रद
स्मविश्यते हव्यं वा दतुभ्यं दूयत इषं॥ २२॥ आत्योऽअग्नयो मिषु
विश्वं पुष्यंति वार्यं॥ तैहि निरुत इन्विरेत इषण्यं त्यानुषगिषं॥ त
वत्योऽअग्ने अर्चयो महिवाधंत वाजिनः॥ येष त्वसिः शफानां व्रजा
भुरंत गोनामिषं॥ नवानोऽअग्नः आभरस्तोतभ्यः सुक्षितीरिषः
॥ तस्यामयऽआनृचुः स्वादूता सोदमेदम इषं॥ उभे सुश्वंद्रसर्वे

॥१०४॥

षोदवीश्रीणीषऽआसनि॥ उतो नऽउत्तु पूयोऽउक्थे पुरावस स्पतऽइ
षंस्तोतभ्यऽआभर॥ एवोऽअग्निमजर्यमुगर्भिर्यज्ञेभिरानुषक॥
दधदस्मे सुवीर्यमुत त्यदाश्वश्वमिषंस्तोतभ्यऽआभर॥ २३॥
सखायुः संवः सम्पंचमिषंस्तोमं चाग्नये॥ वर्षिषाय क्षितीनामू
जोनप्रे सदस्वते॥ कुत्राचिद्यस्य समेतोरण्वानरो नृषदने॥ अ
हंतश्चिद्यमिधते संजनयंति जंतवः॥ संयदिषो वनामहे संदुव्या
मानुषाणां॥ उत्तद्युमस्य रावसऽऋतस्य रश्मिमाददे॥ सः स्मा

सं. त.

रुणोति केतुमानकं चिदूरः आसते ॥ पावको यद्वनस्यती न्रस्मा
मिनात्यजरः ॥ अवस्मयस्य वेषणे स्वेदपथिषु नु कति ॥ शुभी
महस्वते न्यभस्मा एषेवरु रुदुः ॥ २४ ॥ यं मत्यः पुरुस्य हं विदीहि
श्वस्य धायसे ॥ प्रस्वादनं पितृनामस्ततातिं चिदायवे ॥ सहि
ष्माधन्वा क्षितुं दातान दास्या पशुः ॥ हिरि नमशुः शुचिदनुभु
रनिभ हतविषिः ॥ शुचिष्मयस्माऽ अत्रिवत्प्र स्वधित्वी वरी
यते ॥ सुधूरस्तमाता काणा यदानुशोभगं ॥ आयस्ते स

१५

पिरासुते गे नमस्ति धायसे ॥ ऐषुद्युम्नमुतश्रवः आचित्तं म
त्येषु धाः ॥ इति चिन्मन्यु मभिज स्वादातमा पशु देदे ॥ आद
मेऽ अ ए ण तोत्रिः सा सत्या दस्य निषः सा सत्या नृन ॥ २५ ॥
त्वामग्नः कृतायवः समीधिर प्रत्नं प्रत्नासऽ कृतये सहस्कृत
॥ पुरुश्वं दं यजुतं विश्वधाय सं दमून संगृह पतिं वरेण्यं ॥
त्वामग्नेऽ अतिथिं पूर्वं विशः शोचिष्के रांगृह पतिं निषेदि
रे ॥ बृहत्केतुं पुरु रूपं धनस्य तं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषं ॥

सं. त.

त्वामग्नेमानुषीरीळतेविशो होत्राविदं विविचिरत्नरत्नधात
मं॥ गुहासंतं सुभग विश्वदर्शितं तु विष्णुण संसुयजं च तश्चि
यं॥ त्वामग्नेधर्णासि विश्वधावयंगीभिर्गुणतो नमसोपसेदि
म॥ सनो जुषस्व समिधानोऽङ्गिरो देवो मर्तस्य यशसा सु
दीप्तिभिः॥ त्वमग्ने पुरु रूपो विशो विशो वयो दधासि प्रलथा
पुरुष्टुत॥ पुरुण्यन्ना सहसा विराजसि लिषिः सातेतिलि
षाणस्य नाध्वे॥ त्वामग्ने समिधानं य विष्णु देवा दूतं चक्रि

१६

त. सं.

रेह्युवाहनं॥ उरु जयसंघृतयोनिमाहुतं त्वेषं चक्षुर्दधिरे चोदयन्मति॥ त्वा
मग्ने प्रदिव आहुतं घृतैः सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे॥ सवायधान ओष
धीभिरुक्षितोऽभिजयांसि पार्थिवा विनिष्ठसे॥ २६॥ ॥ इति तृतीयाष्टकं
हिता अष्टमोऽध्यायः समाप्तः॥ ॥ शके १११३ विरोधिरुतनाम संवत्सरे कर्ति
कमासेरुल्लपक्षे सौम्यवासरं तदिने इदं पुस्तकं समाप्तम्॥ कळंकर इत्युपनाम
कचिंतामणभट्टात्मजकोउभट्टेन लिखितं॥ श्रीरक्त॥ ॥ अदृष्टद्वेषान्
तिविन्नमाद्यादिकिंचिन्मूलं लिखितं मयात्र॥ तत्सर्वमार्थैः परिशोधनीयं को
पंनकुर्युः खलु लेशवकस्य॥ ॥ कश्चेन लिखितं ग्रंथं यत्नेन प्रतिपालयेत्॥

१७

सं. ल. ८

॥ इति तृतीयाष्टकसंहिता समाप्तः ॥

१०८